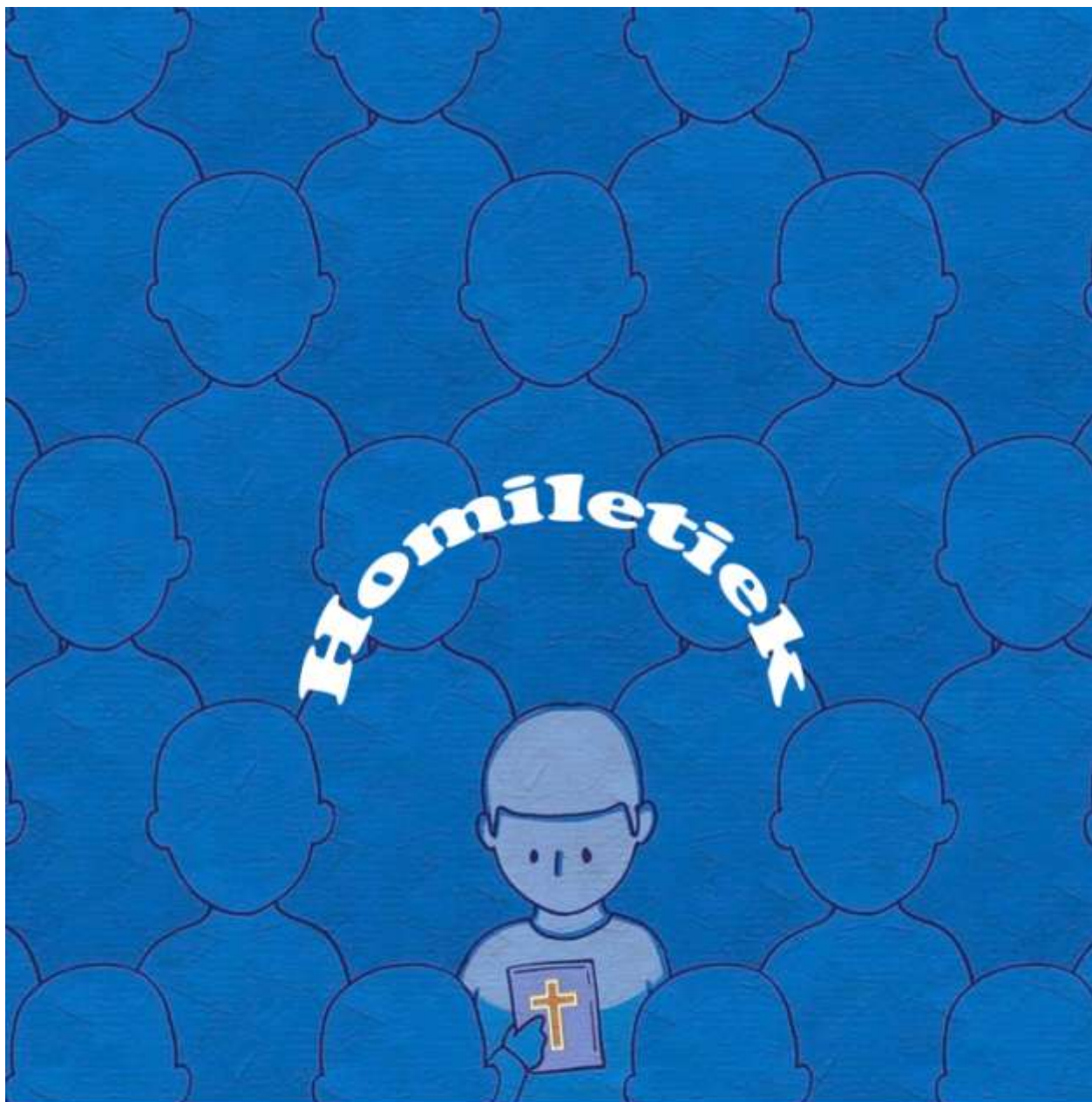

Pastorale Verkenningen

JAARGANG 20 - no. 2, september 2025

Tijdschrift voor het Justitiepastoraat

Pastorale Verkenningen is een uitgave van het RK en PC justitiepastoraat.

De redactie ziet zichzelf vooral als verzamelaar van artikelen en stimulator van collegae en anderen om te schrijven over de onderwerpen die betrekking hebben op het werkveld van het justitiepastoraat.

Pastorale Verkenningen wil deskundigheidsbevorderend zijn, onder andere door na te denken over het justitiepastoraat en haar context, door de uitwisseling van visies op aspecten van het werk, door het reflecteren op noviteiten en door aandacht te schenken aan de bronnen van waaruit justitiepastores en justitiepredikanten leven en werken.

Het volgende nummer van *Pastorale Verkenningen* (jaargang 20, nr. 3) verschijnt in december 2025 en zal gaan over vertrouwen en wantrouwen in een wereld in verandering.

De uiterste inleverdatum voor dit nummer is 1 november 2025.

De redactie bestaat uit:

A. Flierman

T. Veenstra

A. van Voorst

R. van Wieringen, secretariaat

Lay-out en digitalisering: Renilde van Wieringen.

Pastorale Verkenningen verschijnt onder de verantwoordelijkheid van hoofdaalmoezenier A.A.T. van Eijk en hoofdpredikant A. van Voorst.

ISSN: 1875-0850

Homiletiek

In de zomermaanden is er hard gewerkt aan een pittige *Pastorale Verkenning* die zich op niets meer en niets minder dan het preken in de bajes richt. Op een heel gevarieerde manier wordt dit thema belicht.

Ciska Stark doet de aftrap met een verhelderend betoog over wat nu eigenlijk een goede preek is. Daar valt van alles over te zeggen maar Ciska weet dit helder in weinig woorden uit te leggen. Zo brengt Ciska ons op de weg waarbij een goede preek een horizon opent, een vergezicht en ruimte. Kees van Dusseldorp probeert ook een antwoord op deze vraag te geven. Hij laat o.a. zien dat een preek een bevestigende, confronterende en transformerende dimensie heeft. Dimensies die mij uitnodigen te reflecteren of elke dimensie wel altijd aanwezig is. Of krijgt één van de drie ongemerkt of onbedoeld toch een overwicht? Kees van Dusseldorp concludeert tenslotte dat je preekt voor het Leven. Zowaar geen geringe opdracht....

Een heel andere en verfrissende inbreng heeft Leo Fijen, die zelf opmerkt geen expert te zijn op het gebied van preken, maar doordat hij zich liet raken onder andere door wie hij ontmoette op ons laatste jubileum, weet hij wel tot de essentie door te dringen van wat in een preek eigenlijk altijd verkondigd zou moeten worden.

Nadat we zo verschillende perspectieven op preken van 'buiten' hebben gekregen, is het de beurt aan Ron van der Spoel, die als oud-collega reflecteert op wat preken in de bajes nu eigenlijk inhoudt. Hij gaat in op de context: 'achter de façade van de grote monden en de onderuitgezakte lichamen zitten gebroken mensen.' Ron realiseert zich daarom dat zijn boodschap niet voor zoete koek aangenomen zal worden en anticipeert daarom op het 'ja maar' dat een preek ongetwijfeld oproept. In dat 'ja-maar' gebeurt het, stelt Ron. In het artikel hierna noemt Bert van Altena in zijn bijdrage zes motieven die aan de preek ten grondslag liggen. Waarbij zijn bijdrage me uitnodigde na te denken over hoe het motief van de marge een plek kan vinden in het preken in de bajes. En is deze marge niet wat Ron bedoelt met het 'ja maar'?

Daarnaast geven een aantal collega's ook hun visie op preken. Chris Baakman maakt in zijn kerkdiensten graag ruimte voor het beeld, terwijl Aris Gude het van belang vindt

dat de preek de hoorders binnen leidt in het mysterie. Ben van Veen wil juist de geschreven tekst detextificeren. Want de tekst spreekt het hoofd aan maar het gesproken woord het hart en het lichaam. Jan van Gelderop schrijft over het preken binnen een psychiatrische forensische setting met vreemdelingen. Trudy Vester schrijft over het preken in een 'normale' gevangeniscontext en in de context van TBS en Pieter Baancentrum, waarbij ze in zichzelf signaleert dat er in haar een verschuiving is opgetreden, als het gaat om de preek. Roel Knol blikt terug op zijn ervaringen met de preek als dialoog of gesprek. Zijn ervaringen blijken voor nu nog steeds heel relevant te zijn.

In alle bijdragen over de preek blijkt dat preken een spannend en ergens ongrijpbaar gebeuren is. Maar dat het vooral toch altijd boeiend is. Waarbij alle bijdragen helpend zijn in het nadenken over de preek in de gevangenis. Hoe doe ik dat eigenlijk? Wat vind ik daarin belangrijk? Hoe luister ik eigenlijk naar een preek? In het lezen van de verschillende artikelen vindt de lezer vast voldoende aanknopingspunten om bij aan te haken. Tenslotte wordt aan het einde van dit nummer teruggekeken naar de Rooms-katholieke en Protestantse Studiedagen. Beide corpsen hebben bijzonder interessante dagen en thema's gehad.

Ik wens jullie inspirerende momenten toe tijdens het lezen.

Namens de redactie,
Anne van Voorst

Het redactieadres:
Dienst Geestelijke Verzorging
Oranjestraat 10 - 2514 JB Den Haag
Postbus 90829 - 2509 LV Den Haag
a.v.vorst@dji.minjus.nl

Inhoudsopgave

Thema

- 05 [Ultiem en urgent: Preken op weg naar vrijheid](#)
door Ciska Stark
- 11 [Preken voor het Leven](#)
[Update homiletische ontwikkelingen](#)
door Kees van Dusseldorp
- 17 [Rituelen en beeldende verhalen troosten mensen in detentie](#)
[Afdalen in de gebrokenheid van je leven om weer geheeld te worden](#)
door Leo Fijen
- 20 [Bevrijdend preken voor gedetineerden](#)
door Ron van der Spoel
- 24 [Homiletiek in beweging](#)
door Bert Altena
- 30 [Beeldende verkondiging – In gesprek met Chris Baakman](#)
door Renilde van Wieringen
- 34 [Mystagogisch preken binnen detentie: over de invoering in het christelijk mysterie te midden van gebroken levens](#)
door Aris Gude
- 38 [Een gedetextificeerde preek: “Dit gaat over mij!”](#)
door Ben van Veen
- 41 [Bijdrage over preken](#)
door Jan van Gelderop
- 44 [Beschrijving kerkgespreksdienst](#)
door Roel Knol
- 49 [Voorgaan in grote en klein groepen](#)
door Trudy Vester

Cultuur

- 52 [Column](#)
door Hanneke Allewijn
- 53 [TBS](#)
[Over tbs'ers, hun verhalen, behandelingen](#)
[en het idee achter de tbs-maatregel](#)
door Trudy Vester

Uit het veld

- 56 [Spiritualiteit – Twee studiedagen R.-K. Justitiepastoraat](#)
Eerste studiedag door Meike Hettinga, Evelien Reeuwijk, Petra Walta
Tweede studiedag door Bozidarka B. Eduard, Violette van Liebergen, Renilde van Wieringen
- 62 [Verslag protestantse studiedagen 7 en 8 april 2025](#)
[Thema: het gevangen lichaam](#)
door Maaïke Broeksema, Judith Bouma, Jan van Gelderop, Albèr Giezen, Martin van Hemert, Michael Idemudia, Arjen Kwantes, Saskia Nieuwenhuis, Wytze Plantinga, Theunis Veenstra, Mirjam Verschoof, Maartje Wildeman

Ultiem en urgent: Preken op weg naar vrijheid

door Ciska Stark

Wie zelf voorgaat in de prediking, kan doorgaans wel aangeven wat een goede preek is. Dat is het moment waarop je als voorganger tijdens het preken ervaart dat wat je verwoordt en belichaamt werkelijk betekenisvol is. Er ontstaat een bepaalde spanning, een geladenheid, die verschillende dimensies kan aannemen.

+++++

Derde dimensie

Die spanning kan emotioneel zijn, bijvoorbeeld wanneer onderstromen worden geraakt die verbonden zijn met diepgaande ervaringen van leven en dood, eindigheid en eeuwigheid, angst en bevrijding, schuld en schaamte – kortom: met existentiële menselijke ervaringen. Maar de spanning kan ook op rationeel niveau worden beleefd, wanneer de preek actuele ethische of morele dilemma's oproept en de hoorder daarin aanspreekt. De preek bepaalt dan bij zogeheten 'critical incidents', momenten van besef waarin de tijd als 'kairos' wordt ervaren: een beslissend ogenblik te midden van de 'chronos', de doorgaande stroom van het alledaagse leven. Wanneer dit gebeurt, ontstaat er niet slechts herkenning bij de hoorders, maar ook betrokkenheid: zij participeren actief in de betekenisgeving van wat er gezegd wordt. In de tussenruimte tussen spreken en luisteren, tussen zenden en ontvangen, opent zich een

derde dimensie waarin een proces van gezamenlijke betekenisverlening en gevoelde urgentie ontstaat. Er is dan niet alleen sprake van commitment, maar van gedeeld eigenaarschap: de hoorders worden subject van hun eigen interpretatie.

De voorganger wordt in dat moment mede gevormd door wat hij of zij uitspreekt, samen met de gemeenschap die luistert. Zowel hoorders als voorganger weten zich – bewust of onbewust – betrokken op iets wat hun eigen horizon overstijgt. Deze ervaring van urgentie en ultimiteit laat zich theologisch verstaan als een gesteld worden in de ruimte van Gods openbaring, een 'in beslag genomen worden' door de dynamiek van Woord en Geest.

Kracht en zwakte

Bovenstaande suggereert misschien dat de ervaring van de voorganger de norm kan zijn voor

wat een goede preek is. Voor de voorganger met een gerijpte professionele identiteit en communicatieve sensitiviteit geldt dat inderdaad min of meer. Het reflecteren op de eigen preekervaring, liefst samen met collega's, brengt de kracht en zwakte van voorgaan en prediking aan het licht. Een goede collegiale groep helpt om te ontdekken waar ontwikkeling van je homiletisch repertoire wenselijk is.

Maar de vraag blijft: wanneer is het 'goed' of tenminste 'goed genoeg'?

Homiletisch gezien is het even onmogelijk om daar een eenduidig antwoord op te geven als dat het is om alle hoorders in één preek recht te doen. Daarvoor spelen te veel verschillende factoren een rol. Ik ga er een paar na, in de hoop dat daarmee een instrumentarium ontstaat van aandachtspunten dat de voorganger ondersteunt om in de eigen situatie te kunnen werken aan prediking die zoveel mogelijk impact heeft, of, bescheidener geformuleerd: hoe de voorganger kan bijdragen aan het tot betekenis komen van het Woord van de prediking in het leven van de hoorders.

Bijbeltekst en betekenis

In de homiletiek wordt de dynamiek van de prediking vaak beschreven aan de hand van een communicatieve driehoek of drie cirkels die elkaar in de vorm van een driehoek gedeeltelijk overlappen. In één hoek van die driehoek bevindt zich de bron van de prediking: de bijbeltekst, of een combinatie van teksten wanneer er meerdere worden gebruikt. Een preek is erop gericht recht te doen aan de eigenheid van die specifieke tekst. Daarom begint het homiletisch proces in deze hoek met een aandachtig luisteren naar de tekst.

Via de homiletiek van Thomas Long hebben veel predikanten geleerd om daarbij twee vragen te stellen: wat wil de tekst zeggen? En: wat wil deze tekst doen, ofwel wat beoogt ze te weeg te brengen?

De eerste vraag heeft de inhoud van de tekst op het oog, de zogenaamde focus, de tweede vraag heeft de functie van de tekst op het oog, de uitwerking en doorwerking ervan. Waar het antwoord op de eerste vraag vooral vraagt naar exegese, wordings- en interpretatiegeschiedenis van de tekst, is de tweede vraag vooral een vraag naar de intenties van de tekst: welke beweging bij de lezer of hoorder wil deze tekst op gang brengen? Beide vragen moeten verbonden blijven om de tekst recht te doen, anders ontstaat ofwel een eenzijdige focus op een veronderstelde boodschap uit het verleden ofwel een willekeurige uitwerking voor het heden. Voor veel predikers is de aandacht voor de functie van de tekst een eyeopener geweest. Het heeft hen geholpen om zich bewuster bezig te houden met de vraag welk proces van verstaan zij bij de hoorders op gang willen brengen. Hierachter ligt een belangrijke vraag: heeft elke tekst een min of meer eenduidige boodschap van Godswege en is het de roeping van de voorganger om die boodschap zo helder mogelijk over te brengen of is het juist de bedoeling dat elke hoorder tot een eigen verstaan moet komen in het horen van de preek? Met andere woorden: ligt de autoriteit voor betekenisgeving primair bij de prediker of bij de hoorder? Theologen als Albrecht Grozinger en anderen hebben hierin een middenweg voorgesteld. Zij zien de tekst als richtinggevend en nemen daarmee de goddelijke inspiratie en canoniciteit van de Schriften serieus, maar erkennen tegelijkertijd dat de hoorder niet slechts ontvanger van een boodschap maar ook maar schepper van nieuwe betekenis is. Juist daarin wordt recht gedaan aan het werk van de Geest.

Als het gaat om de interpretatie van bijbelteksten, zijn ontwikkelingen in de bijbelwetenschappen uiteraard van grote betekenis voor de homiletiek.. Zo hebben aandacht voor buitenbijbelse bronnen en *midrasjiem*, evenals de studie van literaire genres en retorische analyses, predikanten bewust gemaakt van het narratieve karakter van veel bijbelteksten en van de mogelijkheden die dit biedt voor de prediking.

Tegelijkertijd helpen vormen van intercultureel bijbellezen om kritische vragen te stellen over de

normatieve lading van teksten: welke waarden klinken door, wie wordt er gehoord, en wie heeft belang bij het perspectief dat in de tekst naar voren komt?

Waar voorheen de aandacht van de prediker vrijwel uitsluitend gericht was op wat er geschreven staat, is er nu veel meer aandacht voor wat er niet staat, wie er niet aan het woord komt en welke stemmen er in de tekst dominant zijn of verzwegen worden.

Werkvormen als biblioloog en bibliodrama in de preekvoorbereiding kunnen dergelijke onderdrukte stemmen aan het licht brengen en zo een extra dimensie toevoegen aan de preek. Ze vergemakkelijken bovendien identificatie bij hoorders, zowel individueel als in gemeenschappen. En wie bij de preekvoorbereiding extra aandacht besteedt aan werkwoorden en aan de encenering van de tekst, komt allicht meer van de innerlijke dynamiek in een tekst op het spoor dan degene die zich uitsluitend richt op een verklarende prediking. Uiteindelijk blijft één vraag van terugkerend belang bij de vormgeving van de preek: gaat het erom de tekst of zelfs een hele pericop uit te leggen en is de tekst leidend in de vormgeving van de preek? Of fungeert de tekst vooral als aanleiding voor een thematische opbouw, waarin het gekozen thema bepalend is voor vorm en inhoud? Beide benaderingen komen voor, al lijkt het erop dat thematische prediking momenteel in opkomst, met name binnen evangelische kringen en in contexten waar waarin grote onbekendheid met de Bijbel is, zoals vaak het geval is in de Geestelijke Verzorging. Thematische prediking maakt immers de vragen en behoeften van hoorders gemakkelijker leidend voor de vorm en inhoud van de prediking. Tegelijkertijd weten predikanten die werken met voorgegeven lectionaria dat ook binnen die kaders verrassende verbanden met de leefwereld van de hoorders kunnen ontstaan.

Er zijn voor je hoorders

In de tweede pool ofwel het tweede veld van de homiletische driehoek bevindt zich de hoorder, die met eigen biografie en verwachtingen een viering bijwoont en naar de prediking luistert. Een hoorder richt zich daarbij niet alleen op de inhoud van wat gezegd wordt, maar vooral ook op de relatie die er gelegd wordt. Doet de prediker moeite om werkelijk in relatie te treden met de hoorders? Toont hij of zij begrip voor hun vragen, zorgen en de context waarin zij leven? Dat betekent niet dat de prediker moet samenvallen met de hoorders of zich volledig moet identificeren met hun situatie. Sommige predikers raken ontmoedigd door de grote diversiteit binnen hun gehoor. Ze willen iedereen recht doen, maar realiseren zich dat dit onmogelijk is – zeker binnen één preek. Maar dat is ook niet nodig. Het gaat er niet om dat de prediker alle hoorders volledig kent en ieder van hen precies dat aanreikt wat zij nodig hebben. Belangrijker is dat er ruimte ontstaat voor de hoorders om het Woord op eigen wijze te beleven en zich toe te eigenen. Die ruimte schept de prediker door in woord en beeld en voorbeeld verschillende talen te gebruiken die aanknopingspunten hebben voor de eigen verbeelding van de hoorder. Dit vraagt om prediking die ontstaat vanuit luisteren. Een prediking waarin herkenbare identificatiefiguren naar voren worden gebracht. Zelfs als een hoorder zich niet direct herkent in een voorbeeld, kan zij of hij zich er toch toe verhouden. Dat draagt bij aan de vorming van zowel persoonlijke identiteit als wanneer het een groep betreft, de opbouw van een gemeenschapsgevoel. Dit betekent een verschuiving van op overtuiging gerichte prediking naar een uitnodigende, evocerende prediking. Een manier van spreken die de hoorder uitnodigt tot een innerlijke dialoog – met zichzelf, met de prediker en soms, onverwacht, met de derde in het gesprek: de Heer zelf.

Pastor, priester en profeet

Als derde element binnen de *trias homiletica* richten we de aandacht op de prediker. De prediker is niet alleen degene die spreekt, maar ook degene die een boodschap belichaamt – door

zijn of haar manier van presenteren en van aanwezig zijn. Dit aspect van *performance* vraagt in de eerste plaats om congruentie: een samenvallen van woorden en waarden in de manier waarop de prediker zich verhoudt tot de hoorders. Hoorders verlangen daarbij authenticiteit; zij willen iets ervaren van oprecht geloof en persoonlijk engagement. Tegelijkertijd beseft de prediker dat dit ook risico's met zich meebrengt. Het inbrengen van de eigen persoon is inherent aan elke vorm van communicatie, maar de mate waarin dit wordt gethematiseerd vereist zorgvuldige zelfreflectie en verantwoorde keuzes. Het delen van persoonlijke ervaringen of het tonen van empathie kan een preek verrijken, mits dit gebeurt binnen een professioneel verstaan van rol of ambt, waarin ook grenzen en gepaste afstand worden bewaakt. Daarbij hoort het tot de professionaliteit van de prediker om het effect van het persoonlijk spreken en handelen kwalitatief op waarde te kunnen wegen. Deze spanning wordt nog groter wanneer de prediker, zoals vaak het geval is binnen de geestelijke verzorging, zijn of haar rol primair beleeft als pastor of wellicht priesterlijk, terwijl in de homiletiek van de afgelopen decennia juist nadrukkelijk de kritische en profetische taak van de prediker naar voren is gebracht. In reactie op een nogal binnenkerkelijke prediking die gericht is op bevestiging van hoorders in hun geloof en leven, is vanuit bevrijdingstheologisch perspectief gepleit voor een kritische houding naar gevestigde structuren. Het getuigenis van apostelen, profeten en van Christus zelf is immers kritisch op wat in Gods ogen onrechtvaardig of kwaad is.

Het Koninkrijk van God valt niet samen met onze menselijke samenlevingsvormen.

Daarom is naast het helende, troostende en priesterlijke ook het profetische aspect van de prediking essentieel. Dit betekent: het benoemen en ontmaskeren van kwaad, het daartegenover schetsen van heil en toekomst van Godswegen, en

het vandaaruit oproepen tot een gelovige levenshouding. Voor een prediker die zich loyaal weet aan instelling of kerkelijke gemeente, is dat een spanningsvolle opgave. Veelal balanceert de prediker daarin tussen het religieus legitimeren of sanctioneren van een status quo en het telkens weer naar voren brengen van waarden en waarheid van Godswegen. De prediker heeft daarvoor een bepaalde onafhankelijkheid, gezag en autonomie nodig, die rust in persoonlijkheid, professionaliteit, rol of ambt en collegialiteit. Het kan daarbij helpen om te bedenken dat het 'tegenover' zijn weliswaar belichaamd wordt door de prediker, maar niet berust in de persoon of het gezag van de prediker zelf, maar in het gezag van het Woord en in de kracht van de werking van de Geest.

Een goede preek: ultiem en urgent, kwetsbaar en belijgend

Een goede preek is een preek waarin een dynamisch samenspel en een dialogische beweging ontstaat tussen de drie polen of velden van de *trias homiletica*: de hoorders, de bijbeltekst en de voorganger. Dit voltrekt zich steeds binnen de concrete situatie waarin wordt gepreekt, en in de open verwachting dat God daarin tot spreken komt. Geestelijk verzorgers zijn bij uitstek professionals die zich bewust zijn van de context waarin zij voorgaan en zij stemmen daar in taal en inhoud hun woorden op af. Uiteraard is voor het communiceren het niveau en de reikwijdte van het taalgebruik cruciaal en daarin zal in de context van de Penitentiare Inrichting een Bijbel in Gewone Taal veelal helpend zijn om geen betekenisverwarring te scheppen.

Toch is de context van de prediking niet limitatief voor de inhoud van de prediking. Natuurlijk kleuren context en situatie het verstaan van de tekst. Een bijbelgedeelte over vrijheid kleurt mee met de context. Het maakt immers uit of je als hoorder in detentie zit en de muren van de instelling je persoonlijke vrijheid bepalen of niet. Maar juist de *trias homiletica* biedt ruimte om elk van de drie elementen recht te doen, zonder dat prediking, hoorder of voorganger volledig samenvallen met de gegeven context. Recht doen

aan de eigenheid van de bijbeltekst betekent het 'tegenover' van de tekst serieus nemen. De tekst functioneert dan als spiegel en kunstwerk met een eigen zeggingskracht, die de verstaanshorizon van de hoorder kan verruimen.

Recht doen aan de hoorder betekent dat deze nooit samenvalt met de context waarin deze zich bevindt maar in de prediking zicht krijgt op de ruimte van het heil.

De in de werkelijkheid aangetroffen hoorder is immers een andere dan de door de preek 'herschappen' hoorder. En een prediker die zich bewust is van zowel de eigen kracht als de kwetsbaarheid beperking zal beide uitstralen in een combinatie die iets belichaamt van vrijheid in het komen tot verstaan van een Woord van Godswege. Die combinatie van persoonlijke betrokkenheid en professionele distantie maakt

het mogelijk om de prediking te laten functioneren als ruimte van ontmoeting, waarin het spreken van God gehoord en ervaren kan worden.

Ultiem en urgent

Homiletisch gezien blijkt het niet eenvoudig om precies te definiëren wat een goede preek is. Er spelen immers tal van factoren mee die de beoordeling ervan beïnvloeden. Toch kan er theologisch gesteld worden dat in een goede preek God zelf ter sprake komt — een werkelijkheid die zich niet volledig laat sturen of regisseren.

Een preek die recht doet aan zowel de eigenheid van de bijbelse tekst als aan de leefwereld van de hoorders, en die geworteld is in de persoonlijke, kwetsbare autonomie van de prediker, opent ruimte voor nieuwe betekenis en zingeving. Als die preek bovendien gevoelig is voor de specifieke urgentie van de tijd én open blijft voor het ultieme spreken van Godswege, kan zij — ook binnen de muren van een penitentiare inrichting — een weg naar innerlijke vrijheid aanreiken.

Ciska Stark is universitair hoofddocent Praktische Theologie en LVSC supervisor aan de Protestantse Theologische Universiteit Utrecht
E-mail fstark@pthu.nl

Literatuur

Michael Brothers, *Distance in Preaching. Room to Speak, Space to Listen*. Grand Rapids (MI): William B. Eerdmans Publishing House, 2014

Kees van Ekris, *Dialoog, dans en duel. Preken voor tijdgenoten*. Utrecht: Kokboekencentrumuitgevers, 2022

Anna Carter Florence: *Rehearsing Scripture. Discovering God's Word in Community*. Grand Rapids (MI): William B. Eerdmans Publishing House, 2018
Albrecht Grözinger, *Homiletik*. Lehrbuch Praktische Theologie, Band 2. Gutersloh: Gutersloher Verlagshaus 2008
Bert de Leede/Ciska Stark, *Ontvouwen. Protestantse prediking ind e praktijk*. Zoetermeer: Boekencentrum 2017
David J. Lose, *Confessing Jesus Christ. Preaching in a Postmodern World*. Grand Rapids (MI): William B. Eerdmans Publishing Company 2003
William H. Willimon, *Leading with the Sermon. Preaching as Leadership*. Minneapolis: Fortress Press 2020

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■ ■ ■ ■

+++++

Preken voor het Leven Update homiletische ontwikkelingen

door Kees van Dusseldorp

Ook in justitiële inrichtingen wordt het goede nieuws van Jezus Christus gebracht. Hoe kan het ook anders! Zijn werk is beslissend voor leven en toekomst van ieder mens, juist ook voor gedetineerden. Hij legt het Leven open.

+++++

Kan het beter?

Wie Jezus heeft leren kennen, gaat van Hem spreken. Sommige mensen krijgen een bijzondere opdracht in de verkondiging van het evangelie. Bijvoorbeeld als je voorgaat in een dienst en woorden moet geven aan verlossende Woord van God, geadresseerd aan de mensen die daar bij elkaar zijn. Kan dat fout gaan? Als je preekt vanuit je liefde voor Jezus, je een boodschap brengt die binnen de leer van de Bijbel valt en je de hoorders respectvol benadert, is het niet snel fout. Kan het beter? Meestal wel en hopelijk weet je dat zelf. Dat geeft ambitie om te groeien als prediker. De praktijk van de prediking is het waard. Je preekt voor het Leven!

In dit artikel ga ik op verzoek van de redactie in op de vraag wat een preek tot een goede preek

maakt. Hierbij geef ik aandacht aan ontwikkelingen in het vakgebied van de homiletiek en benoem ik kernpunten van mijn homiletische visie. Aan de lezer is het om dit te relateren aan de eigen preekpraktijk, die – los van ieders persoonlijk profiel – in penitentiaire inrichtingen een eigen kontekst heeft. Voor een goed beeld: ik ben docent homiletiek aan de Theologische Universiteit in Utrecht, die onder meer de predikantsopleiding verzorgt voor de Nederlandse Gereformeerde kerken.

Visie, methode en praktijk

Preken is een rijke en gelaagde praktijk. Je hebt met zoveel verschillende dimensies te maken: jezelf, je hoorders, de context, de boodschap, de

Bijbel, je taal, de opbouw van je preek, je presentatie.
Ook theologische zaken zijn aan de orde: de kracht van de Heilige Geest, de missie van Jezus, het (on)geloof van mensen, je visie op het heil. Het is van groot belang dat je de samenhang van visie, methode en praktijk onderkent. Ze zijn altijd alle drie aan de orde.

Meer dan in het verleden, zijn we ons van deze samenhang bewust en geven we daar (kritische) aandacht aan. Je preekt vanuit een overtuiging (*visie*). Hoe ziet die overtuiging eruit? Waarom preek je eigenlijk? In hoeverre geloof je dat God actief is tijdens en met de preek? Wat denk jij dat de hoorder nodig heeft voor het Leven? Elke preekpraktijk, ook die van jou, is een geladen praktijk. Er ligt altijd een visie onder, zelfs als je beweert dat je geen visie hebt. Hoe meer je nadenkt over deze basale vragen, hoe beter je beseft wat je aan het doen bent, hoe bewuster je keuzes kunt maken en hoe beter je preek wordt. Hier opent zich het veld van de theologische homiletiek: de doorgaande bezinning en discussie op de theologische grondvragen van de prediking.

Dit geldt ook voor de *methode*: de manier waarop je een preek voorbereidt en de manier waarop je preek structureert. Je preekmethode staat eveneens in wisselwerking met je preekvisie. Geloof jij dat de preek 'uitleg en toepassing van een bijbeltekst' is? Dan zul je in je voorbereiding vermoedelijk deze twee stappen achtereenvolgens aandacht geven en krijgt je preek waarschijnlijk zo'n basisstructuur. Geloof jij dat je in elke preek de hoorder moet oproepen tot bekering? Dan zul je waarschijnlijk betogende preken houden, met een overwegend

kerugmatisch en imperatief taalkleed. Geloof jij dat het evangelie meer op het hart dan op het verstand gericht moet zijn? Dan zul je waarschijnlijk meer verhalende vormen toepassen.

Kortom: visie, methode en praktijk hangen samen. Ze roepen elkaar op en bevruchten elkaar.

Bij grondige analyse van een preek, kom je inhoudelijke en methodische keuzes op het spoor die in de voorbereiding zijn gemaakt. Ook als de prediker die keuzes niet bewust heeft gemaakt!

Het is goed om hierop te reflecteren: waarom, hoe en wat ben ik aan het doen? Het is nuttig om je niet alleen regelmatig bij te scholen in de praktijk van het spreken, maar ook na te denken over de onderliggende vragen en homiletische ontwikkelingen. Ik geloof dat je dit verplicht bent aan jezelf, aan je hoorders en aan je Heer. Je groeit in bewuste bekwaamheid: je preken worden beter en leggen het Leven verder open.

Trias

Wie ooit een preekopleiding heeft gehad, kent de 'trias homiletica'.

Sinds Schleiermacher wordt de drieslag tekst-prediker-hoorder gebruikt om de complexiteit van het preekgebeuren te kunnen beschrijven. Ik noem een aantal ontwikkelingen in dit opzicht:

In onze hermeneutische cultuur helpt deze trias om duidelijk te maken dat de preekvoorbereiding geen lineair, maar een circulair proces is (De Ruijter). Al in je tekstkeuze spelen deze drie dimensies een rol. Maar ook bij de bezinning, bij het maken van het preekontwerp, bij de formulering en bij de presentatie zijn deze dimensies herkenbaar. Alleen al om die reden is het belangrijk dat elk van de drie in het voorbereidingsproces systematisch aandacht krijgt: persoonlijke meditatie, exegetische analyse en pastorale reflectie stellen vragen aan jou als prediker en verdienen alle drie ruimte en structuur om tot een geïntegreerd preekproces te komen.

Dit model is een basismodel. Het is in de homiletiek verder uitgewerkt, ook in verschillende dissertaties vanuit Nederlandse theologische instellingen. In de homiletiek van De Leede & Stark wordt dit systematisch uitgewerkt. Bij de bezinning op de *hoorder*, komt ook bezinning op de (sub)cultuur mee. Het gaat niet alleen om het levensverhaal van individuele hoorders, zodat je daarop kunt afstemmen. Het gaat ook om kritische en theologische duiding van de wereld waar de hoorders leven: wat zijn de afgoden (Keller), de destructiva (Van Ekris), de levens- en geloofsvragen, de communicatiecultuur. Alleen als je daar actief werk van maakt (en niet alleen in je preekvoorbereiding!), zul je in je preek dichtbij hoorders komen.

Bij de bezinning op de *tekst*, doet de hele theologie mee.

Wat lees je in de tekst, hoe benader je die en welk gezag ken je die toe, wat is het goede van de boodschap die je hebt te brengen, hoe verhoudt zich je preek tot de bijbels teksten die je in de voorbereiding gebruikt?

Ook je systematische kader klinkt door: wie is God, wat is het heil van Christus, hoe kijk je aan tegen de wereld, de kerk en de mens? Zo kom je dichtbij het evangelie.

Bij de bezinning op de *prediker*, gaat het ook over spiritualiteit en zelfbeeld. Dat iedere prediker een mens is met een eigen profiel, hoef je hoorders niet te vertellen. Maar hoe jij als prediker getuige wordt van Christus, welke rol jij aanneemt richting je hoorders, en welke taalvormen en houding je kiest voor de presentatie van je preek, waar jij het lef vandaan haalt om iets te zeggen: het zegt iets over je zelfbeeld en je eigen verhouding tot God. Dat valt niet te verstoppen. Sterker nog: je hebt het onder ogen te zien en in kracht en zwakheid in te zetten in de verkondiging en dichterbij jezelf te komen.

Ik zie drie thema's, waarover het gesprek in de homiletiek op dit moment gevoerd wordt. Er is een zoektocht naar de *profetische essentie* van prediking: hoe kom je tot een gericht woord voor vandaag, dat ontdekkend, ontmaskerend, bevrijdend en bemoedigend is? Er is aandacht voor '*groen*' preken: de ecologische crisis kleurt het referentiekader van de hoorders. Wat betekent dit voor het heil dat we brengen? Op welke manier geven we hier aandacht aan, zonder dat preken moralistisch of nietszeggend worden? Ook de *relationaliteit* van de preeksituatie is een belangrijk aandachtsveld: hoorders luisteren primair met hun hart waarbij de persoonlijke attitude van de prediker een belangrijke factor is. Er is meer aandacht voor 'het taalgebeuren' en de 'event-beleving', dan voor de inhoud van de boodschap. De vraag is hoe vormen en inhouden elkaar kunnen versterken.

Invulling

Het wordt tijd om wat inhoudelijker te worden. Wat is een goede preek? Voor mij heeft dit met drie inhoudelijke aspecten te maken: een goede preek is christelijk, bijbels en spiritueel.

Nu zullen veel predikers dit beamen. De vraag is natuurlijk hoe deze kernwoorden worden ingevuld.

Christelijke prediking is altijd Christus-prediking. Jezus Christus staat centraal: zijn persoon, zijn boodschap, zijn heil, zijn missie. Als prediker ben ik erop uit om Hem dichterbij de hoorders te brengen en de hoorders dichterbij de Hem. Hierbij is het van belang om de persoon en het werk van Christus niet op te sluiten in een eenzijdig frame. Of om hem geforceerd 'erbij te halen'.

In de reformatische traditie zijn verzoening en verlossing altijd centraal gesteld in de verkondiging van het evangelie. Dat is terecht. Tegelijk is het belangrijk om die woorden breed op te blijven vatten. Als verlosser is Jezus Christus ook onze hoop, onze wijsheid, onze vrede, onze vrijheid, onze blijdschap, onze toekomst. Hij is ook degene die ons lijden opneemt, tegen ons onrecht vecht, in ons verdriet bij ons is, ons in onze beperkingen aanvaardt. Hij is de genadige en liefdevoller toewending van God naar mensen die daders zijn, in relaties die kapot zijn, naar mensen die verknipt zijn geraakt, in situaties die onder grote spanning staan. Zo spreekt en handelt Christus in de evangelieverhalen. Zo is Hij te ontdekken in de verhalen van het Oude Testament. Zo werkt Hij in nieuwe verhalen en gebeurtenissen. Als dit verhaal van redding en verlossing wordt verteld, klinkt de stem van de Heer zelf, die tot het Leven roept. Aan de prediker de uitdagende taak om die stem te laten horen.

Dit is een hoge inzet voor een preek. Om dit waar te maken is een diepe verankering van de preek in de *Bijbel* nodig.

Ook bij thematische preken is deze verankering essentieel om te legitimeren hoe de prediker een getuige en dienaar is van Gods Woord. Het meest overtuigend wordt dit bijbels karakter duidelijk

als een preek vanuit een preektekst wordt opgezet. De tekst fungeert als *bron* van de preek: er wordt recht gedaan aan het openbaringskarakter van de Schrift. De tekst fungeert ook als *kompas* van de preek: focus en functie van de tekst wijzen de richting voor de doelstelling van de preek. De tekst fungeert als *venster* op het evangelie, waardoor een specifieke inhoud en perspectief ervan oplicht. En de tekst fungeert als *starter* voor de preek: de aanspraak erin wordt door de prediker gehoord en verwerkt tot een actueel en aansprekend getuigenis. Nee, er bestaat geen 'objectieve' uitleg en 'subjectieve' toepassing, zoals in het verleden wel werd gesteld. Je hebt als prediker je te openen voor de aanspraak die in de Bijbel naar je toekomt en leert deze verstaan met de middelen die je hebt (inclusief analytische en exegetische vaardigheden) om zo op een verantwoorde manier de stem van de Heer te laten klinken.

Dit roept als vanzelf aandacht voor het derde kernelement op: preken is een *spirituele* praktijk. Vanuit deze insteek is er zinnig te reflecteren op het 'event' van de preek: het 'heilige gebeurt' (Immink).

De Heilige Geest is degene die in, onder en door de prediking tot een ontmoeting met God leidt. Dit is een wonder, waarover geen prediker controle heeft.

Niet alleen omdat een prediker altijd beperkt is competenties. Maar ook omdat de prediker zelf een gecorrumpeerd mens is, die niet alwetend, superieur en zuiver is. Dat ook in de prediking het Leven verder gaat en ontsloten wordt, stemt verwonderd en dankbaar. Het is een roeping voor de prediker om zich compleet in te laten schakelen om dit 'nieuwe Godswoord' voor vandaag te vinden. Gebed, zelfreflectie, meditatie, feedback en doorgaande oefening zijn onmisbaar, evenals bekering en nederigheid. Je bent in persoon onderdeel van de verkondiging. Het is niet alleen de inhoud, maar ook de taal, de

presentatie, de toonsoort en de embodiment die de verkondiging dragen. Nog afgezien van de liturgie waarin de preek een eigen plaats heeft.

Intentie

In dit laatste onderdeel tenslotte aandacht voor de intentie van de prediking: wat wil je met een preek bereiken? Wat is het doel en hoe werk je als prediker eraan dat dit wordt bereikt? Ook hier noteer ik drie bewegingen, die niet zonder elkaar kunnen. Ze horen alle drie bij de inhoud van het evangelie. Onderzoek heeft aangetoond dat hoorders van een preek verwachten dat aan alle drie dimensies recht wordt gedaan.

Onmisbaar voor elke preek is de *bevestiging*: de hoorder ervaart Gods liefde en geborgenheid in de inhoud van de preek (Van der Geest). Als dit niet gebeurt, zal al het overige in de preek niet overkomen.

Hoe kun jij bevestigend preken? Allereerst door te beseffen die bevestiging gelegitimeerd is in Gods liefde en trouw. Jij preekt in opdracht van een God die de mensen zoekt. Vervolgens ook dat je alleen geborgenheid communiceert als je persoonlijk preekt. Liefde komt over als er sprake is van een ontmoeting. Echtheid en eerlijkheid van jezelf, in combinatie met werkelijke interesse en respect voor de hoorder maken dit mogelijk. Waar de bevestiging ontbreekt wordt de prediking onpersoonlijk of vrijblijvend.

Dat een preek niet alleen *confronterend* mag zijn, maar ook moet zijn, hoort eveneens bij de kern van het evangelie.

Neem het werkelijke leven serieus: vanuit het evangelie krijg je het lef om de gebrokenheid te

benoemen, maar ook de schuld en schaamte die eronder liggen. Is dat niet de reden dat in een crisis meer mensen geneigd zijn om een kerkdienst te bezoeken? Ze zoeken een plek waar de realiteit niet wordt weggestopt, maar wordt benoemd. Waar verantwoordelijkheid wordt aanwezig. Twijfels en vragen een plaats krijgen. Waar ook duidelijk is dat de echte oplossing niet van onszelf komt. Mensen laten zich alleen verlossen als ze inzien dat de problemen onoplosbaar zijn. Alleen God kan verlossen.

Als prediker heb je ook de rol van heraut en aanzegger: je brengt een Woord van de andere kant. Dat dit ook voor jezelf een schurend en ontdekkend woord is, mag best duidelijk worden. Waar de confrontatie ontbreekt, wordt de prediking naïef en onbetrouwbaar.

Het kan niet bij bevestiging en confrontatie blijven. De prediking heeft ook een *transformerend* karakter: het is de bedoeling dat hoorders anders de dienst verlaten, dan ze eraan begonnen.

Dit begint bij de ervaring van 'even bij God zijn', 'op adem kunnen komen', 'weer hoop krijgen'. Het werkt door in een verlangen om anders in het leven te staan. De transformatie begint bij een vernieuwd vertrouwen en inzicht. Het werkt door in een nieuwe attitude naar God en mensen. En het krijgt gestalte in andere keuzes voor het concrete leven.

Dit transformerend effect kan de prediker bevorderen door de relevantie van de preek expliciet te thematiseren. Je kunt tot bekering oproepen of aangeven op welke manier de hoorder het evangelie concreet kan maken, of praktijken en visies kunt beoordelen. De manier waarop je dit doet, komt best precies. Al snel klinkt de boodschap moralistisch. Verhalen en getuigenissen kunnen dit gedeeltelijk ondervangen. Maar het belangrijkste is dat een oproep eerlijk is en gemotiveerd wordt overgebracht en ingebed blijft in de indicatief van het evangelie: het werk van Christus. Als het

transformerende van de prediking geen goede aandacht krijgt, blijft de preek abstract of steriel.

Preken voor het Leven

Het is prachtig werk, het goede nieuws verkondigen. Het kan niet snel fout gaan. Tegelijk

kan het altijd beter en verdienen je hoorders het dat je blijft investeren in visie, methode en praktijk.

Het hoort bij je roeping tot prediker. Je preekt voor het Leven!

Dr. Kees (C.) van Dusseldorp is docent homiletiek aan de Theologische Universiteit in Utrecht en predikant binnen de NGK te Neede. Voor meer info: zie <https://keesvandusseldorp.com>

Recente protestantse Nederlandstalige homiletische uitgaven:

Kees van Dusseldorp, *Preken tussen de verhalen. Een homiletische doordenking van narrativiteit*. Utrecht 2012.

Kees de Ruijter, *Horen naar de stem van God. Theologie en methode van de preek*. Zoetermeer 2013.

Paulien Vervoorn, *Geloofwaardig spreken. Van preek tot presentatie*. Utrecht 2014.

Tim Keller, *Preken. Geloof overbrengen in een sceptische tijd*. Franeker 2016.

Marinus Beute, *Wie ben ik als ik preek? Bronnen en herbronning van het homiletisch zelfbeeld*. Utrecht 2016.

Bert de Leede & Ciska Stark, *Ontvouwen. Protestantse prediking in de praktijk*. Zoetermeer, 2017.

Gerrit Immink, *Over God gesproken. Preken in theorie en praktijk*. Utrecht 2018.

Henk Stoorvogel & Mark van Vuuren, *Klink. Spreken met impact*. Utrecht 2021.

Kees van Ekris, *Dialogo, dans en duel. Preken voor tijdgenoten*. Utrecht 2022.

Verder verwijst ik in dit artikel naar het nog altijd waardevolle homiletische onderzoek van Hans van der Geest, *Du hast mich angesprochen. Die Wirkung von Gottesdienst und Predigt*. Zürich 1978.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Rituelen en beeldende verhalen troosten mensen in detentie Afdalen in de gebrokenheid van je leven om weer geheel te worden

door Leo Fijen

Een homilie voor mensen die in detentie hun straf uitzitten of wachten op hun proces. Wat is je context, hoe vind je woorden die bij hun belevingswereld horen? En waar maak je verbinding tussen de wereld van onvrijheid en het verhaal van Christus die de weg van onvrijheid ging om voor altijd op te staan en vrij te zijn? Biedt dit centrale verhaal uit ons geloof een weg om het hart van mensen in detentie te raken?

Leo Fijen is geen deskundige, maar heeft wel meer dan eens laten zien hoe je de taal van de Bijbel weet te verbinden met het vocabularium van de bajes. Hier volgt zijn verhaal.

+++++

Gastvrij

Preken voor mensen in detentie, hoe doe je dat? En waar moet je op letten? Mijn ervaringen met hen zijn op de vinger van één hand te tellen. En ze begonnen in de Haarlemse Koepel – die overigens al heel lang niet meer dienst doet als Huis van Bewaring – zo’n 45 jaar geleden. Ik speelde toen in een zaalvoetbalteam dat gevraagd werd voor een oefenwedstrijd in de Koepel. Nooit zal ik vergeten dat het eindeloos lang duurde voordat we binnen waren. Alles, maar dan ook alles werd getoetst. Zo gaat dat dus in deze wereld: je deugt niet totdat je hebt laten zien dat je wel deugt. De voetbalwedstrijd werd door vele mensen in detentie bijgewoond. We werden toegeschreeuwd en we hadden veel supporters. Dat ontroerde me toen: dat je als vreemde kostganger een gastvrij onthaal kreeg.

De gastvrijheid zat niet in de procedures en protocollen maar wel in de menselijke aanmoedelingen van hen die hier niet vrijwillig waren. Het was een vervreemdende ervaring: alsof je niet welkom bent en toch warm ontvangen wordt door hen van wie ik dat niet verwachtte.

Thuiskomen

Afgelopen herfst was er in Utrecht een jubileum van allen die in het justitiepastoraat werken. Ik mocht toen invallen voor de ziek geworden presentator en had de eer om het gesprek te voeren met een aantal mensen die lang in een Huis van Detentie hadden verkeerdt. Deze mensen raakten me diep in mijn hart. Met hun verhalen van een leven dat uit hun handen glipte maar ook

met hun persoonlijke getuigenis over de weg om weer op te staan in het bestaan. Mensen die zelf de bodem van ons bestaan hebben gevoeld en daar ook hebben gehuild, ze weten als geen ander wat het betekent om van de genade te leven.

Mensen die de diepste diepte van de meest afschrikwekkende put hebben gezien en gevoeld, ze weten uit eigen ervaring dat je met lege handen staat en gevuld kunt worden door de barmhartigheid van onze Schepper.

Mensen die alles hebben verloren en zelf voortdurend zeggen dat ze verschrikkelijk gefaald hebben, ze leven met de bevrijdende gedachte dat je mag mislukken en opnieuw kunt beginnen, telkens weer.

Mensen die geen eigen huis meer hadden en verloren raakten in de jungle van het leven, ze kunnen als geen ander vertellen wat het betekent om thuis te komen en ergens bij te horen, ze zullen nooit meer vergeten dat ze bij hun voornaam en achternaam werden genoemd en er mochten zijn. Die mensen hoorde ik die middag in Utrecht. En ik wist: dit gaat nooit meer uit mij.

Anselm Grün

Aan deze twee voorbeelden uit mijn eigen leven moest ik denken toen ik de vraag kreeg voorgelegd hoe je kunt preken in de bajes. Maar ik moest ook nog aan iets anders denken. Laatst kreeg ik op een gemeentelijke bijeenkomst een casus voorgelegd: wat doe je als de ander in nood is, meer netwerken nodig heeft en ook meteen geholpen moet worden? Welke keuze maak jij, was de opdracht. Veel organisaties voor mensen in armoede en met schulden zochten die middag naar structurele oplossingen. Ik kon dat niet volgen, want ik denk dat je eerst concreet moet helpen om je naaste ook te kunnen helen in andere opzichten. Anders gezegd: als mensen in nood zijn, moet je eerst naast hen gaan staan en een noodverband aanleggen. Want dan ontstaat

er de veiligheid en de geborgenheid om de hartslag van je eigen leven te horen. En wie zijn of haar eigen hart kan horen, wordt verbonden met zichzelf en daarna pas met de ander. Help, troost en doe iets concreets, dat is mijn eerste impuls. En zo zou ik ook de preek aanvliegen. Niet te snel in structuren en moeilijke theologie vervallen, maar eerst de helpende hand bieden. Met heel eenvoudige verhalen en met concrete rituelen die beeldend zijn en die de verbinding leggen tussen de katholieke schatkamer en de diepe put waar mensen in detentie meestal in zitten. Dat sluit ook aan bij een beeld van de Duitse monnik, Anselm Grün. Hoe dieper de put van ellende, des te meer gaat het hart van je naaste open voor de genade van God. Anselm Grün noemt dat spiritualiteit van beneden: afdalen in de gebrokenheid van je leven om open te gaan voor God.

Heer, ontferm U over mij

Ooit maakte ik mee hoe deze Duitse monnik daar vorm aan gaf. Met gebalde vuisten bad hij het Heer, ontferm U over mij. En hij vroeg God toen om hem te aanvaarden in zijn boosheid en teleurstelling. Daarna opende hij zijn handen ten teken dat hij losliet wat hem bezwaarde en vroeg hij God om hem in genade bij te staan. Daarna draaide hij zijn handen om, als lege handen, met de vraag om die te vullen met goedheid uit de hemel. En tenslotte vroeg de monnik in de vierde Heer, ontferm U over mij om de zachtheid en de barmhartigheid bij het sluiten van vrede en vriendschap met zijn handen en bij het bidden tot God de Schepper. Zo'n ritueel laten zien in een preek sluit aan bij boosheid, schuldgevoelens, onmacht, verlangen om vrede te sluiten met al die bange gevoelens en de hunkering, om ondanks alle mislukkingen te mogen zijn wie je bent en zo een nieuwe mens te worden. Dit is een beeld dat iedereen kan inzetten tijdens een homilie. Dit ritueel sluit aan bij de werkelijkheid in de put van het leven en bij de weerbarstigheid van hun bestaan, maar deze tekens verbinden de ellende van het bestaan ook met je naaste en met de Schepper van hemel en aarde. Ik weet zeker dat je bij dit ritueel kerkgangers ook kunt betrekken: waar wil jij voor bidden in je boosheid, hoe wil jij loslaten de fouten en schuldgevoelens,

waar draai jij je handen om voor je naaste en voor God en met wie zou jij het liefst vrede en vriendschap willen sluiten? Dit ritueel gaat over hun leven en over hun uitzichtloosheid en geeft ruimte om een nieuwe verbinding aan te gaan en weer op adem te komen.

Geliefd bij God

Henri Nouwen heeft hier op zijn eigen wijze gestalte aan gegeven, in de preken die hij heeft gehouden voor Hour of Power. Wie ben ik, dat is de titel van die preken. En ieder die in nabije

verhalen mag preken voor mensen in de bajes, wil ik aanraden die preken te lezen. Het gaat niet om je bezit, niet om je beroep, ook niet wat anderen over jou zeggen.

Het enige wat telt in het leven is de vraag of God van jou houdt en of jij het geliefde kind van God mag zijn. Geliefd bij God: als alles beproefd wordt, slaan deze woorden een diepe krater in het hart van mensen in de bajes. Of je geliefd bent: daar gaat het om. En ieder mens is een kind van God die jou weer de kans geeft om opnieuw te beginnen. Dat is de ultieme troost. En die troost troost en bevrijdt mensen in de bajes.

Leo Fijen is hoofdredacteur magazine Klooster, maker van podcast Kloostergesprekken en uitgever

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Bevrijdend preken voor gedetineerden

door Ron van der Spoel

Waar ik in de korte periode dat ik gevangenispredikant ben geweest het meest van genoten heb waren de kerkdiensten op zaterdag (in Sittard) en zondag (in Roermond).

+++++

Inleiding

Met de vrijwilligers heb je alles klaargezet, je hebt de afdelingen gebeld dat ze kunnen komen en dan sta je te wachten om groep voor groep te ontvangen. Veel van hen ken je omdat je ze op de afdeling of op cel gesproken hebt. Heel wat ken je nog niet, ze zijn nieuw of hebben geen behoefte aan een gesprek met jou. Nu zitten ze allemaal voor je en mag je hen het evangelie verkondigen, ook aan hen, juist aan hen. Maar hoe doe je dat? In dit artikel verwoord ik wat homiletische reflecties op de praktijk zoals ik die meemaakte in de beide PI's waar ik heb mogen werken. Ik kijk daarvoor naar de context van de preek, naar de inhoud van de preek en naar de stijl van preken.

Context van de preek

Het zijn bijzondere kerkgangers, de gedetineerden die naar de kerkdienst komen. Uit de persoonlijke gesprekken met hen weet je dat

velen behoorlijk getraumatiseerd zijn, soms al vanuit hun vroege jeugd. Bijna iedereen heeft een verhaal waardoor je enigszins kunt plaatsen wat er zoal is gebeurd en wat ze hebben gedaan. De meeste gedetineerden worstelen met gevoelens van schuld, verlies van relaties en vrienden, afwijzing door hun omgeving, langdurige verslaving. Door de klappen die ze in het leven hebben gehad en hebben uitgedeeld zijn ze verbitterd of onverschillig geworden. In hun spreken zijn ze rauw, eerlijk, sceptisch. Achter de façade van de grote mond en de onderuitgezakte houding aan het begin van de kerkdienst, zitten gebroken mensen. Mannen en vrouwen die ernstig in de fout zijn gegaan, soms vreselijke dingen hebben gedaan en die innerlijk vaak nog meer gevangen zitten dan uiterlijk.

Het zijn ook mensen die non-stop onder druk staan, door wat ze gedaan hebben in het verleden, door onzekerheid over hun toekomst

en door de groepsdruk op de afdeling. In de PI ben je voortdurend elkaar aan het wikken en wegen, moet je steeds alert zijn op wat gebeurt en hoe je daarop reageert. Preken voor gevangenen is preken voor mensen in crisis.

De setting waarin je voor hen preekt is ook bijzonder. De PIW-ers zitten achterin, regelmatig schalt een stem door hun portofoons. De gedetineerden zitten vlak voor je in de soms overvolle kerkzaal.

Omdat ze meestal geen kerkelijke achtergrond hebben, gedragen ze zich anders in een kerkdienst dan ervaren kerkgangers. Het gebeurt vaak dat ze heel direct reageren op iets wat je zegt en wat ze herkennen of waar ze het niet mee eens zijn.

Dit vraagt van jou als prediker de nodige flexibiliteit en tegelijk ook een strakke hand omdat ze anders de kerkdienst min of meer overnemen of door elkaar heen gaan roepen. Duidelijke regie met de nodige flexibiliteit, dat is de setting van de preek.

Aan het begin van de kerkdienst is het belangrijk om direct duidelijk te maken dat het hier om een bijzonder samenzijn gaat.

Met liturgische gebruiken en woorden wordt duidelijk dat het een 'heilig' uur is. Je bent op dat moment een tegenover, je komt met woorden en gebaren die iets laten zien en horen van God. Velen van hen zijn daar gevoelig voor en respecteren dat.

Het koffiedrinken na afloop van de kerkdienst is soms net zo belangrijk als de dienst zelf. Afgezien van het feit dat ze genieten van zo'n gezamenlijk koffiemoment en grote hoeveelheden suiker consumeren, is het ook een tijd waarin je met hen kunt napraten over de dienst en de preek. Direct terug horen wat het met hen gedaan heeft is een voorrecht. Vaak blijken ze er andere dingen uit opgepikt te hebben dan je had verwacht. Ze passen de Bijbelse boodschap heel direct op

zichzelf of anderen toe, tenminste, als die boodschap duidelijk en persoonlijk is geweest.

De inhoud van de preek

Dat brengt me bij de inhoud van de preek. Rond de christelijke feestdagen is het duidelijk waarover je kunt preken, daarbuiten wordt het anders. In kerken wordt vaak volgens het oecumenisch leesrooster gepreekt, maar dat lijkt me in de context van de gevangenis lastiger.

Je hebt met een redelijk homogene groep hoorders te maken die met elkaar gemeen hebben dat ze bijna allemaal op hun afdelingen leven onder hoogspanning en onzekerheid. Dan is het belangrijk om qua tekstkeuze en thematiek van de preek aan te sluiten op wat bij hen leeft. Er is een heel ruime keuze aan Bijbelse verhalen of Bijbelgedeelten die goed passen, omdat het ook in de Bijbel veel gaat over dezelfde thema's als waar de gedetineerden tegenaan lopen. De rode draad door heel de Bijbel van zonde en vergeving, schuld en genade, tweede kansen, herstel van relatie, nieuwe identiteit in Jezus en hoop voor de toekomst. Het is allemaal direct toepasbaar op de levens van de mannen en vrouwen die voor je zitten. Ieder persoon die in de Bijbel beschreven wordt heeft wel herkenbare trekken voor hen.

De hermeneutiek die ook in de gevangenis geldt is die van Jacobus 5: "Elia was een mens net als wij".

Je kunt vaak het gewone leven, ook dat van gedetineerden, naast dat van de Bijbelse personen leggen en je in hen herkennen. Dit heet de relationele hermeneutiek. Waar je in de kerk als prediker vaak de tussenstappen laat zien waarmee je bij een persoonlijke toepassing komt (wat betekent de tekst, wat betekende het voor de eerste hoorders toen, wat betekent het nu), is dat voor de gedetineerden echt teveel gevraagd. Om hen aangehaakt te houden pas je de boodschap van het Bijbelgedeelte direct toe op

hun leven. Dat vraagt om een grondige exegese en doorleving van de boodschap, maar vervolgens ook de nederigheid en dienstbaarheid om alle mooie ontdekkingen die ze niet kunnen begrijpen weg te laten en te focussen op de kern en hoe die zo dicht mogelijk aan hun hart te krijgen.

Waar je een direct verband legt tussen de persoon in de Bijbel en het leven hier en nu, wordt de preek persoonlijk en herkenbaar. Dat is een van de belangrijkste voorwaarden voor een preek die echt hun hart bereikt: het is persoonlijk, het gaat over hen en over hoe zij, net als de Bijbelse personen, kunnen leven met God, zoeken naar God, worstelen met God. Preken voor gevangenen zijn bevrijdend als het niet in algemeenheden blijft hangen, maar voor hen direct toepasbaar is. Dat maakt de preek relevant en op die manier is de preek ook een vorm van pastoraat. Je laat zien hoe men toen omging met zonde, schuld, belijden, vergeving ontvangen, leven met elkaar enzovoorts.

Al zitten ze nog jaren vast, innerlijk kunnen ze door de Bijbelse boodschap echt vrij worden.

Soms maak je dat als gevangenispredikant mee, hoe iemand echt verandert, leert leven met God en dan ook anders omgaat met z'n medegedetineerden. Er wordt ook gedoopt in de gevangenis!

Methodisch betekent relevant en persoonlijk preken voor mij dat ik niet direct het Bijbelgedeelte induik, maar begin met een voor ieder herkenbaar verhaal uit het leven gegrepen wat dezelfde emotionele lading heeft als het Bijbelverhaal. Zo help je ze om vanuit de emotie die ze herkennen in het Bijbelverhaal te komen. Vervolgens leg ik de situatie van het Bijbelgedeelte uit op een manier dat de overeenkomsten tussen toen en het hier en nu benadrukt worden. Van daaruit laat ik zien wat in

deze situatie de boodschap is, wat we kunnen leren van dit Bijbelgedeelte. Wat zijn de Bijbelse principes die hier naar voren komen. Ook dit weer op een zo herkenbare mogelijke manier met illustraties uit het gewone leven of uit hun leven in de gevangenis. Zodra de boodschap helder en persoonlijk gemaakt is, ga ik ervan uit dat ze dit niet direct voor zoete koek slikken.

Er zullen altijd 'ja ... maars' zijn. Hoe beter ik de gedetineerden leer kennen, hoe beter ik kan inschatten waar hun tegenwerping bij deze boodschap zit. Soms roepen ze het zelf al door de kerkzaal, maar ik bedenk me altijd bij de voorbereiding al waar deze boodschap gaat jeuken bij ze. Die 'ja .. maar' verwoord ik ook in de preek. Tot slot rond ik af met een concrete toepassing. Wat kan je met deze boodschap als je straks weer in je cel zit of op je afdeling loopt.

Regelmatig bespreek ik het Bijbelgedeelte van komende zondag op de gespreksgroep of tijdens de persoonlijke gesprekken in de week daaraan voorafgaand. De tegenwerpingen en de toepassingen komen dan al aardig bovendrijven en dat helpt me om dichtbij ze te blijven in de preek. Een duidelijke en persoonlijke boodschap die dicht bij het Bijbelgedeelte blijft en dat zo concreet mogelijk toepast, dat is de inhoud die nodig is als we preken binnen de muren.

De stijl van preken

Als we gedetineerden willen bereiken met een Bijbelse boodschap is het allerbelangrijkste dat we echt zijn. Niets helpt beter om een boodschap over te brengen dan authenticiteit: je gelooft wat je zegt en leeft wat je preekt. Gedetineerden zijn in mijn ervaring nog gevoeliger voor 'doen alsof' dan mensen buiten de gevangenis en prikken er feilloos doorheen.

Wees dus vooral je zelf en zorg dat je vol liefde voor God en de gedetineerden bent. Als je authentiek wilt preken betekent dat dat je niet alleen je preek voorbereidt, maar ook de prediker, dus je bewust bent van je eigen hartsgesteldheid. Voor mij betekent dit dat als ik de preek klaar heb, ergens halverwege de week, ik vervolgens m'n preek een paar uur lang geconcentreerd doorleef, bemeit, zoek naar wat mij erin raakt tijdens een lange wandeling.

Pas als ik voel waar ik zelf geraakt wordt, weet ik dat ze er zondag ook iets van zullen merken.

Authenticiteit betekent echter niet dat je je niet hoeft aan te passen aan je hoorders. Qua inhoud en wat de boodschap met jou doet ben je echt jezelf, maar qua taalgebruik pas je je zoveel mogelijk aan. Ons taalveld als predikanten is totaal anders dan het taalveld van de meeste gedetineerden. Wij zijn belezen, gewend te discussiëren, kunnen goed abstract denken en zijn hoog opgeleid. Ons taalveld waar we ons meestal niet eens van bewust zijn schept afstand tot de manier van spreken en luisteren van de gedetineerden. We gebruiken vaak theologisch geladen woorden die voor ons waardevol zijn, maar hen niets zeggen. Kortom, als we preken in de gevangenis vraagt dat een enorme aanpassing van onze manier van spreken.

Het besef dat veel gedetineerde mannen en vrouwen licht verstandelijk beperkt zijn, betekent dat we directe en eenvoudige taal moeten spreken. Beeldend spreken, verhalen vertellen, dat komt het beste over als je mensen wilt bereiken die niet gewend zijn naar iemand te blijven luisteren voor meer dan een paar minuten. Gebruik de beelden en verhalen die het Bijbelgedeelte vaak zelf al aanreikt, illustreer je boodschap met verhalen van vandaag die ze

herkennen. Durf zo'n verhaal ook echt te brengen, maak er als het ware een film van die ze voor zich kunnen zien. Werk toe naar een climax in je preek, zodat je ze stap voor stap naar het belangrijkste moment in je preek meeneemt: daar waar een heldere boodschap botst op hun gewone alledaagse leven.

Het "ja ... maar" is communicatief gezien de climax, het moment waarop ze alert naar je luisteren, want daar gebeurt het. Daar komen de Bijbelwoorden hun leven binnen en voelen ze het schuren. Dat is ook waar je ze echt verder kunt helpen in hun leven met God en elkaar door hun 'ja ... maar' ook te beantwoorden en toe te passen voor de week die voor hen ligt.

Terugkijkend heeft het preken voor gedetineerden niet alleen sommigen van hen, maar ook mijzelf bevrijd.

In de PI ben ik qua preken bevrijd van allerlei ballast die er in de loop der jaren in de kerk bij gekomen was. In de gevangenis heb ik geleerd om back to basic te gaan in het preken en ik hoop dat nooit meer kwijt te raken.

Ron van der Spoel, gemeentepredikant in Harderwijk en directieadviseur in het Leger des Heils

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■■

+++++

Homiletiek in beweging

door Bert Altena

In de kerkdienst voorafgaande aan de inauguratie sprak de episcopale bisschop van Washington, Marian Budde, president Trump indringend aan. Zij riep hem op barmhartig te zijn voor alle kwetsbare groepen die bang zijn voor alle maatregelen die Trump in de campagne had aangekondigd. De president was zichtbaar niet amused en beelden daarvan gingen de wereld over. Budde ontving echter veel steunbetuigingen. Of de oproep in haar preek enig effect heeft gehad valt te betwijfelen. In ieder geval heeft ze veel mensen een hart onder de riem gestoken. Ze liet daarmee zien dat een goed gekozen woord op een welbepaald moment veel mensen kan bereiken en inspireren. Wat een preek al niet kan doen.

Ontwikkelingen in hoofdlijnen

Dit artikel gaat over de preek en meer bijzonder over de theoretische bezinning daarop in de praktisch-theologische discipline van de homiletiek.

Ik zal een aantal ontwikkelingen in het vakgebied schetsen. Vanwege het beperkte bestek van dit artikel zal dat zeer beknopt zijn. Het gaat om hoofdlijnen.

Daarnaast zal ik wat meer aandacht besteden aan de homiletische benadering die nadrukkelijk rekening houdt met het postmoderne tijdsgewricht. Dat is het onderwerp waarop ik ooit ben gepromoveerd. Wat bedoelen we met postmodern? Wat betekent dat voor de homiletiek? Hoe krijgt dat concreet gestalte in de praktijk van de prediking?

Tot nu toe heb ik het woord 'preek' gebruikt. Woorden doen er toe. Voor veel mensen geldt dat ze vooral negatieve associaties bij het woord hebben. Dat geldt zelfs voor kerkgangers. Daarom zie je dat er in de liturgie alternatieve bewoordingen worden gebruikt, zoals 'uitleg' of 'overdenking'.

In de katholieke traditie spreekt men van homilie, naar het Griekse woord, waarop ook de gangbare naam van ons vakgebied, homiletiek, is gebaseerd. Voor de een gaat het om een stevig verhaal, bijbels gefundeerd, dat gerust een half uur of langer kan duren. Voor de ander om een meditatief praatje, een beetje dicht bij het dagelijkse leven, en niet veel langer dan tien minuten, liever nog korter.

Om me niet te verliezen in allerlei definitiekwesties, vat ik de preek op als 'een

toespraak naar aanleiding van een bijbeltekst door een voorganger in een liturgische viering’.

De homiletische driehoek

Met een beetje goede wil is in deze definitie de klassieke homiletische driehoek te herkennen. Die bestaat namelijk uit de drie polen: prediker – tekst – hoorder.

Er zijn in de homiletiek allerlei verschillende benaderingen, maar deze elementen vind je er altijd in terug.

Als je de recente geschiedenis van de homiletiek bekijkt, kun je daar globaal drie benaderingen aanwijzen: de normatief-deductieve, de empirisch-constructieve en de kritisch-constructieve. Wat wordt daarmee bedoeld?

1. Normatief-deductieve benadering

In de normatief-deductieve benadering geldt de preek als een middel van overdracht om het Woord van God te verkondigen. De waarheid van het Woord (de Bijbel) staat buiten kijf. Daarin spreekt God zelf tot de mensen.

De taak van de verkondiger is om niet meer te willen zijn dan het doorgeefluik van die waarheid. Hij (zelden een zij) is de heraut, de boodschapper. De boodschap die wordt gebracht is niet zijn eigen wijsheid, zijn eigen geloof of religieuze gevoel, maar het onversneden Woord van God. De prediker verdwijnt achter de tekst die centraal staat.

Zo geformuleerd klinkt het haast een beetje karikaturaal, maar het gaat nu even om een ideaaltypering.

In de theologie van de protestantse Karl Barth, invloedrijk in de 20^e eeuw, komt deze homiletische benadering tot bloei. Al moet gezegd worden dat Barth zelf, zeker in zijn latere leven toen hij bijvoorbeeld veelvuldig voorging in de strafgevangenis van Bazel, minder massief preekte dan de homiletische theorie die hij zelf propageerde voorschrijft.

2. De empirisch-constructieve benadering

De empirisch-constructieve benadering is deels een reactie hierop. In de jaren zestig krijgen de sociale wetenschappen meer invloed in de (praktische) theologie. In de homiletiek vertaalt zich dat in de ‘wending naar de hoorders’, de andere pool van de driehoek. De preek vindt plaats in een bepaalde context, die er toe doet en waarmee je als prediker rekening hebt te houden. De ervarings- en belevingswereld van je hoorders zijn van belang. Je kunt niet zomaar over hun hoofden heen spreken. In een kenmerkend citaat van de Duitse theoloog Ernst Lange uit 1968 wordt dat inzicht verwoord: ‘Aan het begin van de preek staat niet de tekst. Aan het begin staan de kring van hoorder, met hun tegenspraken, met hun problemen, vragen, noden, hoop; met hun kennis van het christelijk geloof en met hun twijfels’. In deze benadering begin je dus homiletisch aan de andere kant.

3. Focus op de tekst

De derde benadering legt de focus op de tekst. Zowel de Bijbeltekst die aan de orde is als de tekst van de preek. Vanaf het begin is de homiletiek sterk beïnvloed door inzichten uit de retorica, de klassieke leer van de welsprekendheid. De preek is een redevoering die alle retorische middelen gebruikt om overtuigend en enthousiasmerend over te komen. Preken is ook een vak, waarin je je kunt scholen. Eeuwenlang zijn predikers vooral geschoold met de beginselen van de retorica. De kritisch-constructieve benadering borduurt daarop voort. Maar daarbij besteedt ze meer aandacht aan het hermeneutische karakter van het preekgebeuren. Alles communiceert mee. Preken is niet alleen een kwestie van woorden, maar ook van gebaren. Dat is al een oud inzicht uit de retorica. Het gaat niet alleen om woorden, maar ook om beelden en de zeggingskracht van symbolen. De preek is minder een betoog (met argumenten) maar meer een verhaal waarin mensen meegenomen worden. Communicatie is niet een eenzijdige beweging van spreker naar hoorder, waarbij het ideaal is dat de boodschap zo goed mogelijk, zonder storende ruis, overkomt. Communicatie is een wederzijds spel, waarin hoorders geactiveerd worden om als het

ware mee te spreken. Ook in de monoloog die de preek is, kan het tot een dialoog komen. In deze benadering is het van belang dat hoorders door de preek worden uitgedaagd om hun eigen levens- en geloofsverhaal verder te schrijven.

Een postmoderne benadering

In deze lijn heb ik indertijd mijn eigen onderzoek verricht, naar mogelijkheden voor de preek in een postmodern klimaat.

Nu is postmodern een soort containerbegrip. In cultuurfilosofische zin zijn de volgende karakteristieken van belang. Het postmoderne is kritisch op de 'moderne' traditie, waarin de mens centraal staat en de illusie koestert de werkelijkheid naar zijn hand te kunnen zetten.

Het is tevens kritisch op de pretentie dat de waarheid gekend kan worden en dat wetenschap en logica daar de sleutels voor leveren.

Postmodern is het juist om voorrang te geven aan diversiteit en pluraliteit. Niet één groot verhaal is dominant, maar meerdere verhalen kunnen en mogen naast elkaar bestaan. Daarbij geldt dat juist het verhaal dat vaak verzwegen wordt of onderdrukt, aandacht verdient. Dat is een zaak van rechtvaardigheid.

In de taalfilosofie treedt dit postmoderne denken aan het licht in de zogenaamde deconstructie.

Een benadering van taal en tekst die beseft dat de definitieve betekenis nooit te geven is.

Betekenis zit niet in een tekst zoals een koekje in de trommel. Er is geen ware betekenis, maar betekenissen worden altijd opnieuw geproduceerd in de ontmoeting tussen tekst en spreker en hoorder.

Deconstructie legt dat soort mechanismen bloot. Een oneindig net van met elkaar verknoopte verwijzingen, teksten als open structuren, die levend blijven zolang ze het vermogen bezitten om nieuwe betekenissen of zeggingskracht op te roepen.

Zes motieven

In bovenstaande veel te korte typering mag duidelijk zijn geworden dat dit soort inzichten verrijkend kunnen zijn voor de homiletiek. In mijn onderzoek heb ik dat in zes motieven uitgewerkt:

1. Het motief van de *terreurvrije ruimte*.

De preek dient een ruimte te bieden waarin vrijheid heerst en wordt gestimuleerd. Hoorders dienen gevrijwaard te blijven van de interpretatieve terreur van een spreker die de waarheid in pacht denkt te hebben. Ze moeten juist aangespoord worden om zelf op zoek te gaan naar wat waarheid (of waardevol) voor hen zelf is. De preek dient ondersteunend te zijn in dat proces.

2. Het motief van de *openheid* sluit daarbij aan.

De preek dient een open verhaal te zijn, niet het laatste woord. Je kunt zo preken dat die openheid er bewust in zit. Geen afgerond betoog, maar een verhaal met rafelrandjes, openingen, suggesties om het ook nog eens van een heel andere kant te bekijken, enzovoort. Een preek is geen afgesloten verhaal dat eindigt met Amen. De preek is een moment in een voortgaand, open proces, waarbij de betrokkenen bepaald worden bij hun eigen geloofsbiografie. Ze schrijven als het ware met de preek hun eigen verhaal verder.

3. Het motief van de *marge*.

Hierin wordt rechtgedaan aan het inzicht uit de deconstructieve taalfilosofie, dat betekenisproductie plaatsvindt in de marge van de tekst. Letterlijk kun je dat zien als het wit rondom de woorden. De plek waar menige lezer soms letterlijk zijn commentaar, uitroepetekens of vraagtekens zet. Het is ook de plaats waar teksten op andere teksten reageren of refereren. Kun je zo preken dat je hoorders aanmoedigt om hun eigen reacties te genereren en vruchtbaar te maken? Het is een doorbreking van de klassieke rolverdeling tussen een actieve spreker en een passief gehoor. Bij nader inzien is dat een problematische manier van voorstellen, want luisteren is verre van passief.

4. Het motief van het *geheim*.

Postmodernen hechten belang aan het onrepresenteerbare. De werkelijkheid van het

leven en van mensen is nooit volledig in woorden te vatten. Er is altijd iets wat je ontglipt. Dit motief heeft een theologisch raakvlak. In de traditie van de mystiek kennen we de negatieve theologie: God is te groot voor mensenwoorden, is slechts in negaties te omschrijven of nog radicaler, in ons zwijgen. Alleen door over God te zwijgen, kunnen we hem (of haar?) ter sprake brengen. Het motief van het geheim probeert deze paradox voor de homiletiek vruchtbaar te maken. Dan gaat het om een manier van preken waarin God weliswaar ter sprake wordt gebracht, maar onder het voortdurende besef dat we daarmee iets benoemen dat ons begrip fundamenteel te boven gaat.

5. Het motief van de *verbeelding*

Dit motief wil het symbolische potentieel van de taal én van de liturgie in de homiletiek aan de orde stellen.

Verbeelding verruimt letterlijk en figuurlijk je blikveld. Beelden roepen allerlei associaties op en dat geldt ook voor beeldende, poëtische taal. Zoals poëzie het moet hebben van het wit om de woorden (zie hierboven). Kan de preek de sluimerende verbeeldingskracht losmaken en stimuleren?

6. Het motief van de *onderbreking*

Hierin wil het postmoderne inzicht gehonoreerd worden, dat juist het niet inpasbare, het on gezegde, het verzwegene in een verhaal of tekst van belang is. Het brengt een kritisch element in de homiletiek in, door gangbare codes en opvattingen te doorbreken, door vragen te stellen bij het vanzelfsprekende. Veel bijbelse verhalen horen thuis in een traditie van de onderbreking. Juist in tegenverhalen, bij profetische dwarsliggers die tegen de macht opstaan of in de ontregelende gelijkenissen van Jezus, wordt een kritische kracht zichtbaar.

Deze zes motieven, die een zekere overlap vertonen, kunnen helpen om een nieuw perspectief op de homiletiek te openen.

Een homiletische benadering die ruimte creëert, voor de prediker om zichzelf kwetsbaar maar geprofileerd in het homiletische gebeuren in te brengen, voor de hoordersgemeenschap om erkend te worden in hun eigenheid en gelegenheid geboden te worden om hun eigen verhouding te ontwikkelen tot wat er gezegd wordt in de preek (en gedaan wordt in de liturgie), en voor de tekst om nieuwe, onvermoede betekenispectieven aan te boren en bloot te leggen, in het besef dat daarmee nooit het laatste woord gezegd is. Iedere preek heeft per definitie een open einde.

Naar de praktijk

Om deze inzichten, ontleend aan postmoderne manieren van denken, operationeel te maken in het homiletisch proces, ontwikkelde ik in mijn proefschrift twee profielen voor de prediker, respectievelijk die van de prediker als taalkunstenaar en als encenseur. De preek is een talig gebeuren. Taal is het materiaal waarmee de prediker werkt. Niet uitsluitend, maar wel voornamelijk. Dus is het van belang om creatief met taal om te gaan, in allerlei opzichten. Dat laten we hier nu verder onuitgewerkt. Vru chtbarder is het misschien om nog wat verder te focussen op het tweede profiel, dat van de encenseur.

De term is afkomstig uit de theaterwereld. Met encensering wordt bedoeld de manier waarop een toneelstuk wordt vormgegeven. Dan gaat het over decor, maar ook hoe de interactie tussen de verschillende spelers zichtbaar wordt gemaakt, hoe de ruimte van het toneel optimaal wordt benut. Encensering betreft de relatie tussen het spel, de spelers én het publiek. Een encensering is geslaagd als alle deelnemers aan het spel voelen dat hier iets gebeurt dat voor hen van belang is. Dan geldt de oude theaterwet 'tua res agitur' – het gaat jou aan.

Er zijn overeenkomsten tussen de wereld van het theater en de liturgie. In de katholieke traditie is dat evident, maar ook in een wat sobere liturgische traditie als de protestantse kun je de overeenkomsten waarnemen. Zowel het theater als de kerkruimte zijn ingericht naar een podium

respectievelijk een liturgisch centrum of altaar. Er is een duidelijke rolverdeling, tussen voorganger en kerkgangers, zoals in het theater tussen de spelers en het publiek. Zowel in het theater als in de kerk gelden bepaalde conventies. Zo wordt er in het theater geapplaudisseerd na de slotscène of de muzikale finale en doe je dat niet na het uitspreken van de zegen.

Binnen dit theatrale gebeuren van de liturgie heeft de preek een eigen theatraal aspect. Dan gaat het over de voordracht van de prediker. Er valt in technische zin veel te leren van het toneel: stembeheersing, timing, mimiek. Maar bij de prediker als encenseur gaat het om nog iets meer.

Zoals de encenseur van een toneelstuk door zijn interpretatie de voorstelling in een bepaalde richting kan leiden, zo is de prediker in het theater van de liturgie degene die met zijn 'tekstbehandeling' in grote mate de inhoud en de werking van de preek bepaalt.

Een preek is een interactief gebeuren, ondanks dat het van buiten lijkt op een monoloog. Maar het is niet zo dat de prediker alleen actief is. Ook de hoorders doen actief mee, als het goed is. Ze worden aangesproken, geprikkeld, aan het denken gezet, uitgenodigd om hun eigen gedachten bij het gesprokene te vormen, geprikkeld om daarmee aan de slag te gaan, enzovoort.

Zelfs de Bijbeltekst doet mee in dit interactieve gebeuren. Want door de preek kan er een nieuw licht geworpen worden op oude verhalen, of worden diezelfde verhalen opeens actueel en aansprekend in de eigen situatie. Ook de tekst is beweeglijk.

In dit proces is de persoon van de prediker belangrijk. Hij brengt met zijn encensering de bijbeltekst in het spel op zo'n manier dat deze door de hoorders als relevant en interessant ervaren kan worden. Het is de taak van de

prediker als encenseur om in en door zijn preek de bijbeltekst zo met de levensverhalen van mensen te verbinden dat de tekst gaat leven en verder leven in de 'nieuwe tekst', die op basis van de preek wordt gemaakt door de bij de preek als interactief gebeuren betrokken actoren. Dat gebeurt onder andere als de prediker persoonlijk aanwezig is, als het preekgebeuren een existentiële lading krijgt.

Een preek wint aan zeggingskracht als de prediker zich niet verschuilt of als een zogenaamd neutraal doorgeefluik fungeert (zie de normatief-deductieve benadering), maar als hij zelf duidelijk maakt hoe de tekst en de traditie door hem wordt verstaan. Zijn eigen betrokkenheid stimuleert die van anderen. Zijn eigen overtuigingskracht en authenticiteit bewerkstelligen een sterkere betrokkenheid op de aan de orde zijnde zaak of thema. Daardoor wordt idealiter het gesprek geopend, voortgezet en gestimuleerd, dat de preek in wezen is.

De prediker dient daarom niet slecht rekening te houden met de hoorder, maar te rekenen óp de hoorder. Een preek is geen eenmansproductie of onemanshow, maar een *Gesamtkunstwerk*.

In de huidige homiletiek wordt op verschillende manieren vanuit diverse theoretische achtergronden gewerkt aan een levendige

praktijktheorie. Met name het interactieve aspect van de preek wordt benadrukt. Preken is een creatief proces. Het is geen kunstje, maar een kunst. Tegelijk kun je je daarin scholen. Het is een

vaardigheid die je gaandeweg verwerft, door veel te doen, te oefenen, je eigen 'stem' te vinden, door te durven experimenteren, te ontdekken wat jou in jouw situatie helpt, door vertrouwen te laten groeien in de praktijk.

Bert Altena is werkzaam als predikant van de Protestantse gemeente Oost-Groningen.

Hij promoveerde in de homiletiek op de studie *Wolken gaan voorbij... Een homiletisch onderzoek naar mogelijkheden van de preek in een postmodern klimaat*, Boekencentrum Zoetermeer 2003.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Beeldende verkondiging In gesprek met Chris Baakman

door Renilde van Wieringen

Deze Pastorale Verkenningen gaat over homiletiek. Als redactie willen we graag van een aantal collega's vernemen hoe dit thema in het kader van de liturgie in een justitiële inrichting een rol speelt.

De centrale vraag is of en zo ja hoe er rekening wordt gehouden met de context van onze kerkgangers in de verkondiging?

Stiltecentrum Ter Apel

+++++

Hoe gaat dat bij jouw, Chris, in de vieringen?

In de kerkvieringen werk ik met powerpoint presentaties (PPP) en filmpjes die ik daar weer inzet. Uit jaren ervaring kan ik zeggen dat daar vele uren werk in gaan zitten, maar dat dat meer dan de moeite waard is. Dat krijg ik ook heel vaak terug te horen. Een filmpje zien waarin een Bijbeltekst wordt gezongen en waardoor men mee kan zingen, werkt zo bemoedigend.

Ik denk nu terug aan onze samenwerking in PI Nieuwegein. Je vroeg me een keer te komen kijken terwijl jij voorging in de vieringen. Je had de viering voorbereid en uitgewerkt in een PPP met afbeeldingen en filmpjes. Je nodigde me uit met de woorden: "Kom kijken, dan kan je zien hoe veel kracht hiervan uit gaat". Ik ben

gekomen en ik heb gezien hoe zo'n PPP werkt bij jouw vieringen.

Ik nodigde jou uit, omdat jij vanuit jouw achtergrond weet hoe belangrijk beelden zijn. We leven in een beeldende tijd. Kijk naar een groep jongeren. Ze zitten bij elkaar, bijvoorbeeld in de trein en ze kijken allemaal op het scherm van hun telefoon. Wil je hen bereiken, dan ga je naar hun wereld. Daar ga je ze vinden. Daar kun je ze uitnodigen, bemoedigen, en aan het denken zetten.

We hebben steeds meer te maken met kerkgangers die laaggeletterd of zelfs ongeletterd zijn. Dan zijn beelden heel belangrijk. Merk je dat ook?

Na de PI Nieuwegein ben ik in Ter Apel gaan

werken. Er zijn hier meer dan 60 nationaliteiten. Er zijn mensen die kunnen lezen, zelfs heel goed, maar voor deze mensen is het niet kunnen verstaan van Nederlands of Engels een probleem.

Daarbij komt ook dat veel van de mensen die in Ter Apel moeten verblijven een behoorlijke rugzak meedragen. Velen komen uit oorlogsgebieden en hebben geweld in hun dagelijks leven van heel nabij meegemaakt. Er zijn passages in de Bijbel en met name in het Oude Testament die daarom heel confronterend kunnen zijn.

Ga je in verband met de achtergrond van de kerkgangers bepaalde Bijbelteksten uit de weg?

Voor de liturgie op zondag kies ik bijna altijd voor de evangelielezing die op het leesrooster staat. Ik verwijs dan wel naar het Oude Testament, zodat de verbinding met dit belangrijke Bijbelgedeelte niet verloren dreigt te gaan.

Gebruik je de teksten uit het Oude Testament nog op een andere manier, bijvoorbeeld in het kader van een gespreksgroep, zodat mensen elkaars verhalen en achtergronden kunnen horen, en elkaar misschien tot steun kunnen zijn?

Onlangs heb ik een hele serie over David laten zien aan Spaanstalige gedetineerden. Het ging om een serie van 29 afleveringen. Jezus komt uit de stam van David, dus het is belangrijk dat ook dat

wordt belicht. In die tijd was er veel geweld en het is helaas door de geschiedenis heen niet anders geworden. Het is de hardheid van het leven waar de mensen ten tijde van koning David mee geconfronteerd werden en waar de mensen die hier verblijven mee te doen hebben.

Zijn er mensen die in verband met wat ze hebben meegemaakt aan geweld niet naar de kerkvieringen komen?

Dat klopt. Maar ik nodig ze wel altijd uit. Mijn uitgangspunt voor het uur dat we samen kunnen vieren is om iets te geven waar men kracht uit kan putten. Ik doe de schriftlezingen in vele talen. Dat geldt ook voor de liederen.

Maar niet alle talen kunnen aan bod komen. Dan kunnen beelden spreken. Wanneer het bijvoorbeeld 'roepingenzondag' is, dan zoek ik naar een lied dat Psalm 23 op een hedendaagse manier laat klinken en waarvan de beelden hoopvol zijn. De natuur wordt in veel gevangenissen gemist. Met PPP en filmpjes haal ik de natuur naar binnen.

Ik weet nog dat toen ik bij jou in de kerkvieringen was je een lied liet horen met beelden daarbij van een vrachtwagen die over een lange weg door een landschap met bergen reed. In de verte was een stad een stad te zien. Een van de mannen raakte bewogen. Hij bleek, zo vertelde hij na de viering, vrachtwagenchauffeur te zijn.

Dat doen die beelden! Ze kunnen opeens mensen raken. Ik liet laatst een filmpje zien met daarin een baasje die buiten liep met zijn hond.

Na afloop kwam ik in gesprek met een jongeman die beseftte dat hij het vroeger bij zijn ouders helemaal nog niet zo slecht had gehad. Hij realiseerde zich wat hij allemaal had opgegeven. Zo'n filmpje breng ik in verband met de schriftlezing, want daar draait het om. En dan probeer ik daaruit een hoopvolle boodschap mee te geven. Hoopvol betekent niet dat er niet gehuild mag worden. Je mag je kwetsbaarheid, je verdriet en je wanhoop laten zien. Maar dat alles staat na aanleiding van de verkondiging en

eigenlijk na aanleiding van de hele viering in het kader van de schriftlezing.

Het is een even-weg-zijn uit de harde wereld van de afdeling waar het recht van de sterkste geldt, naar een wereld waarin we elkaar nabij mogen zijn.

In filmpjes worden kwetsbaarheid, verdriet en wanhoop getoond. Laat je deze dingen ook van jezelf zien?

Ik ben een mens en gelijk aan iedereen. Tijdens het uur kerk-zijn met elkaar is het de viering voor iedereen. Het is *ónze* viering. Ook mijn kwetsbaarheid is daar onderdeel van.

Weet je, mijn vader en moeder zijn allebei rond de kerstdagen overleden. Dat komt elk jaar weer naar boven. Ik weet nog goed dat toen mijn moeder overleed, een PIW-er kwam vertellen dat ik naar huis moest bellen. Bij dat bericht wist ik eigenlijk meteen al dat het mis was. Met Kerstmis en rond Oud en Nieuw denk ik aan mijn ouders. Zo zijn er voor iedereen dagen die verdriet oproepen. Maar dat kan ook voor vreugde gelden, zoals de verjaardagen van je kinderen. Een datum kan dat naar boven halen. Ook een filmpje en de schriftlezing kunnen dat doen.

Hoe vind je de filmpjes die je wilt gaan gebruiken voor de vieringen en de verkondiging?

Ik heb echt een week voorbereiding nodig. Niet alleen om alles in elkaar te zetten, daar heb ik handigheid in gekregen, maar vooral omdat een viering langzaam groeit en ik op internet aan het zoeken ben. Elke keer ga ik opnieuw graven. Wat is de boodschap die uit de zondagse evangelielezing spreekt? Welke liederen kunnen daarbij? Kan ik die in diverse talen vinden? Ik gebruik Taizé-liederen, zoals *Bless the Lord my soul*; en een kyrië (Kyrie Eleison: *Look around you, can you see*, Jodi page Clarck). Ook heb ik al diverse keren een Chinees Maria-lied gebruikt, dat opgenomen is in een klooster in China:

Chinese song to the Virgin Mary (中国圣母). De taal waarin je bent opgegroeid, is de taal die iemand graag wil horen. Dat zet de boodschap kracht bij. En ik wil altijd eindigen met een vrolijk, optimistisch slotlied, bijvoorbeeld in vele talen: *The blessing 2025*.

Het klinkt allemaal heel mooi, maar ik wil ook de andere kant belichten en daarom de vraag: is er ook wel eens iets mis gegaan?

Nou en of. Het is techniek en die kan uitvallen. Zoals bijvoorbeeld de stroom van het voorjaar uitviel in Spanje en Portugal. In die zin moet je altijd voor een plan B zorgen, maar dat geldt ook voor als je afhankelijk bent van een pianist, een gitarist of een zanger. Die persoon heeft toegezegd te komen, maar komt die echt? Zeker als het om een gedetineerde gaat. Ik vertrouw degene die zegt dat hij graag muziek wil maken in de kerk. Daar ligt het niet aan. Maar soms vallen mensen uit. Het vraagt ook moed om bijvoorbeeld gitaar te spelen en erbij te zingen terwijl je medegedetineerden naar je kijken en je straks op de afdeling misschien wel hypocriet genoemd gaat worden.

Verder is er heel veel mis gegaan. Ik heb van alles uitprobeerd. Het ene project was succesvoller dan het andere. Maar daarbij heb ik altijd tegen mezelf gezegd: wees niet bang om dingen te doen!

Formuleer ik het juist als ik zeg dat je de mogelijkheden schept tijdens de hele

kerkviering om de boodschap uit de Schriften over de brengen?

Inderdaad, en dat gaat door de hele viering heen. Verkondiging is niet alleen de tijd dat ik iets over de schriftlezing zeg, maar is het geheel van de viering, die in allen die in de kerk aanwezig zijn iets laat opborrelen: wat horen we? wat zien we? wat gebeurt er in ons? wie zijn wij als mens? En

dat doen we met elkaar en onder de kracht van de heilige Geest.

Mocht iemand ook met PPP en filmpjes willen werken tijdens de vieringen, doe het zoals jij het zelf wilt doen. Doe wat bij je past. Onze kerkgangers hebben een antenne voor oprechtheid. En wees creatief.

Dr. Renilde van Wieringen is pastoraal theoloog, werkzaam in het R.-k. justitiepastoraat, beeldend kunstenaar en redactielid *Pastorale Verkenningen*.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Mystagogisch preken binnen detentie: over de invoering in het christelijk mysterie te midden van gebroken levens

door Aris Gude

De beleving en viering van het mysterie van de verlossing in Christus staat centraal in het pastoraal handelen van de rooms-katholieke geestelijk verzorger bij Justitie. Mystagogie vormt dus een fundamentele, zij het vaak impliciet gebleven dimensie van het werk van de geestelijk verzorger: het begeleiden van mensen bij het herkennen en ervaren van Gods liefdevolle nabijheid.

+++++

Een performatief moment

In dit artikel geef ik een reflectie op de mystagogische dimensie van de preek binnen de liturgie in detentie. De preek is in dit licht geen verklarende verkondiging tot beter begrip van het Woord, maar een performatief moment waarin de pastor met de aanwezigen het mysterie betreedt.

Om hiertoe te komen, zal ik eerst de mystagogie als relationele weg beschrijven en de inhoud van het mysterie benoemen. Pas dan kunnen wij de preek als mystagogische situatie plaatsen en ten slotte een meer concrete invulling geven aan mystagogisch preken binnen de context van detentie.

1. Mystagogie als relationele weg

Mystagogie betekent letterlijk: het invoeren (agein) in het mysterie (mustèrion). Dit dienen wij niet primair te verstaan als een overdracht van kennis, maar als een invoering in de ervaring van het mysterie van God.

Het betreft niet een rationele duiding van het geloofsgeheim, maar een relationeel proces waarin de mens zich openstelt voor Gods zelfmededeling.

Dit impliceert een specifieke grondhouding: het loslaten van een objectiverende, verklarende benadering van geloof en werkelijkheid, ten gunste van een ontvankelijke, existentiële omgang met het mysterie. De Franse filosoof

Gabriel Marcel maakt een helpend onderscheid tussen een 'probleem', dat we moeten overzien om het op te lossen, en een 'mysterie', dat ons overstijgt en waarin wij juist verward moeten raken om het te leren kennen.

Een mysterie kan niet vanaf een afstand worden doorgrond, maar vraagt om participatie. Dit sluit nauw aan bij het dialogische denken van Martin Buber. In zijn onderscheid tussen de grondwoorden Ik-Het en Ik-Jij ligt de kern van mystagogisch pastoraat. Waar het Ik-Het ons tot beheersing en distantie uitnodigt, ontstaat in het Ik-Jij de sfeer van tegenwoordigheid en relatie.

2. Het mysterie van Gods liefde als inhoudelijk centrum

De inhoud van de mystagogie is het mysterie van Gods liefdevolle nabijheid, geopenbaard in Jezus Christus. Dit is geen abstracte waarheid, maar een beleefbare werkelijkheid die zich openbaart in de diepten van het menselijke bestaan.

Karl Rahners denken is hiervoor fundamenteel: vanuit zijn transcendentale antropologie stelt hij dat elke mens een inherente openheid tot het transcendente bezit. De mens is *capax Dei*: in staat tot God. Niet vanuit verdienste of religieuze voorkennis, maar vanuit het eenvoudige gegeven dat de mens zichzelf ervaart als een vragend, open subject. Elke ervaring van schoonheid, van verlangen, van pijn of liefde kan aldus een locus worden van het ervaren van Gods zelfmededeling.

Voor de detentiecontext is deze theologie bijzonder vruchtbaar.

Veel gedetineerden hebben geen religieuze achtergrond, maar zijn desondanks in staat God te ervaren – juist in de breuken, de stiltes, het gemis, de onmacht.

Het mysterie van Gods liefde manifesteert zich, in Rahners woorden, niet alleen in sacrale sferen,

maar juist in de ruimte en tijd van onze menselijke geschiedenis.

3. De preek als mystagogische handeling

Kees Waaijman identificeert de liturgie als een van de vier mystagogische situaties. Oud-collega justitiepastor Theo van Dun ging nog verder en noemde de liturgische viering het mystagogische instrument bij uitstek voor de geestelijk verzorger binnen detentie. In de liturgie vindt de mystagogie aansluiting bij de concrete spiritualiteit van het lichaam, van symbolen, van de ruimte.

Ook in mijn vieringen is het branden van wierook, het aansteken van kaarsen, het laten vallen van stilte geen decor, maar theologisch geladen praktijk. Zij markeren de ruimte als heilige ruimte, als mogelijke vindplaats van God. En steeds weer breekt het alledaagse binnen: een kuch, een grap, een herinnering. Daar, in de overlapping van sacrale symboliek en rauwe realiteit, ligt de ruimte voor mystagogie.

De preek neemt, vanuit mystagogisch oogpunt, binnen de liturgie een bijzondere plek in. Naast de liturgische situatie onderscheidt Waaijman nog drie andere mystagogische situaties: Bijbellezing, spirituele vorming en geestelijke

begeleiding. De preek raakt aan al deze mystagogische dimensies: zij duidt de Schrift, vormt spiritueel, en kan aanleiding geven tot verdergaande individuele begeleiding.

De preek vormt dus als het ware de brug tussen de zondagsviering en de rest van het pastorale werk.

In mijn eigen homiletische praktijk binnen de P.I. Grave laat ik deze vier dimensies bewust doorklinken. Wanneer ik preek in detentie is mijn intentie niet om 'iets uit te leggen', maar om een verlangen te openen naar ontmoeting: met het Woord, met zichzelf, en met de Ander. Dit verlangen wordt in het bijzonder gewekt wanneer de preek aansluit bij de existentiële situatie van de luisteraar.

Met mijn preek nodig ik uit tot het herkennen van God, niet buiten, maar binnen het eigen verhaal. De preek zegt: "Ook in jouw leven – met alles wat er is en niet is – kan God zich laten kennen."

4. Aansluiten bij de belevingswereld

Mystagogisch preken in de gevangenis vraagt een sterk contextbewuste hermeneutiek. De gedetineerde is geen abstracte gelovige, maar een concrete persoon met een biografie die gekenmerkt is door verlies, verslaving, schuld en vaak diepe eenzaamheid. De thematiek van verslaving, machteloosheid, verlangen naar verzoening en nieuwe levensrichting vormt niet alleen het leefklimaat van de gemeenschap, maar ook de ingang tot het Evangelie.

Ook is er een grote diversiteit aan niveaus en taalvaardigheid. Dat betekent niet dat er 'minder gezegd' moet worden, maar dat het op een andere manier gezegd moet worden: eenvoudig, doorleefd, relationeel, en existentieel geaard.

Tegelijk vraagt deze doelgroep om authenticiteit. Veel gedetineerden zijn zeer gevoelig voor 'onechtheid'.

De pastor die spreekt vanuit eigen doorleefde spiritualiteit – zelf geraakt, zelf zoekend – wordt herkend als geloofwaardig. Dit raakt aan de notie van Buber: de Ich-Du-relatie ontstaat daar waar ontmoeting op gelijke hoogte mogelijk wordt. Preken is dan ook niet spreken over God, maar spreken vanuit de ervaring van God.

Mystagogisch preken vraagt dus participatie van de pastor. Wat betekent het om verloren te lopen en gevonden te worden? Hoe moeilijk - maar ook hoe bevrijdend en helend - is het om mij een geliefd kind van God te weten?

Om hierover te preken moet ik contact maken met God in mijn eigen leven. En ook contact maken met hen. Voor mij betekent dit rondlopen, oogcontact maken, op de toehoorders reageren en reacties verwelkomen.

Juist omdat ik de mystagogische ruimte niet kan beheersen, maar haar met hen samen wil betreden, laat ik bewust ruimte voor wat er ontstaat.

Ik bereid de preek goed voor door de teksten te doorbidden en doordenken, maar spreek vanuit het hart.

Dat vergt een mate van overgave en dus vertrouwen. Vertrouwen in mijn eigen vermogen om in het moment de juiste woorden te vinden, maar ook het fundamentele vertrouwen dat ieder mens die 'antenne' voor God heeft. Dat het niet allemaal even volledig of helder hoeft te zijn: het doorvoelen van de boodschap telt meer dan de woorden.

Slotbeschouwing

Mystagogisch preken binnen detentie is een pastorale praktijk die stoelt op een diep verstaan van de mens als relationeel wezen, open voor het mysterie van God. Vanuit een theologie die

geworteld is in het werk van Karl Rahner wordt de homilie een plaats van ontmoeting: tussen

Woord en ervaringen, tussen pastor en gedetineerden, tussen mens en God.

Dit artikel is geschreven op basis van: Aris C. Gude, Gidsen van de ziel: Mystagogie als sleutel tot diepgaande begeleiding in het justitiepastoraat, KU Leuven, 2025. Voor een uitgebreidere uitwerking en bronnen refereren wij naar deze masterthesis. Op te vragen via de redactie.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Een gedetextificeerde preek: “Dit gaat over mij!”

door Ben van Veen

Hij had om zich heen gekeken in de kerkruijnte om zich te vergewissen dat hij toch echt niet als enige aanwezig was. Het was zijn manier om duidelijk te maken dat hij zich persoonlijk aangesproken voelde door de preek.

+++++

Live performance

In mijn promotieonderzoek heb ik me uiteengezet met het oorspronkelijke functioneren van de Bijbelboeken, in het bijzonder de brieven van Paulus.¹ Ze zijn gecomponeerd om belichaamd te worden door iemand in een *live* performance. Met het gesproken woord hebben we met een ander medium te maken dan met de Bijbeltekst. Hoe kan een academisch geschoolde theoloog daar toegang toe krijgen? De voorwaarde voor het mogen werken met de Bijbeltekst ligt immers in onze hooggeletterdheid. Hier is de benadering van *detextificatie* voor ontwikkeld.

De grondregel is dat ieder medium om een eigen mindset vraagt. Tekst activeert een bepaalde manier van denken: abstraherende gedachten, die tot uitdrukking komen in de indirecte rede. Deze representatie plaatst ons buiten de werkelijkheid. We zijn *observator*. Bij ‘praat’ of een orale performance zijn we *participant*, we

nemen deel aan het gebeuren (presentie). Naast dat de brieven van Paulus als overgeleverde tekst een theologische *Fundgrube* zijn, waren ze bedoeld om de oorspronkelijke hoorders in hun specifieke situatie in het hart te raken. Het is directe rede: “Ik heb het tegen jou!” Om kort te gaan, waar tekst ons hoofd activeert, daar richt orale performance zich op het lichaam of het hart, dan voelen we ons aangesproken.

Vraag voor vandaag

Hoe wordt de zondagse preek een performance? Of hoe ont-tekst je het voorgaan? In detextificatie is de Bijbeltekst leidend. Ik begin de werkdag met het lezen en herlezen van het gedeelte voor de zondagse kerkdienst.

Hierbij stel ik niet de vraag: “Wat betekent dit?”. Ik ga ook niet te raden bij andere boeken (tekst). Ik zoek in dat gedeelte naar een moment waar ik ‘in de schoenen kan gaan staan’ van een persoon uit het verhaal: Wat gebeurt er? Welke

existentiële ervaringen zijn hier aan bod? Als ik zo'n moment heb, dan bedenk ik op basis daarvan een vraag. Met deze 'vraag voor vandaag' ga ik de gespreksgroepen in. (Ik kan deze ook in een persoonlijk gesprek inbrengen.) Zo heb ik bijvoorbeeld bij het gedeelte Johannes 5.41-44 – waarin Jezus aangeeft dat hij geen 'eer' (NBV) van mensen nodig heeft, maar Hij de geestelijke leiders ermee confronteert dat zij dat juist wel bij elkaar zoeken – de vraag geformuleerd: "Wat zijn situaties waarin respect een rol speelt?"

Hier begin ik de gespreksgroep mee. Soms steekt iemand gelijk van wal. Soms dienen we te beginnen met het vinden van een klein voorbeeld om zo tot serieuzere ervaringen te komen. Doordat het Bijbelgedeelte pas aan het einde gelezen wordt, vormen hun verhalen en uitwisseling de bedding hiervoor.

Daarna geef ik woorden aan wat deze ervaringen met de Bijbeltekst te maken hebben: "Welk licht werpen onze verhalen op het Bijbelverhaal en welk licht werpt het Bijbelverhaal op onze verhalen?"

Met dat ik hier in dat moment woorden aan geef en daarbij teruggrijp op wat zij gezegd hebben, ben ik met de preekvoorbereiding begonnen. Voor een volgende gespreksgroep kan ik mijn vraag verfijnen of een andere insteek nemen: "Wanneer heb je weleens meegemaakt dat er een situatie was waarin aanzien/status/rangorde geen rol speelde?" Jezus beweert immers dat respect tussen mensen voor Hem geen rol speelt.

Met de toekomstige hoorders

In het voorgaan van veel van de collega justitiepastores zijn er de momenten dat gedetineerden de ervaring hebben dat het over hen gaat. Detextificatie wil dit versterken en vormt hiervoor een benadering.

Het betekent ook dat de voorbereiding niet in de innerlijke dialoog van de voorganger ("Wat zegt deze tekst mij?") of in de wisselwerking met teksten gebeurt (commentaren, theologieboeken, preekschetsen, internet, de studeerkamer, achter een beeldscherm en/of een toetsenbord), maar in de fysieke aanwezigheid

van en het directe contact (luisteren en spreken) met de toekomstige hoorders zelf.

Bij een speech of preek is er altijd in het begin de contractsluiting tussen hoorder en spreker: Is degene die gevraagd wordt te luisteren ook daadwerkelijk bereid om innerlijk te participeren?

Hiervoor is het beslissend dat de hoorder zich gezien voelt: "Dit gaat over mij!" (of op z'n minst zich kan verhouden tot de ingebrachte ervaring). Om die reden begin ik elke preek met een verhaal dat ik ooit gehoord heb in de bajescontext. Het gaat erom dat het past bij het onderliggende thema. De opgeroepen ervaringen nodigen uit om zich te openen voor mij als (s)preker, beter gezegd: hun hart voor God. Een verhaal, dat met inleving wordt verteld, neemt niet alleen de hoorder mee. Ook de verteller zelf wordt meegevoerd door het zich ontwikkelende plot.

Door het woorden geven in het moment zelf ontstaat er een geconcentreerde aandacht die beiden verbindt. Met het op deze manier vertellen komt de voorganger in de mindset van het gesproken woord en wordt deze ook geactiveerd bij het gehoor. Daarna breng ik altijd de uitgekristalliseerde versie van de 'vraag van vandaag' in, die vanuit het Bijbelgedeelte op ons afkomt: "Wanneer heb je weleens meegemaakt dat jouw doen werd bepaald door het krijgen van respect?" In tegenstelling tot een mening of een propositie nodigt een vraag uit tot innerlijke participatie: "Hoe zit dat bij mij?" Er klinkt een appel – 'oproep tot bekering' – in door. Als volgende stap in mijn gedetextificeerde verkondiging ga ik daarna het Bijbelgedeelte hertellen vanuit het perspectief van het onderliggende thema. Ik doe dit met de woorden en wendingen die opkomen in het direct contact met mijn hoorders.

Als het gaat om Joh. 5. 41-44 kunnen we ons herkennen in de geestelijke leiders. We geven ook respect in de verwachting dat we deze terugkrijgen. Wat gebeurt er als je niet voor je

eigen eer en waardigheid opkomt? Dan loopt de wereld over je heen. Jezus beweert dat Hij niet geeft om het krijgen van respect. En dan de verrassende wending naar het geven en ontvangen van respect in relatie tot God. Door het op deze manier vertellen van het openingsverhaal, het inbrengen van de ‘vraag voor vandaag’ en de hervertelling van het Bijbelverhaal ben ik in de mindset van het gesproken woord gekomen, met andere woorden, is het contact met de hoorders van hart tot hart gelegd. Er is een spanning in de aandacht opgebouwd, waardoor er een vrije ruimte ontstaat. In dat directe contact dienen zich dan gedachten en beelden aan. Ik geef hier, met de woorden die mij gegeven worden, uiting aan. Na

twee of drie ingevingen kom ik tot een afronding. Dit performen vraagt in het begin om enige moed, de nodige oefening en vooral bekrachtigende ervaringen in het doen.²

Belevingswereld

Detextificatie biedt de mogelijkheid om de belevingswereld van de hoorders te verkennen in het kader van een bepaald existentieel thema dat opkomt uit het te be(s)preken Bijbelgedeelte. Zo kunnen de ervaringen en verhalen van de hoorders tot de bepalende context worden van de Bijbeltekst en de mindset gaan bepalen van het voorbereiden en voorgaan in de kerkdiensten.

Ben van Veen is justitiepredikant in Penitentiare Inrichting Nieuwegein

¹ Ben F. van Veen, *Oral Performance and the Veil of Text: Detextification, Paul's Letters, and the Test Case of Galatians 2-3* (Eugene, OR: PICKWICK, 2024).

² Door de loop van de afgelopen jaren heb ik, met groepen van collega justitiepastores, hiervoor de volgende training kunnen ontwikkelen: “Werken met de Bijbeltekst in de *bajescontext*: Preken van het hoofd naar het hart”. Ik bied deze sinds kort ook aan voor (s)prekers, dominees, voorgangers en pastores buiten de context van justitie. Zie de website: www.detextificatie.nl

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Bijdrage over preken

door Jan van Gelderop

Ik moet per jaar 26 zaterdagavonden de kerkdiensten in Veldzicht verzorgen, de overige 26 worden verzorgd door mijn r.-k. collega.

Bijdragen aan het thema

De diensten zijn een belangrijk moment binnen de christelijke geestelijke verzorging. Wat je daar communiceert, hoe je het communiceert en hoe je de gehele dienst vormgeeft is van belang.

Ik probeer altijd de verschillende elementen van de dienst zo te kiezen dat ze alle bijdragen aan het thema. De liederen kies ik zorgvuldig uit op basis van de volgende criteria: begrijpelijkheid, zingbaarheid en relevante consistente boodschap. Een leuke melodie is van belang, en als de woorden van een lied bijdragen aan recht verstaan van het christelijk geloof: wie is God? Wie is Jezus? wie ben ik?, dan is een lied een belangrijk instrument in de eredienst.

In de gebeden en dan met name in het slotgebed verwoord ik wat in de preek is aangedragen.

Themakeuze

1) De themakeuze voor mijn preken wordt door verschillende factoren beïnvloed.

- De tijd in het kerkelijke jaar.
Het kerkelijke jaar kent drie belangrijke etappen:
- advent en Kerst: aankondiging van de komst van Jezus en zijn geboorte als Immanuel;
- lijdenstijd en Pasen: de weg van Jezus naar het kruis, zijn dood en opstanding;
- Christus' hemelvaart en de komst van de Heilige Geest.

2) De "staat van het geloof" van de bezoekers van de kerkdiensten.

In Veldzicht heb ik bijna uitsluitend te maken met

mensen uit het buitenland. Ze noemen zich christen, maar de meesten van hen hebben weinig kennis van het christelijk geloof. Als hervormd predikant ben ik herder en leraar. Ik ervaar het als mijn roeping om de mensen iets bij te brengen van wat het christelijk geloof inhoudt. Dus daarom laat ik dit vaak terugkomen in de diensten.

3) Spiritualiteit van de bezoekers van de kerkdiensten

Als deze past bij het christelijk geloof, kan dat een plek krijgen, bijvoorbeeld door het te benoemen in een preek. In mijn waarneming bevindt de spiritualiteit zich vaak op het niveau van de religie. Van Karl Barth is de stelling: Religie is ongeloof. Dan is de preek een plek om de mensen te bepalen bij wat werkelijk bijdraagt aan de relatie met de Here God.

Themareeksen

Ik ben niet gebonden aan een leesrooster en ik ben blij dat ik vrijelijk mijn teksten kan kiezen.

Voor mij is het heel motiverend om met themareeksen te werken. Daarbij zoom ik sterk in op de betekenis van enkele woorden.

In zo'n themareeks is er een samenhang en het ene bouwt voort op het andere. Dat vind ik een erg prettige werkwijze. Bovendien geef ik de mensen een structuur om het geloof te vatten.

Enkele voorbeelden

In januari en februari 2025 heb ik een themareeks gehouden over de eerste bede van het Onze Vader: *Onze Vader, die in de hemelen zijt, uw Naam worde geheiligd*. Daar heb ik vijf keer over gesproken. Ik leer daar zelf ook veel van.

In oktober en november 2024 heb ik 5 keer gesproken over vraag en antwoord 1 van de Heidelberger Catechismus. Het antwoord op de

vraag: *Wat is uw enige troost in leven en in sterven?* is namelijk vierledig: het eigendom zijn van Christus, het gekocht en bevrijd zijn door zijn bloed, de zorgzaamheid van God, de werking van de Heilige Geest en de hoop op de eeuwige heerlijkheid.

Deze zomer ben ik van plan een themareeks te doen op basis van een serie boekjes van Joyce Meyer. Joyce Meyer is een bekende Amerikaanse evangelische auteur. Ze heeft vele boeken geschreven. Haar *Straight-Talk-About*-serie over thema's als angst, eenzaamheid, laag zelfbeeld, depressiviteit, stress ga ik gebruiken voor een preken serie in Veldzicht.

1 thema per keer!

Ik heb geleerd dat ik per preek 1 thema moet aansnijden.

Ik probeer op zo begrijpelijk mogelijke wijze woorden te geven aan het thema. Af en toe met interactie. Probleem in Veldzicht is de taalbarrière. De diensten zijn geheel tweetalig: Nederlands en Engels, maar er zijn mensen die beide talen niet of nauwelijks machtig zijn.

Toch heb ik altijd goede aandacht van de kerkgangers. Af en toe doe ik tijdens een preek een check om te kijken of de woorden landen. Belangrijke punten zijn voor de gedetineerden het geven van hoop en houvast, kracht om het vol te houden, maar ook de kritische blik naar zichzelf, de mogelijkheid om eigen schuld onder ogen te zien. In de liederenschat van de kerk der eeuwen zijn die thema's ruimschoots voorhanden.

Duur van mijn preken

In Veldzicht houd ik preken van ongeveer 15-20 minuten. Als ik een preekbeurt heb buiten de inrichting in een gewone kerk, dan gebruik ik vaak de preek die ik in Veldzicht heb gehouden, maar

dan wel aangevuld, totdat deze minstens 2x zo lang is. In een gewone gemeente kan ik veel meer geloofskennis veronderstellen, waardoor ik ook minder simpel hoeft te zijn en ik ook meer dan 1 thema per preek kan behandelen.

Mindmap

Mijn preken maak ik thuis in de vorm van een uitgebreide mindmap. Dit helpt me om te overzien wat ik wil zeggen. Tevens is het een goed middel om de preek te memoriseren. Ik was onlangs mijn mindmap vergeten en wist toen toch in de inrichting met behulp van kernwoorden de hele preek te houden. De liturgie in mijn diensten is altijd als volgt opgebouwd:

- 1) welkom
- 2) (staand) bemoediging en groet
- 3) lied
- 4) paaskaars + kleine kaarsjes aansteken
- 5) gebed om zegen en voorbede
- 6) Psalmlezing of psalmzingen
(altijd enkele verzen)
- 7) lezing
- 8) lied
- 9) preek
- 10) lied
- 11) dankgebed gevolgd door Onze Vader
door een van de bezoekers
- 12) slotlied (staand): doxologie *Praise God
from whom all blessings flow*
- 13) zegen
- 14) collecte

Jan van Gelderop is justitiepredikant in Centrum voor Transculturele Psychiatrie Veldzicht te Balkbrug
Reacties van harte welkom!

Email: j.v.gelderop@dji.minius.nl

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

■■■■

+++++

Beschrijving kerkgespreksdienst

door Roel Knol

Op het gevaar af, dat dit artikel een groot 'opa vertelt' gehalte heeft, voldoe ik aan het verzoek van hoofdpredikant Anne van Voorst om iets te schrijven over de kerkgespreksdienst, zoals we deze in de 80-er en 90-er jaren hielden.

Eerst iets over de setting, waarin de diensten plaatsvonden.

+++++

Setting

Verry Patty en ik werkten beiden als gevangenispredikant zowel in het jeugdhuis van bewaring De Vest als in de volwasseneninrichting de Koepel.

In de Vest leidden we wekelijks om beurten de dienst voor jongeren tot 23 jaar; in De Koepel was Verry verantwoordelijk voor de Engelstalige diensten en ik lange tijd voor de Nederlandstalige.

We hielden per week vijf diensten, waarvan vier in de Koepel, op de zaterdagochtenden (de r.k. vieringen vonden op de zondagochtend plaats). Aan iedere dienst namen twaalf tot vijftien gedetineerden deel en één of twee vrijwilligers. Per week konden we dus rekenen op zo'n zes tot tien verschillende vrijwilligers. Deze kwamen veelal uit kerken van de regio Haarlem. De diensten organiseerden we in samenwerking met het Diaconaal Centrum voor het

Gevangenispastoraat. De diaconale predikant, een tijd lang was dat Martin van Hemert, deed volop mee in het rooster, zodat de diensten iedere weekend konden plaatsvinden. Hij zorgde tevens - in samenwerking met Verry en mij - voor de contacten met kerken en vrijwilligers in de regio.

De liturgische vormgeving

De diensten vonden plaats in multifunctionele groepsruimtes, die via eenvoudige middelen - een Paaskaars, een altaardoeke in de kleur van de tijd van het jaar, een vaas met bloemen, een kruisje aan de muur - een liturgisch karakter kregen. Anders dan bij de 'gewone' kerkdiensten waren er geen bewaarders aanwezig. Bij aanvang van de dienst nam een ieder, na begroeting met een handdruk, plaats aan de in een rechthoek tegen elkaar aan gezette tafels. De predikant heette de

deelnemers uit het huis van bewaring en de aanwezige vrijwilligers (één of twee per groep) welkom en besteedde daarbij extra aandacht aan eventuele nieuwkomers en/of vertrekkenden. Hierna werd er een minuut of tien koffie gedronken en informeel bijgepraat. Ondertussen kon geluisterd worden naar met zorg uitgekozen muziek.

Vervolgens werden de gespreksbladen uitgedeeld met de Bijbeltekst (in eenvoudig Nederlands of Engels) én - op collageachtige wijze - bijpassende spreuken, krantenartikelen, cartoons, uitspraken van deelnemers uit voorgaande dagen of weken en gebeden.

De dienst ving aan met het aansteken van de Paaskaars en dan werd gezamenlijk hardop het openingsgebed gelezen. De dominee gaf een inleiding op het centrale thema. Daarna las een kerkganger de Bijbeltekst, die op het gespreksblad stond en volgde door de predikant een toelichting van ongeveer drie minuten. Hierin legde hij – soms ook zij – een relatie tussen Het Verhaal, de actualiteit van de deelnemers en van hemzelf.

Deze toelichting riep allerhande reacties op: tegenspraak, bevestiging, vragen. Op basis hiervan ontvouwde zich het gesprek.

Dit gesprek vergde een gedegen voorbereiding.

Voor de voorganger moest het verhaal – via een zorgvuldig homiletisch proces – zodanig vlees en bloed geworden zijn dat hij in staat was tot een aandachtige dialoog. De gespreksbladen (aanvankelijk fotokopieën met uitgeknipte en opgeplakte teksten en plaatjes, aangezien pc en printer nog geen gemeengoed waren) werden tijdens de voorbereiding van de dienst gemaakt, als onderdeel van dit homiletisch proces.

Door deze tekstbladen waren, zo was althans het streven, belangrijke elementen uit de leefsituatie van meet af aan aanwezig. Niet alleen de predikant, maar ook de andere deelnemers

verwezen tijdens het gesprek regelmatig naar elementen/onderdelen uit deze bladen. Soms luidde het voorlezen van een fragment een volgende fase in het gesprek in.

De dienst werd besloten met het gezamenlijk lezen van het gebed of de zegenbede, die op het tekstblad stond. Tevens deden de deelnemers verzoeken tot voorbede.

Bij het afscheid van voorganger en vrijwilligers, mét handdruk, kreeg ieder een bloem mee naar cel.

Engelstalige diensten

Detentiecentrum Schiphol bestond nog niet. Veel bij de grens opgepakte gedetineerden kwamen daardoor in de P.I. Haarlem terecht. Het aantal Engels sprekenden - veelal Afrikanen - dat opteerde voor een protestantse kerkdienst was groot. Deze diensten verliepen overeenkomstig de Nederlandstalige, zij het dat de gesprekken aanzienlijk meer gelardeerd werden met Bijbelteksten en dikwijls ook geloofsgetuigenissen. Op voorspraak van deelnemers werd in deze diensten ook dikwijls gezongen.

Inhoudelijke motivering

Verry en ik waren beiden enthousiast over deze wijze van vieren. Maar aanvankelijk kregen we alleen groen licht van Maarten Blom, hoofdpredikant, als we het nadrukkelijk een 'experiment' noemden.

In dit artikel noem ik een aantal overwegingen die mij in het bijzonder motiveerden. Allereerst was er de gedurende mijn studie ontstane interesse voor de bevrijdingstheologie uit Latijns Amerika. Via deze stroming kwam ik in aanraking met het werk van Paolo Freire en diens op bevrijding gerichte 'Pedagogie van de onderdrukten'.¹

Ik zag een verband met de benadering van het Oude Wijken Pastoraat in Rotterdam, die via onderzoekers als K.A. Schippers² en later Andries Baart bekendheid kreeg als de presentiebenadering³. Net als bij Freire is het hierin essentieel om de cultuur van het zwijgen van mensen uit de marge te doorbreken. Van mensen dus die dikwijls opgroeien in

achterstandssituaties, die veelal niet de moeite waard gevonden worden en zichzelf ook weinig hoog hebben zitten.

Een totaalinstituut als de gevangenis, dat zoals Ervin Goffman⁴ beschreef, een proces van geestelijke afstomping - 'mortificatie', noemde hij het zelfs - in gang zet, draagt nog bij aan deze sprakeloosheid.

Dit zwijgen kan alleen doorbroken worden in een zorgvuldig voorbereide dialoog, zo leerde Freire. Hiernaar streefden we ook in onze kerkgespreksdienst.

Prof. Jaap Firet, hoogleraar Praktische Theologie bij wie ik mijn doctoraal behaalde, kwam een aantal keren meedoen in de kerkgespreksdienst. Hij was tevens bereid een referaat te houden op een symposium, dat wij in 1989 met het Diaconaal Centrum organiseerden over deze vorm van vieren.

Firet⁵ vond, wat wij met onze diensten nastreefden, aansluiten bij wat de zwarte theoloog James Cone noemde als de essentie van 'black worship'. Dit omschreef Cone als: 'zwarte mensen die door de structuren van de witte samenleving zes dagen van de week zijn vernederd en onderdrukt, komen elke zondagochtend bij elkaar om een andere dimensie van hun mens-zijn te ervaren'. Als het goed is, beleven zij een eschatologische werkelijkheid, waarin de kerkgangers een nieuwe naam ontvangen, aldus Cone. 'Het houden van kerkdiensten is dan zinvol als en voor zover de kerkdienst een gebeuren is, waarin mensen, vergaderd in de naam van Jezus Christus, in het samenspel van de liturgie elkaar helpen te komen tot een nieuwe naam, tot een nieuwe definitie van hun mens-zijn en ook om van daaruit te leven', zei Firet hem na.

Firet maakte onderscheid tussen grofweg twee types kerkdiensten, namelijk één waarbij uitgegaan wordt van de traditie en rekening wordt gehouden met de situatie en een type waarbij uitgegaan wordt van de situatie, met een oriëntatie op de traditie als kritisch moment. Dat laatste was, vond hij, bij ons in Haarlem het geval. Eveneens was hij positief over het dialogisch karakter, dat overigens iedere kerkdienst, ook de traditionele, moet hebben. Een kerkdienst moet namelijk iets in de mensen op gang brengen. De

gespreksvorm in Haarlem betreft de deelnemers optimaal bij de inhoud, concludeerde hij.

'Opmerkingen, tegenwerpingen, toepassingen en andere reacties kunnen meteen een factor in het predikingsgebeuren worden, waardoor het verwerkingsproces betere kansen krijgt dan bij de traditionele preek het geval is'. En 'de ontvangers hebben daadwerkelijk de gelegenheid in deze communicatie tegelijk zenders te zijn, hetgeen de dialogische situatie meer recht doet dan in een traditionele preek het geval is'.

Daarom lijkt, is zijn conclusie, deze 'preekvorm' goed te zijn afgestemd op de psychosociale situatie van gedetineerden, die o.a. gekenmerkt wordt door uiterlijke - en vaak ook innerlijke - onvrijheid, het verlies van identiteit en waardigheid en andere vormen van de-subjectivering.

Uiteraard waren wij blij met deze positieve waardering! Overigens ook met zijn kritische kanttekeningen. 'In het experiment Haarlem' is (nog) geen alternatief gevonden voor de kerkdienst als samenhangend geheel: het gebed en de viering van het avondmaal ontbreken'. Echter, vervolgde hij: 'het zou van een cultisch misverstand getuigen als men deze elementen zonder meer aan wat er nu is zou toevoegen'. Deze opmerking hebben we ons ter harte genomen.

Uiteindelijk hebben we ervoor gekozen om iedere dienst te openen en af te sluiten met een gebed en een zegenbede, die op de gespreksbladen werd afgedrukt. Daarbij was telkens ruimte voor persoonlijke gebeden, die gedetineerden wilden uitspreken.

Bijzonder was, dat we de afgedrukte gebeden vaak terug zagen aan muren in cellen en dat fragmenten van de gespreksbladen vaak werden geciteerd in de onvoorstelbare hoeveelheden brieven die destijds nog werden geschreven.

De gebeden bleken woorden aan te reiken voor de eigen verlangens en pijn. Tevens hebben we

op belangrijke momenten gezamenlijk een maaltijd gehouden.

Homilia

Tot onze verrassing wees Firet ons op de overeenkomsten van onze kerkgespreksdiensten met de zogenaamde homilia. Het gesprek vormde een wezenlijk element van de bijeenkomsten van de vroegere christenen. Als er uit de Schriften gelezen was, verklaarde de voorganger het gelezene en actualiseerde het. Uit de kring van de gemeente werd dan om opheldering gevraagd, werden overwegingen toegevoegd of werd er tegengesproken. Toen het christendom staatsgodsdienst werd, maakte deze vorm van samenkomen plaats voor andere vormen van overdracht, waarin de waarheid meer van bovenaf werd geproclameerd.

Gesprek met gevangenen als vindplaats van heil

De destijds gezaghebbende theoloog, Hendrikus Berkhof, constateerde in zijn boek *Het christelijk geloof* hetzelfde.⁶ In de vroegste gemeente was de grens tussen preek en gesprek vloeiend (hiervoor verwees hij naar 1 Cor.14 en Hand.17,11) Echter, de snelle ontwikkeling naar een hiërarchische en autoritaire kerk drong deze vrijere vormen van overdracht naar de achtergrond, zo constateert ook hij. En dat dient ongedaan gemaakt te worden. Hij meende, dat de kerk het sacramentele karakter van het gesprek moest erkennen en het gesprek zodanig institutionaliseren, dat "elk lid tot het gesprek wordt uitgenodigd en tevens tot eerbiedig spreken en luisteren verplicht". (Christelijk geloof, 1985, 5de herziene druk p.354).

Met het oog op het gevangenispastoraat zou ik hieraan nog toe willen voegen, dat de eerste christenen evenals de gevangenen in een kwetsbare maatschappelijke positie verkeerden. Als het leven rustig en kalm verloopt, hetgeen bij de gemiddelde kerkganger het geval was (en nog wel is) dan verdwijnt de godservaring vanzelf. Zo niet bij mensen, die lijden, zoals gevangenen. Juist bij hen zie je met regelmaat een transformatie, als waarvan Cohn spreekt, wanneer zij zien dat de Bijbel geen boek is voor

geprivilegeerden, maar integendeel, dat Christus iemand is 'die tot de misdadigers werd gerekend' (Marcus 15, 28). Voor de kerk is daarom het gesprek met gevangenen essentieel. Als predikant ervaar je dit sterk en ook de deelnemende vrijwilligers maakten hier veelvuldig gewag van.

Paolo Freire

Maar een gesprek voeren met mensen die gebukt gaan onder een cultuur van het zwijgen, vereist een gedegen voorbereiding. En hierbij waren de inzichten van Freire behulpzaam. Freires adagium was '*liefde de basis van de dialoog en de dialoog zelf*'. Dat kan alleen als je de ander werkelijk, gelijkwaardig ontmoet en hem/haar middelen en taal aanleert, die helpen om weerbaar te worden tegen vernedering en onderdrukking. De algemeen gangbare depositaire overdracht van kennis, is hierbij uit den boze, want de ander is daarin object in plaats van doel. Om tot zo'n gelijkwaardige doel te komen is een grondige verkenning van de situatie nodig.

Ook in onze situatie als gevangenispastores was er sprake van ongelijkwaardigheid. De kloof is groot tussen de geestelijke, een vrij mens, gerespecteerd, behorend tot de bovenwereld en de gevangene, verguist, afkomstig (meestal) uit een achterstands situatie en zeer afhankelijk binnen het totaal instituut.

Hiermee gepaard gaat een aanzienlijk verschil in kijk op de wereld, in taalgebruik, in toekomst-perspectieven, in sociale gewoonten, in het normen-en-waarden-patroon, in smaak en lifestyle. Via onze gespreksbladen probeerden we deze kloof bespreekbaar te maken. Veelvuldig werd geput uit door gevangenen zelf vertelde levensgebeurtenissen, ervaringen van mislukking en hoop, geloofsinzichten, waardevolle ontmoetingen. Zo trachtten wij de evangelieverhalen dichter bij hen te brengen en op hun beurt brachten zij het evangelie dichter bij ons.

Het zal niet verbazen dat de gesprekken vrijwel altijd intens waren. Natuurlijk, veelvuldig trad er spraakverwarring op, er werd geregeld smakelijk gelachen, maar niet zelden ook was de wanhoop om elkaar te bereiken groot. Indrukwekkend was

steeds weer hoe groot het verlangen onder de deelnemers was om iets op te vangen van het licht, waarover het evangelie spreekt. Dikwijls vond er een transformatie plaats, in de zin dat gevangenen zich inderdaad een ander mens gingen voelen. Vrij, met een eigen naam. "Ik was

even helemaal vergeten, dat ik in een gevangenis zit", waren niet zelden de woorden die we hoorden bij de handdruk ten afscheid. Zo werden we in de gesprekken rondom het Woord dikwijls opgetild naar een vreugdevoller bestaan.

Roel Knol is em. adjunct-hoofdpredikant en gevangenispredikant, supervisor, coach en bemiddelaar

¹ Paolo Freire, *Pedagogie van de onderdrukten*, In den Toorn, Baarn, 1972, p.74

² K.A. Schippers, *Kerkelijke presentie in een oude stadswijk*, Kok, Kampen 2004

³ A. Baart, *Een theorie van de presentie*, Lemma bv, Utrecht 2004

⁴ E. Goffman, *Totale instituties*, Rotterdam, 1975

⁵ J.Firet, *Kanttekeningen bij de kerkgespeksdienst / Het experiment Haarlem*, 6 oktober 1989 (niet gepubliceerd, maar wel bij Roel Knol verkrijgbaar)

⁶ H. Berkhof, *Christelijk geloof*, Callenbach 1985⁵, p.354

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Voorgaan in grote en klein groepen

door Trudy Vester

Mijn grote passie bij het samenstellen van een viering is om teksten en liederen zodanig op elkaar aan te laten sluiten dat het een passend geheel vormt, waardoor mensen geïnspireerd worden en (hopelijk) iets meenemen voor zichzelf. De overweging, overdenking of preek of hoe je het noemen is een onderdeel van dit geheel.

+++++

Aansluiten bij de leefwereld

Het uitgangspunt is om aan te sluiten bij de leefwereld van de toehoorder. Als het geheel over het hoofd van de luisteraar heen gaat, schiet ik, mijns inziens, mijn doel voorbij. Dat betekent dat de toehoorders voor een deel bepalend zijn voor hoe ik voorga. Over het geheel genomen betekent dit dat mijn overwegingen bij justitie in de PI altijd korter zijn dan in de parochie. In de Oostvaarderskliniek en het Pieter Baan Centrum werden ze nog korter en verschoof het naar de vorm van een inhoudelijk geloofsgesprek.

In de parochie zijn de toehoorders tijdens de viering altijd heel beleefd. Ze zullen je nooit onderbreken tijdens je overweging, gaan niet zitten kletsen of de orde verstoren. Als ze het niets vinden gaan ze hooguit wat zitten dutten. Bij justitie is dat anders. Daar ben je veel meer afhankelijk van de groep die je voor je hebt en de

dynamiek die deze met zich meebrengt. Daar ben ik tevens meer op mijn hoede voor wat er gebeurt of kan gebeuren. Een soort permanente alertheid die de omgeving met zich meebrengt.

In de PI

De PI Lelystad heeft in de jaren dat ik er werkte verschillende vormen gekend. Huis van bewaring, arrestanten, afdelingen voor kort gestraften en gevangenis waar ook mensen met hele lange straffen zaten (soms zelfs levenslang). Mensen die net vast zitten zijn, in afwachting van hun proces, vaak veel onrustiger dan mensen die al afgestraft zijn en weten waar ze aan toe zijn. Ook komt niet iedereen voor de dienst zelf. Sommigen komen om achter de deur vandaan te zijn, voor de koffie of om iemand van een andere afdeling te ontmoeten. Ook de groepsgrootte varieerde flink, afhankelijk van hoe vol de PI zat of voor welke afdeling de viering gehouden werd.

Al deze aspecten hebben invloed op de sfeer in de dienst en mijn manier van voorgaan. Het maakt voor mij nogal wat uit of ik 10-30 of 60-80 mensen voor mijn neus hebt zitten, samengepakt in een stiltecentrum. En of deze groep rustig of onrustig is. Hoe kleiner en/of rustiger de groep, hoe vrijer ik mij voel om losser de dienst te leiden.

Mijn uitgangspunt bij alle vieringen en overwegingen is, zoals gezegd, dat ik probeer aan te sluiten bij de belevingswereld van de luisteraars. Niet dat ik me totaal kan inleven (ik bevind mezelf immers in een heel andere situatie), maar met wat ik hoor en zie tijdens de pastorale gesprekken en meemaak rondlopend in de inrichting, kan ik wel een redelijke inschatting maken. Vanuit die gedachten probeer ik de evangelietekst van de zondag te laten klinken en er een boodschap uit te halen waar de toehoorders mee verder kunnen en wat dit kan betekenen voor de manier waarop wij mens (willen) zijn.

Tenslotte mag de overweging niet te lang zijn. Ik hecht meer aan een korte, goede boodschap, dan aan een lang verhaal.

In de TBS en het PBC (Pieterbaancentrum)

Na 12 jaar PI Lelystad ging ik 5 jaar geleden werken in de Oostvaarderskliniek te Almere en het Pieter Baan Centrum. Beiden een heel andere setting en veel kleinschaliger, dus veel minder kerkgangsters.

In de Oostvaarderskliniek wonen mensen met TBS. Iedereen is afgestraft, maar de meesten hebben geen idee wanneer ze vrijkomen. Tevens wonen er mannen en vrouwen, allemaal met hun eigen, zware rugzak.

De eerste keer dat ik een dienst bijwoonde tijdens het inwerken, merkte ik dat de overweging van de voorganger totaal over de hoofden van de meeste aanwezigen heen ging. Iedereen zat (net als in de parochie) vriendelijk en rustig te wachten tot hij klaar was. Een duidelijk verschil met de PI, waar het soms flink rumoerig kon zijn. Maar de vele glazige blikken zeiden mij genoeg.

Naar aanleiding van deze dienst besloot ik dat ik het anders wilde doen en ben ik van de niet al te lange overwegingen (zoals in de PI) overgestapt naar een gespreksvorm met wat extra uitleg tussendoor of na afloop, afhankelijk van hoe het gesprek verloopt. De evangelietekst met een spiegelverhaal of een andere korte, aansluitende tekst ter overdenking vormen het uitgangspunt voor het gesprek.

Het leuke is dat in de loop der tijd de aanwezigen (bewoners, vrijwilligers en een soms aanwezige medewerker) steeds vrijer werden om aan het gesprek deel te nemen en hun gedachten met elkaar te delen. Was het in het begin soms nog nodig een rondje maken en zelf een korte uitleg aan het einde te geven, gaandeweg ging bijna iedereen meedoen. Mijn uitgewerkte achtergrondinformatie en overdenkingen had ik lang niet altijd meer nodig om samen te komen tot een mooie, inspirerende boodschap vanuit de tekst. En als ik heel eerlijk ben, heb ik, in hetzelfde weekend in mijn eigen parochie luisterend naar de overweging, wel eens gedacht: 'Nou, gisteren in de dienst in de kliniek vond ik de inhoud een stuk beter. Wat mooi om te merken dat we samen tot zo een goede, ook theologische doordenking van de tekst konden komen'.

Dat deze manier van overdenking werkte, merkte ik ook bij de koffie na afloop. Daar ging men soms spontaan nog even door met het gesprek.

Het positieve voordeel van vieren in een kleine groep, zoals in de kliniek, is dat je de mensen allemaal persoonlijk kent en zij ook elkaar kennen. Dit kan natuurlijk ook een nadeel zijn, maar dat heb ik eigenlijk nooit zo ervaren. Daarbij helpt ook dat we geen theateropstelling hebben, maar in een kring zitten. We kunnen elkaar aankijken tijdens het gesprek, wat het gezamenlijk overdenken van de tekst stimuleert. De kring bevordert het samen vieren en bidden, het samenzijn en het respect voor elkaar. Wat dat

betreft is het meer te vergelijken met de kleine geloofsgemeenschappen helemaal aan het begin van het christendom.

invloed op het gesprek en maakt het minder diepgaand dan in de kliniek.

In het Pieter Baan Centrum hebben de vieringen een zelfde karakter, maar zijn ze korter en is het aantal bezoekers heel wisselend.

Terugkijkend

Terugkijkend naar alle vormen van vieren en overwegingen merk ik een duidelijke verschuiving bij mijzelf. Over het algemeen vindt men het aantal kerkgangers heel belangrijk. Maar is het aantal werkelijk het belangrijkste? In de kliniek heb ik geleerd hoe waardevol het is om met elkaar in kleine setting heel bewust je geloof te vieren en te delen. Samen zoeken naar wat ons inspireert en verbindt, of waarin we verschillen, maar altijd met de gedachte dat we er mogen zijn en van elkaar kunnen leren. Ik denk dat het goed is daar veel meer de waarde van te leren inzien. Het gaat immers niet om de kwantiteit, maar om de kwaliteit. En het geloof dat ons beweegt.

Mensen zitten er gemiddeld maximaal 6-7 weken, dus soms zie je iemand een paar keer terugkomen of ken je ze van gesprekken, maar soms ook niet. De kerkgangers kennen ook elkaar meestal niet, en zijn vanwege de onderzoeksfase waarin ze verkeren op hun hoede. Dat is van

Trudy Vester

Tot 1 jul 2025 RK justitiepastor Oostvaarderskliniek Almere (TBS) en Pieter Baan Centrum

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Column door Hanneke Allewijn

Beste lezer,

Homiletiek was een van mijn lievelingsvakken aan de Humboldt Universität in Berlijn (2010-2011). Dat werd onderwezen door de liberaal theoloog professor Wilhelm Gräb, die geïnspireerd was door Friedrich Ernst Daniël Schleiermacher (1768- 1834). Daar ging een wereld voor me open. Voor het eerst dacht ik daar na over de betekenis en de functie van de dogmatiek. Moesten we haar verstaan als een stopbord, of juist meer als sturingsmechanisme waarmee een verantwoorde preek tot stand kwam? Tenslotte was dat laatste toch de kern van de Reformatie. Met dank aan Martin Luther, die het belang hechtte aan het bestuderen van de Schrift.

In dezelfde lessen bij Gräb leerde ik verschillende homiletische opvattingen kennen. Die van Ernst Lange (1927- 1974) is mij het meest bijgebleven. Hij omschreef taak van de prediking als het "het leven duiden in het licht van het Evangelie".

Op zondagochtend tijdens de kerkdienst in de bajes, doe ik precies dát. We steken de Paaskaars aan als teken van de Eeuwige in ons midden. Hoe ziet ons leven eruit in dat Licht? Wat betekent het (een gedetineerde) mens te zijn in dat Licht? Waar mag je dan op hopen? En wat betekent dat Licht voor ons leven, ook als je vast zit?

Hanneke Allewijn

TBS

Over tbs'ers, hun verhalen, behandelingen en het idee achter de tbs-maatregel

recensie door Trudy Vester

Hans Faber

Uitgeverij Lebowski, Amsterdam 2025

ISBN: 978 90 488 7204 6

*'Een indringend boek dat je laat worstelen met de vraag:
kun je monsterlijke daden vergeven als je de mens
achter de misdaad ziet?' – Astrid Holleeder*

Wat maakt dit boek zo interessant?

TBS is een boek dat eigenlijk verplichte kost zou moeten zijn voor iedere Geestelijk Verzorger die bij justitie gaat werken of bij justitie niet in de tbs werkt. Want als je niet in een kliniek zelf werkt of gewerkt hebt, kun je wel een idee hebben, maar dit is vaak veel minder indringend of anders dan de werkelijkheid.

Hans Faber lukt het om een zeer waarheidsgetrouw en objectief inzicht te geven in het systeem tbs, hoe er met tbs'ers wordt omgegaan, hoe er tegen hen aangekeken wordt en hoe tbs'ers zelf deze maatregel en het leven in de kliniek ervaren.

Hij deelt verhalen die allemaal iets met de tbs te maken hebben, doet grondig onderzoek naar het systeem en onze onderbuikgevoelens (die hij zelf ook heeft en benoemd) en het vooroordeel van

de maatschappij én van gedetineerden. Zich tegelijk afvragend hoe het mogelijk is dat, wanneer de maatregel zo goed werkt, hij toch zo impopulair is?

De schrijver zelf

Het meest bijzondere is dat dit boek geschreven is door iemand die zelf snoeihard met het probleem van tbs en het soms niet werken van het systeem geconfronteerd is. Hans Faber is namelijk de oom van Anne Faber, die enkele jaren geleden vermoord werd door Michael P.. Michael had voor de moord diverse delicten op zijn naam staan, maar daar geen tbs voor gekregen omdat hij niet meewerkte aan het onderzoek. De rechters wilden niet op de stoel van de behandelaars gaan zitten. Na de moord op Anne kreeg hij, naast gevangenisstraf wel tbs. De tijden zijn veranderd en niet meewerken aan onderzoek

is nu geen reden meer voor de rechter om geen tbs op te leggen.

Hans was in die dramatische periode contactpersoon namens de familie richting de media. Hij is medeoprichter van en media-adviseur bij 'Namens de familie', een stichting die na afloop van de zaak rondom Anne werd opgericht om familie bij te staan richting de media en die ondertussen deel uitmaakt van Slachtofferhulp Nederland.

Na het schrijven van het boek 'Anne, een kroniek van een zoektocht', werd Hans benaderd om mee te werken aan een documentaireserie over de tbs in Nederland. Daartoe volgde hij een jaar lang een aantal patiënten in een tbs-kliniek.

Een belangrijke drijfveer om mee te doen was zijn eigen vraag: 'Hoe kon Michael P. erdoorheen geglipt zijn en zou dat nu nog steeds kunnen?'.

Zijn achtergrond was daarbij eerder helpend dan belemmerend. Patiënten konden het wel waarderen dat juist hij de moeite nam zich in hun wereld te verdiepen. Het ongemak dat hij zelf regelmatig voelde was geen belemmering, maar hield hem juist scherp, zo geeft hij aan. Zijn belangrijkste ervaringen verwerkt hij tot dit boek.

Opbouw van het boek

Het levensverhaal van Egbert loopt er als een rode draad doorheen. Op zijn tweede wordt hij opgenomen in een instelling nadat zijn moeder vertrok en de vijf kinderen van de ene op de andere dag aan hun lot overliet, terwijl vader ver weg op zee was. De liefdeloosheid en hardheid in zijn prille jeugd in diverse instellingen laten hun sporen na op Egberts ontwikkeling en zijn vertrouwen in mensen. Hij raakt verslaafd, zijn delicten worden steeds heftiger wat uiteindelijk resulteert in tbs.

Zijn levensverhaal wordt afgewisseld met andere voorbeelden van mensen die in de tbs terecht gekomen zijn. Op deze manier geeft Hans inzicht

in diverse levens en gedachtegangen van mensen die tbs gekregen hebben en laat hij zien hoe het zover heeft kunnen komen. Door omstandigheden en/of hoe mensen zelf in elkaar zitten. Deze persoonlijke verhalen zorgen voor een zeer boeiend boek.

Daarnaast komen onder andere de ontstaansgeschiedenis van de tbs, verslavingsproblematiek, mannen en vrouwen, gender veranderingen, de starheid van het systeem, de gevolgen van politiek beleid en de oogkleppen die je overal tegenkomt aan de orde. Maar welk onderwerp ook, Hans neemt de lezer mee zonder te oordelen, terwijl hij tegelijk zijn eigen gedachten van verwondering, verbazing en soms ook ongemak benoemt. Op die manier word je ook zelf aan het denken gezet.

De tbs'er bestaat niet

Mensen die tbs hebben gekregen, zijn er in allerlei soorten en maten. 'Dé tbs'er' bestaat niet is de conclusie van Hans. Een conclusie die ik van harte onderschrijf. Aan tbs kan van alles ten grondslag liggen. Soms is het duidelijk dat mensen last hebben van psychische problemen, maar vaak zijn ze op het oog net als jij en ik. Niet die 'enge misdadiger' zoals veel buitenstaanders denken. Wel bijna altijd mensen met een hele levensgeschiedenis en een (zeer) zware rugzak.

Zoals Hans schrijft: 'In een tbs-kliniek is weinig wat het lijkt. Je sociale antenne werkt er niet. Een welbespraakte, rustige man kan een verschrikkelijke misdaad begaan hebben en een psychopaat kan ineens verrassend empathisch uit de hoek komen.'

De geschiedenis van het systeem

Een heel verhelderend hoofdstuk vond ik zelf de geschiedenis van de tbs. De kindwetten van 1905 vormden de aanloop. Als reactie op misstanden worden er iedere keer opnieuw maatregelen bedacht en ontstaan uiteindelijk de tbs klinieken. Wat dat betreft is er niets nieuws

onder de zon, ook niet wat betreft knelpunten en wachtlijsten. De gerichtheid op incidenten heeft ervoor gezorgd dat het systeem steeds strenger geworden is. Een overzicht van bezuinigingen en het politieke beleid van een aantal jaren geleden laat zien in hoeverre dit het systeem, inclusief detenties, meer kwaad dan goed heeft gedaan.

Onschuldig

Om het geheel compleet te maken eindigt Hans met 'De ultieme nachtmerrie': onschuldig veroordeeld worden tot tbs en de lange weg die het duurde voor dit onderkend werd. De oogkleppen van het systeem nadat iemand een

stempel van een stoornis heeft opgelegd gekregen. Staat er eenmaal iets in je dossier, ook al is het onterecht, dan kom je daar (bijna) niet vanaf. Uiteindelijk wordt Martien vrijgesproken. Maar dan zijn we wel bijna 30 jaar verder.

Afsluiting

Na 5 jaar werken in de Oostvaarderskliniek was dit boek voor mij heel herkenbaar en ook inzicht gevend, vooral vanwege de justitiële geschiedenis en de vele persoonlijke verhalen.

Prettig en boeiend geschreven maakt dit het tot een zeer leeswaardig boek.

Trudy Vester

Tot 1 juli 2025 RK justitiepastor Oostvaarderskliniek Almere (TBS) en Pieter Baan Centrum

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

=====

+++++

Spiritualiteit

Twee studiedagen R.-K. Justitiepastoraat

Eerste studiedag door Meike Hettinga, Evelien Reeuwijk, Petra Walta

Tweede studiedag door Bozidarka B. Eduard, Violette van Liebergen, Renilde van Wieringen

De studiedagen van het R.-K. Justitiepastoraat zijn dit jaar op 8 en 9 april. Ze staan in het teken van de rol en betekenis van spiritualiteit in het werken van de justitiepastor met gedetineerden. De spiritualiteit van zowel de gedetineerde gesprekspartner als de justitiepastor spelen immers –expliciet of meer impliciet– een rol in het contact of bij de activiteit.

+++++

RK-studiedagen: eerste dag

Psalm 142

Ik verhef mijn stem tot de Heer, mijn stem tot de Heer om erbarmen, stort mijn kommer uit voor zijn aanschijn; mijn nood leg ik open voor Hem.

Nieuwe eed

Aan het eind van de ochtend hebben de drie nieuwe collega's; Clara, Christien en Rudy hun eed afgelegd. Zij hadden bijna gezworen of beloofd om zich betamelijk te gedragen en om onkreukbaar te zijn. Maar zoals (bijna) alles in deze wereld is ook de eed aan verandering onderhevig.

Waar de oude eed verwees naar wat betamelijk is, verwijst de nieuwe eed naar wetten, recht en gedragsregels. Hij is wat compacter en wat meer SMART geformuleerd (specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdsgebonden). Woorden als betamelijk en onkreukbaar zijn schijnbaar niet meer van deze tijd. Is dat goed of beter? Tja dat ligt eraan hoe je ernaar kijkt. Zoals (bijna) alles in deze wereld is dat subjectief. Overijssel is natuurlijk alleen over de IJssel vanuit de naamgever, de bisschop van Utrecht.

Subjectief

Toke Elshof heeft ons verteld over de subjectiviteit van de spiritualiteit. Ook

spiritualiteit is tenminste deels subjectief of persoonlijk. Toke vertelde ons over woonspiritualiteit enerzijds en zoekspiritualiteit anderszins. Woonspiritualiteit voelt wat traditioneler aan; het brengt ons thuis bij beelden die wij kennen; de gedekte tafel of het gebed voor het slapengaan, rituelen van vroeger, uit een tijd dat wij ons geborgen voelden. Het is een troostende spiritualiteit.

De zoekspiritualiteit is nodig om nieuwe situaties te leren begrijpen. Wat moet onze houding zijn in een continue veranderende wereld? Een tijd van welvaart en vrede die verandert in een tijd van dreigende oorlog en economische depressie. Een tijd van een gelukkig gezin verandert in een tijd van detentie en afgesloten zijn van je dierbaren.

Zowel de geborgenheid als de zoektocht is voor iedereen anders. Een aantal collega's hebben gesproken over hun verhaal en de ontwikkeling van hun individuele spiritualiteit. Een psalm voorgelezen op de uitvaart van een moeder krijgt een nieuwe diepgang in de jaren daarna. Ervaringen in de *townships* in Zuid-Afrika tijdens het apartheidsregime kunnen de relatie met God veranderen. En ook al onze ontmoetingen met de gedetineerden doen wat met ons en onze spiritualiteit. Het moge duidelijk zijn dat niemand de juiste of een echte spiritualiteit heeft, iedereen heeft zijn eigen weg afgelegd. Dit gaat op voor onze pastoranten en het gaat over ons.

Deze wetenschap draagt twee opgaven in zich mee: Toke Elshof heeft ons wat "huiswerk" meegegeven. Hoe werkt onze spirituele bril door in onze benadering tot de spiritualiteit van de gedetineerde? Laten wij reflecteren op wat wij 'in beeld' hebben als het gaat om de spiritualiteit van de ander. Onze spiritualiteit bepaalt onze focus en het bepaalt wat wazig blijft of buiten beeld valt. In gesprek met de ander, ook als pastor, ben je altijd ook zelf in het geding, je bent raakbaar.

Ten tweede mogen we reflecteren op de rol die we hebben bij DJI. Onze ambtelijke eed is een voorwaarde om te mogen wij doen wat we doen. Het geeft ons toegang tot de gesprekken met de gedetineerden. En als ambtenaar worden we geacht onkreukbaar te zijn. Maar als pastor is het

belangrijk te onthouden dat wij weldegelijk gekreukt zijn.

Houdt dit in dat er geen gedeelde grond is? Nee natuurlijk niet. Zelfs in nieuwe rituelen wordt nieuwe gedeelde grond gezocht. We vieren in een gemeenschap, ook de bajeskerk bedient zich van vaste patronen, rituele en tradities. Alle spiritualiteit heeft bovenpersoonlijke trekken. We weten dat onze mannen hun vroomheid buiten vaak niet kunnen behouden, maar zodra het erop aankomt zoeken we troost.

Detentie is een onderbreking van het gewone leven, waardoor, ondanks, of juist dankzij alle beperkingen ruimte komt voor iets nieuws dat voortkomt, juist uit momenten die kunnen schuren.

Het zielsverlangen, dat gehoord wil worden, juist in een moeilijke situatie.

Ruimte laten voor het onverwachte in het gesprek met de ander, ruimte voor dat wat nog niet is, maar wat nog kan komen en de ander daarin ruimte geven en uitnodigen is waar Toke ons toe uitnodigt.

Psalm 142

Bijna ontzinkt mij de moed: - en Gij, Gij kent toch mijn pad - op de weg die ik moet begaan hebben zij mij de strik al gezet. Zie, ik zoek uw hulp, sla mij gade: niemand trekt zich iets van mij aan, er is nergens toevlucht voor mij, geen mens vraagt

hoe ik nog leef. Tot u blijf ik roepen, o Heer, U die ik mocht noemen' mijn schuilplaats, mijn plek, grond in dit aardse leven.'

+++++

RK-studiedagen: tweede dag

De tweede dag van de RK-studiedagen werd geopend door in de ochtend in tweetallen door de natuur te wandelen. Dit was een gelegenheid om met collega's meer te delen over de eigen spiritualiteit. Het was een moment om gezamenlijk te verkennen hoe onze spiritualiteit ons werk met gevangenen vormgeeft, hoe deze zich ontwikkelt en verandert onder invloed van de interactie met de spiritualiteit van de justitiabelen die we dagelijks ontmoeten. We onderzochten wat voor rijkdom en fundament deze spiritualiteit biedt in ons werk.

Hoe houd je het goed(e) vol

Daarna volgende een lezing van Job Smits, onder de titel "Hoe houd je het goed(e) vol". Hij heeft een eigen methodiek ontwikkeld voor zingeving als een hulpmiddel in de geestelijke verzorging.

Op de vraag wat de spiritualiteit van de gedetineerden is, is geen eenduidig antwoord te geven. Ingeslotenen blijken hun kracht te halen uit het geestelijke, maar even zo goed uit praktische dingen, zoals het doen van een telefoontje, tijd doorbrengen in stilte en wandelen op de luchtplaats.

Spiritualiteit is ingebed in de praktijk.

De spreker benadrukte dat spiritualiteit hoe dan ook moeilijk te begrijpen en te definiëren is, omdat spiritualiteit zelden alleen komt en vrijwel altijd verbonden is met praktische handelingen, gebaren en materiële zaken. Alles hangt met alles samen.

Om spiritualiteit te herkennen, is het noodzakelijk dieper te kijken naar wat er achter deze praktische handelingen ligt, vooral in tijden waarin iemand zich in een moeilijke situatie bevindt en bezig is met coping.

Want het is vaak in dergelijke situaties en in het proces van coping dat diepgaande levensvragen opkomen, zoals: waarom leef ik? wat moet ik nu met mijn leven doen?

De vraag is vervolgens wat het proces van ervaren en handelen betekent voor de begeleiding.

Introductie van modellen

De spreker introduceerde twee modellen, die het proces van coping en spiritualiteit verder verduidelijken. Hij benadrukte dat er in elk deel van een begeleidingsproces ingegrepen kan worden, door het in woorden om te zetten, zodat het op een blijvende manier de rol van spiritualiteit als bron van coping kan versterken en definiëren in de context.

Om spiritualiteit naar boven te krijgen is het noodzakelijk om dit op te diepen.

Eerste model

Volgens de spreker is spiritualiteit de dynamiek tussen externe prikkels en interne reacties: datgene wat van buitenaf komt, raakt het innerlijk op een manier die niet ontlopen kan worden. Aan de ervaringen worden betekenissen gegeven die de motivatie zijn tot handelen en andersom. Door zich verbonden te voelen met anderen, zal participatie ontstaan. De zinvolle ervaring is een motivationele factor. Het is belangrijk als het de innerlijke wereld aanzet tot een stap die de persoon meer zichzelf, beter en menselijker maakt.

De spreker noemt het voorbeeld van een vriendschap. Je ontmoet iemand, er is een klik. Je gaat er betekenis aan geven. Je gaat ernaar handelen, want je wilt een vriend zijn. Met andere woorden: je wilt iets doen om die vriendschap vorm te geven. De activiteit geeft betekenis. Je vindt het wel of niet prettig. Indien prettig, dan kan de ervaring de verbondenheid verdiepen.

Dit hele proces heeft effect en je pakt je leven weer op en het leidt tot participatie; je maakt deel uit van het grotere geheel en je hoort bij elkaar.

In dit hele proces is het moment van handelen van groot belang. Want mocht de motivatie van handelen, in dit voorbeeld om een vriend te zijn, daadwerkelijk in handelen worden omgezet, maar niet lukken, dan ontstaat er schuld en schaamte.

Tweede model

Een ander gepresenteerd model kan gezien worden als een soort spiritueel bad waarin men afdaalt en omhoog komt.

In geval van coping kun de diepte in worden gegaan om te vragen: wat raakt jou persoonlijk? Het is een trapsgewijs dieper gaan om te komen tot de diepst gaande trede, namelijk het spirituele om zo tot een nieuwe beleving te komen; iets wat nog niet eerder gevoeld of beleefd is.

Vervolgens is het de vraag hoe dit vorm gegeven kan worden in het dagelijks leven. Dit is weer een stap omhoog. Het is de stap van het verbinden. Het resulteert in het meer verbonden zijn met dat wat ten diepste beleefd wordt.

Dit hele proces wordt gezamenlijk gedaan: de pastorant met de geestelijk verzorger. Het is echter de pastorant die de diepte ingaat. De taak van de geestelijk verzorger is getuige te zijn en woorden te geven aan wat er gebeurt.

Dit model kan een hulpmiddel zijn voor de geestelijk verzorger. In de praktijk verlopen de treden niet altijd geheel naar beneden en weer omhoog. Soms wordt de diepste trede maar even aangeraakt. Maar als de begeleiding op geen enkele trede iets heeft kunnen betekenen (door de spreker verwoord met 'scoren'), is de begeleiding niet geslaagd.

Creatief

Na de lunch kwamen de deelnemers samen om op een creatieve manier hun spiritualiteit uit te drukken. Dit leidde tot de conclusie dat wij allemaal verbonden zijn met elke menselijke geest die in waarheid leeft.

Het was een prachtige manier om concreet te ervaren hoe we in dezelfde geest verbonden zijn, ondanks onze verschillende achtergronden en ervaringen.

Dit proces benadrukt hoe we als geestelijk verzorgers niet alleen ons eigen spirituele pad volgen, maar ook hoe we deze spiritualiteit kunnen inzetten om anderen te ondersteunen in hun eigen proces van coping, terwijl we samen een diepere verbinding creëren.

Het versterkt ons bewustzijn van het belang van spiritualiteit in ons werk en hoe we dit als een krachtige tool kunnen gebruiken om zowel onszelf als de gevangenen te ondersteunen.

+++++

Enkele voorbeelden van creatieve uitingen

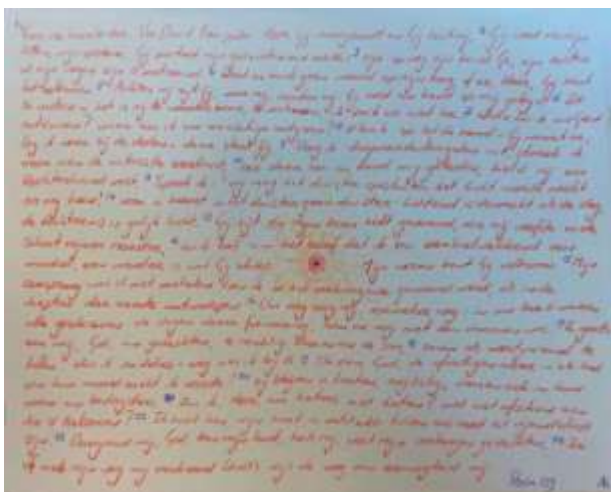
Kleurrijke tekening geïnspireerd door de handen uit het schilderij 'De terugkeer van de verloren zoon' van Rembrandt van Rijn, waarbij in deze verbeelding de handen van de Vader letterlijk zijn voorzien van de GEEST.

+++++

Een schets van sint Anthonius van Padua, de heilige die aangeroepen kan worden als er iets verloren is. 'Heilige Anthonius, beste vriend, zorg dat ik ... (het verlorene) terugvind.' Sint Anthonius die kan helpen bij het terugvinden of hervinden van de verloren gegane spiritualiteit.

+++++

Als een monnik Psalm 139 uitgeschreven, waarbij de woorden 'een wonder is wat Gij schiep ... mijn wezen kent Gij volkomen' het middelpunt van de geschreven tekst zijn geworden.

+++++

Een schildering in opbouw van de heilige Geest die ons allen mag bezielen.

+++++

Jeruzalem, symbool van de stad van Vrede. Een ommuurde stad, zoals ook een gevangenis ommuurd is. Maar de stad van Vrede heeft haar poorten open.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++

Verslag protestantse studiedagen 7 en 8 april 2025

Thema: het gevangen lichaam

door Maaïke Broeksema, Judith Bouma, Jan van Gelderop, Albèr Giezen, Martin van Hemert, Michael Idemudia, Arjen Kwantes, Saskia Nieuwenhuis, Wytze Plantinga, Theunis Veenstra, Mirjam Verschoof, Maartje Wildeman

Uit de inleiding in het programmaboekje nemen we de volgende passages over:

Wij mogen dan geestelijk verzorgers zijn, we werken allerm minst met geesten. Onze mannen en vrouwen zitten lijfelijk gevangen. Gevangenschap doet iets met het lichaam. Het is bekneld. Gebrek aan bewegingsvrijheid en aan persoonlijke ruimte, urinecontroles, visitaties, gefnuikte seksualiteit, gedwongen medicatie: het lichaam in detentie is overgeleverd. Wat doet gevangen zitten met je lichaam? Waar ga je het voelen? Hoe worden eventuele in het lichaam opgeslagen oudere trauma's geactiveerd en versterkt?

+++++

Paradoxaal genoeg lijkt juist het lichaam in alle beperkingen van de gevangenis een drager van identiteit te zijn. Getrainde bodies en in het oog springende tatoeages zenden boodschappen uit, gevlochten haren en kleurige kledij eveneens. Ligt daar ook een bron van vrijheid?

Het zijn overigens wel specifieke vormen van lichamelijke die in de bajes de boventoon voeren. Wat als je je minder comfortabel voelt in de dominante genderpatronen? Er lijkt binnen de muren weinig ruimte voor fluiditeit. Voor een genderneutrale gevangenis vermoeden we momenteel ook weinig politiek draagvlak. Dus ben je ook op die manier gevangen in je lichaam als je vastzit?

We willen er niet aan voorbij gaan dat we als geestelijk verzorgers zelf ook een lichaam hebben. Wat betekent onze eigen lichamelijke in ons werk?

Is ons eigen lichaam slechts een lastige bijkomstigheid in ons eigenlijke werk, wat dan misschien toch het geestelijke zou zijn? Is het per saldo maar lastig, dat we gevangen zitten in een lichaam...? Je zou het bijna denken als je af gaat op de aandacht die wij over het algemeen plegen te besteden aan onze eigen lijfelijke. Daar willen we in ieder geval tijdens deze studiedagen een twist aan geven.

+++++

Verslag workshop 'tatoeëren' – Roy Clermons Een verslag van Wytze Plantinga

"Tatoeage, getatoeëerd zijn, is één van de beste manieren om te laten zien dat je een ziel hebt"
Henk Schiffmacher 2005

Tijdens de studiedagen heeft collega geestelijk verzorger, Roy Clermons, een workshop gegeven over tatoeëren, de geschiedenis en betekenis daarvan. Het aanbrengen van Tattoos gaat terug tot ver in de oudheid. Het klopt wat Schiffmacher ook ontdekte, dat een tatoeage van oorsprong altijd iets spiritueels in zich heeft gehad. En nog steeds.

Een groot deel van de tatoeages wereldwijd worden gezet en ontworpen door monniken, oudsten, sjamanen, priesters en andere geestelijken (Lars Krutak, 2012). Een tatoeage was en is een manier om te laten zien dat je een ziel hebt.

Bij de Grieken en Romeinen zien we een trendbreuk. Zij nemen de gebruiken van omringende volken niet over en tatoeages krijgen veel meer een negatieve connotatie: een merkteken van slaven, gevangenen, gladiatoren, soldaten.

Een 'stigma' – een merkteken. In de middeleeuwen zien we dat een tatoeage verboden wordt door de kerk, Paus Adrianus I in 786 NC. In het Westen komt er hernieuwde aandacht voor tattoos door de ontdekkingsreizen in de 15^e en 16^e eeuw. Voor met name mensen aan de rand van de samenleving (arbeiders, matrozen, soldaten, prostituees, criminelen, straatartiesten) werden tattoos een teken van verbinding en identiteit.

Toch blijven tattoos in de kerk, mede door een eenzijdige uitleg van bepaalde Bijbelteksten, taboe. Hier speelt ook zeker de beïnvloeding van het dualisme (Plato) een rol: de scheiding van lichaam en ziel, en dan met name de gedachte dat het lichamelijke slecht is en het geestelijke goed.

Inmiddels zien we dat ook in onze samenleving, ook onder christenen, het negatieve sentiment rondom tatoeages aan het verdwijnen is. De herontdekking dat een tatoeage een uiting is van dat wat in je ziel leeft. Dat een tatoeage wel degelijk iets spiritueels heeft. Lichaam en ziel horen bij elkaar, is een eenheid. Ook christenen kunnen heel bewust een tatoeage laten plaatsen. Soms om te markeren dat ze bij Christus horen, het laten zien dat je identiteit in Hem ligt. Maar ook om heel bewust Christus na te volgen (stigmata!), verwijzing naar Christus' kruiswonden).

Voor mezelf was deze workshop een bevestiging dat in ons werken met gedetineerden, waar we verhoudingsgewijs meer mensen met tattoos tegenkomen, een unieke manier is om met elkaar in gesprek te komen over dat wat 'in de ziel' leeft. Wat woorden soms niet kunnen uitdrukken, kunnen tattoos dat wel. Tattoos zijn voor velen een soort 'markeringsmoment'. Het zegt iets over hun vreugde, pijn, identiteit. In de gespreksronde, tijdens de workshop, bleek dat veel pastoranten het fijn vinden om over hun tattoos te praten, maar ook niet altijd. Het kan immers ook heel intiem, persoonlijk zijn. Daarom is er veiligheid nodig en toestemming van de pastorant. Mooi dat sommige collega's iets deelden over hun eigen tattoos. We ontdekten meteen dat het gesprek daarover heel waardevol en intiem kan zijn.

++++
Workshop: Laat uw lichaam een levend offer zijn: Bijbellezende en dansen – aan de hand van Romeinen 12 en Psalm 149 en met Afrikaanse invloeden
Een verslag van Michael Idemudia

Wat doet detentie met het lichaam en wat zegt de Bijbel over het lichaam?

Erving Goffman beschrijft de gevangenis als een "totaalinstituut" waarin mensen volledig worden losgemaakt van de buitenwereld. Het lichaam van de gedetineerde wordt er strikt beperkt, gecontroleerd en onderworpen aan disciplinaire structuren. Volgens Kant is de mens een autonoom wezen, in staat tot moreel en redelijk

handelen. Elk individu heeft inherente waardigheid en het lichaam is daarbij onschendbaar. Foucault bevestigt Goffmans visie en benadrukt hoe het gevangenisregime via permanente observatie en correctie het gedrag structureel verandert.

Hoewel artikel 11 van de Nederlandse Grondwet de onaantastbaarheid van het lichaam waarborgt, ervaart de gedetineerde in de praktijk ernstige inbreuk op zijn lichamelijke autonomie. Het plegen van een strafbaar feit rechtvaardigt de detentie juridisch gezien, maar doet niets af aan het fysieke en psychische lijden dat het lichaam daar ondergaat.

Wat zegt de Bijbel over het lichaam?

Paulus zegt wegens Gods ontferming ons lichamen aan God te wijden als een levend offer. Romeinen 12:1. Met andere woorden: de toewijding aan God is niet slechts innerlijk, maar raakt ook het lichaam – in gehoorzaamheid, overgave en dienstbaarheid.

Psalm 149 roept op tot lofzang, blijdschap, muziek en dans. Dans hoort bij aanbidding. Het is een expressie van vreugde en toewijding aan God.

Door te dansen stelt de gelovige zijn lichaam ten dienste van Gods eer.

Hoe probeert het lichaam te overleven in detentie?

Gedetineerden ontwikkelen vaak strategieën om met de harde realiteit van detentie om te gaan. Een man vertelde bijvoorbeeld dat hij zijn gevoelens uitschakelde om met schaamte en pijn om te kunnen gaan – een soort "method acting", waarin hij een rol speelt om zichzelf te beschermen. Anderen grijpen naar drugs, laten zich bedekken met tatoeages of vormen hun haar tot vlechten of rasters – symbolen van kracht en controle.

Deze strategieën weerspiegelen vaak een bepaald beeld van mannelijkheid: hard, onaantastbaar,

beheersend. Maar tijdens de Protestantse studiedagen in april 2025 werd dit beeld op indringende wijze doorbroken. Dhr. Peter Ben Smit liet zien hoe het Evangelie van Marcus een ander model van mannelijkheid presenteert: gehoorzaamheid aan God, kwetsbaarheid, lijden, overgave.

Jezus zegt in Marcus 10:43–45 dat wie groot wil zijn, de dienaar van allen moet worden. In plaats van dominantie wordt ware mannelijkheid zichtbaar in dienstbaarheid. In Marcus krijgt mannelijkheid pas betekenis in relatie tot God en de ander. Zelfopoffering staat hierin centraal.

Dans als geestelijke expressie van overgave

Tegen deze achtergrond krijgt dans in de Afrikaanse kerk diepe theologische betekenis. Het is niet slechts culturele expressie, maar een daad van zelfovergave aan God – uitdrukking van dankbaarheid, vertrouwen en aanbidding. Het lichaam wordt bij dans ingezet als kanaal van geestelijke overgave. De danser zegt zonder woorden: "Heer, hier ben ik – dit lichaam is van U." Dans creëert ruimte voor emotionele en geestelijke bevrijding. Door beweging wordt wat onuitgesproken blijft – pijn, vreugde, angst – tot uitdrukking gebracht en symbolisch op het altaar gelegd.

Dans is ook een daad van herinnering. Zoals Maxie Dunnam zegt: "We leven in voortdurende vergetelheid van God." Dans helpt ons herinneren: aan Gods daden, aan Zijn aanwezigheid. Zoals Israël telkens werd opgeroepen zich te herinneren dat God hen uit Egypte leidde (Exodus 20:2), zo roept dans het verleden op in het heden – en maakt Gods trouw opnieuw tastbaar.

Dans als kracht in detentie

Zelfopoffering als een levend offer aan God – zichtbaar in dans – brengt een kracht teweeg die sterker is dan pijn, schaamte of muren van een gevangenis. Het verheft de mens boven zijn omstandigheden.

Wanneer gedetineerden leren om zich geestelijk open te stellen – zich aan God toe te wijden als een levend en heilig offer – en dans daarin betrekken, ontstaat er een geestelijke kracht die sterker is dan detentie.

De destructieve copingstrategieën maken dan plaats voor een transformerende kracht: de kracht van overgave, herinnering en aanbidding. Zo wordt het lichaam, dat in de gevangenis vaak beheerst wordt van buitenaf, opnieuw geheiligd van binnenuit – tot eer van God en tot genezing van de ziel.

+++++

Workshop: Aandacht in actie
Een verslag van Martin van Hemert

I walk (over) the line, een korte reflectie op een leer- activiteit van Dorien tijdens de Studiedagen
Het was een goede opstarter van de dagen, waarin we begonnen te bewegen zonder te praten.

Ofwel: een meditatieve wandeling op weg naar een ruimte waarin we over lijnen zouden stappen.

Na een korte en heldere uitleg mochten we een lijn uitzoeken met kleur naar keuze. Vervolgens mochten we nagaan aan welke concrete situatie in het werk we dachten en welk gevoel dat bij ons opriep.

In mijn geval was dat: de stap die ik telkens zet voor een grote groep drukke kerkgangers aan het begin van de kerkdienst. Mijn gevoel erbij was blijheid.

Wat leverde deze reflectie op? Een scherper bewustzijn van de mogelijkheden (lees: vaardigheden) die ik in mij heb om daadwerkelijk over een lijn te stappen. We hebben veel meer in 'huis' dan we denken. Voel dat maar eens. Ga daarnaar toe als je over een lijn stapt.

I keep a close watch on this heart of mine
I keep my eyes wide open all the time
I keep the ends out for the tie that binds
Because you're mine, I walk (over) the line, mmm

+++++

Activiteit: Samen zingen
Een verslag van Arjen Kwantes

Dem Bones.... Verbonden in muziek Over lichamelijkeheid in muziek

D A7
E-ze-kiel cried "Dem Dry Bones!"
D
E-ze-kiel cried, "Dem Dry Bones!"
D G D
E-ze-kiel cried, "Dem Dry Bones!" Oh, hear
A7 D
the word of the Lord.

D
The foot bone connected to the leg bone.
D#
The leg bone connected to the knee bone.
E
The knee bone connected to the thigh bone.
F
The thigh bone connected to the back bone.
F#
The back bone connected to the neck bone.
G
The neck bone connected to the head bone.
G D7 G
Oh, hear the word of the lord

Tijdens de Protestantse Studiedagen 2025 in april stonden we stil bij Lichamelijkeheid. Oftewel, waarin en waarmee doet ons lichaam mee in dat wat we doen?

Albèr, Martin en ondergetekende hadden ons opgeworpen om het thema ook in de zangmomenten tijdens deze tweedaagse terug te laten komen.

Albèr kwam met het bovenstaande lied (zie fragment) op de proppen en na het zien en bestuderen van een ietwat gedateerd YouTube-filmpje, zijn we er toch in geslaagd om dit lied met de collega's samen te zingen. Muzikaal gezien is het een prachtige compositie. Je zingt niet alleen van de voet tot het hoofd in tekst, maar bij iedere bot-verbinding, moduleert de muziek chromatisch mee omhoog. Briljant bedacht door de gebroeders Johnson.¹

Muziek, tekst, musicus, zanger, ze gaan allemaal dwarsverbanden met elkaar aan waardoor ook op die manier een muziekstuk gaat leven, zoals de botten van de gebroeders Johnson dat zijn gaan doen (vanuit het visioen van Ezechiël 37). Het muziekstuk krijgt vlees op de botten en wacht tot de (1) adem erdoorheen gaat blazen, (2) het hart gaat kloppen en (3) gaat leven.

Zelf schaar ik mij onder de categorie 'houterig', waardoor de derde fase 'leven' voor mij al heel wat is als ik wat heen en weer wieg. Voor anderen betekent het leven, voluit bewegen en zijn zo soepel dat al de bovenstaande botverbindingen als elastiek aan elkaar verbonden zijn. Zo heeft de Schepper het vast bedoeld. Ik zag het laatst bij mijn 1-jarige kleindochter. We luisterden muziek en zonder dat zij gevraagd was om in beweging te komen, danste ze soepeltjes precies op het ritme van de muziek. Het gebeurt gewoon.

We probeerden ook een wat moderner lied: Praise van Elevation Worship², hierbij een stukje tekst:

I'll praise when I feel it
And I'll praise when I don't
I'll praise 'cause I know
You're still in control
Because my praise is a weapon
It's more than a sound (more than a sound)
Oh, my praise is the shout
That brings Jericho down (oh)
Chorus:.....

Lichamelijkheid? Kun je zingen en God verhogen ook als je daar niets bij 'voelt'?

De schrijvers van dit lied zijn van mening dat dit zeker kan, en wellicht ook noodzakelijk is om tot grote doorbraken te komen, gelet op het voorbeeld van de muren van Jericho die in dit fragment doorklinken. Zelf merk ik dat in gesprekken met gedetineerden, dit de zinsneden zijn die ertoe doen. 'Waar is God als ik hem niet kan voelen?'En was dat nu ook niet precies het

geval bij Ezechiël, waardoor hij uiteindelijk de ballingen mocht vertellen dat God na zoveel jaren van 'radiostilte' weer herstel aan Zijn volk zou geven?

Dem Bones.....Voel, ervaar, omarm van voetzool tot kruin. God is erbij. Zoals Hij ons als pastores samenbond om te zingen over hoe de mens - als kroon op Zijn schepping - de kracht van de Schepper tot in de vezels van het bestaan mag ontdekken. Zo werkt Hij ook door in de lichamen van vrouwen en mannen met wie wij ons mooie werk in de gevangenissen en klinieken mogen doen.

Psalm 100: 1-3 (BGT)

Laat iedereen juichen voor de Heer! Eer de Heer met vreugde. Kom bij Hem met een vrolijk lied. Zeg: 'Ja, de Heer is God. Hij heeft ons gemaakt. Wij zijn van Hem, wij zijn Zijn volk. Hij zorgt voor ons zoals een herder voor zijn schapen zorgt.'

¹ <https://youtu.be/IFQrjXywx6A?si=37R32ROolQ-DUEQE>

² <https://youtu.be/f2oxGYpuLkw?si=JeYSYhqNVBPp19cp>

Tekst en muziek: Chris Brown / Steven Furtick / Tedashii Anderson / Sherwin Gardner / Cody Carnes / Chandler Moore / Brandon Lake / Joseph Patrick Martin Barrett

+++++

Lezing professor doctor Peter-Ben Smit, over 'Masculiniteit in het christendom en in de bajes' Een verslag van Albèr Giezen

Peter-Ben Smit, hoogleraar contextuele bijbelinterpretatie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, deelt zijn inleiding op in drie delen:

- Mannelijkheid in het algemeen;
- Mannelijkheid in het Christendom, c.q. het Nieuwe Testament, en
- Mannelijkheid in de gevangenis.

Mannelijkheid

Met betrekking tot het begrip mannelijkheid stelt hij dat hetgeen mannelijkheid bepaalt veeleer het gedrag is dan de biologie.

Het is niet vanzelfsprekend dat het begrip wordt bepaald door het gender.

Termen als het Duitse begrip 'Mannhaftigkeit', dapperheid, zelfbeheersing en spreekvaardigheid, die als mannelijk worden beschouwd vind je namelijk niet slechts bij mannen, maar ook bij vrouwen en in alle leeftijdscategorieën. Als verder voorbeeld schetst hij de paradox van de gladiator: deze is sterk (mannelijk), maar afhankelijk (vrouwelijk).

Mannelijkheid in het Christendom

In de antieke gevangenis was deze voornamelijk de plek waar het vonnis werd afgewacht. Dit kon een kerker zijn, kon plaatsvinden in een vorm van huisarrest of een plek waar men krijgsgevangen werd genomen.

Hier was de gevangenis een onzekere plek, want men was overgeleverd aan het oordeel van een heerser, ook wanneer men bijvoorbeeld in ballingschap was.

In Filippenzen 1: 20-25 leeft Paulus in die onzekerheid en geeft in zijn brief aan dat leven en sterven voor hem beide goed zijn: 'Want het leven is mij Christus en het sterven gewin'.

Gevangenis en mannelijkheid

De gevangenis ziet hij als onmannelijke plek, aangezien de gedetineerde mens geen controle heeft over zichzelf of anderen. Derhalve wordt de gevangenis een plek waar de man op zoek gaat naar zijn mannelijke zelf en zin geeft aan zijn detentie.

In Filemon 1 en Filippenzen 1 geeft Paulus aan dat hij 'gevangene is omwille van Christus'. Hiermee ontleent hij status aan zijn gevangenschap en pakt hij de regie terug in plaats van de schande te ondergaan die het normaliter betekent. Hij verandert het referentiekader.

Mannelijkheid in verschillende kaders.

In *Marcus 6: 14-44* lezen we het verhaal van de gevangenschap van Johannes de Doper, die

wordt onthoofd, omdat Herodes tijdens een feestmaaltijd het hoofd van Johannes aan zijn dochter heeft beloofd.

Hier blijkt de mannelijkheid van Herodes die zijn woord houdt tegenover zijn dochter, ook al is het verzoek kwalijk. De norm 'belofte maakt schuld' is hier aan de orde.

Johannes de Doper is echter ook een man uit één stuk en Herodes 'heeft ontzag voor hem'.

Wanneer het erop aankomt volgt Herodes echter zijn lusten en voldoet aan het verzoek van zijn dochter.

In *Marcus 10: 35-45* lezen we van de maaltijd van Jezus met zijn leerlingen. Jezus geeft aan dat Zijn leiderschap er een van dienstbaarheid is.

De maaltijd in de Bijbel vertegenwoordigt, aldus Peter-Ben Smit, de maatschappij.

De verschillende maaltijdverhalen, zie ook de wonderbare spijziging in Marcus 6, staan daarmee haaks op elkaar en laten een verschillende maatschappijvisie zien:

Herodes keert orde om tot chaos door de onthoofding van Johannes. Jezus keert chaos om tot orde door in den wilde groepen mensen te voeden met wat voorhanden is: vijf broden en twee vissen. Hij is standvastig in zijn zorg voor het volk.

De mannelijkheid van Jezus

In Marcus 7: 24-30 lezen we het verhaal van een moeder met een dochter die bezeten is. Deze vrouw was van Syro-Fenisische afkomst en dus geen Jodin. Hij wil haar aanvankelijk niet helpen. Jezus laat zich in dit verhaal echter, op grond van argumenten en een intellectueel gesprek, overtuigen tot een andere opinie. Zijn gedrag is gericht op het welzijn van anderen.

Samenvatting volgens professor Smit

Het leven in de huidige bajes en die in het NT zijn van verschillende aard.

Hoe dan ook nodigen beperkende situaties uit om de mannelijkheid opnieuw vorm te geven.

Er zit spanning tussen de verschillende vormen van mannelijkheid en hun sociale codes.

Er bestaat altijd de mogelijkheid om anders man te zijn dan anderen vinden dat men zou moeten zijn.

+++++

Vraaggesprek met Esther van Ginniken over sociale veiligheid in de vrouwengevangenis

Een verslag van Saskia Nieuwenhuis

Al vanaf het moment dat ik in de vrouwengevangenis in Ter Peel kwam te werken hoorde ik geluiden over sociale onveiligheid in vrouwengevangenis. Helaas bevestigden de verhalen die ik later van vrouwen hoorde dit beeld. Daarom was ik verheugd over het onderzoek dat Esther van Ginniken en Yara Abbing hebben uitgevoerd in opdracht van DJI en de daarbij behorende aanbevelingen.

Met interesse heb ik het interview van collega Hanneke met hoofdonderzoeker Esther van Ginniken op onze studiedagen beluisterd. Een aantal punten licht ik kort toe.

Het doel van het onderzoek was om in kaart te brengen hoe sociale veiligheid wordt ervaren door zowel medewerkers als gedetineerden in de drie vrouwengevangenis en om aanbevelingen te doen om de sociale veiligheid te vergroten.

Hoewel het onderzoek plaatsvond op drie plekken bleek in elke gevangenis sprake te zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Van Ginniken stipt hierbij aan dat het waarschijnlijk ook gebeurt in mannengevangenis, maar dat er sprake kan zijn van een kwestie van 'framing', dat seksueel grensoverschrijdend gedrag als zodanig sneller wordt herkend in vrouwengevangenis. Dit roept de vraag op in hoeverre wij alert zijn op seksueel grensoverschrijdend gedrag in mannengevangenis? Door de onderzoeksresultaten hopen de onderzoekers meer bewustwording te creëren. Een voorbeeld is meer bewustwording van de taak van macht en gezag. Er zit een negatieve connotatie aan macht, omdat het vaak gaat over grensoverschrijdend gedrag.

Maar macht is geen vies woord, het hoort bij je functie en het wordt volgens Van Ginniken (te)snel gekoppeld aan misbruik. Bewustwording is daarom zo belangrijk, óók onder geestelijk verzorgers.

Een ander aandachtspunt uit het rapport is de stereotypering van vrouwen. Het zou lastiger zijn om met vrouwen te werken, ze zouden meer zeuren, manipulatiever zijn etc. De onderzoekers denken dat de manier waarop onze pi's zijn ingericht dit in de hand werkt. De verschillen worden erg benadrukt, alleen al in de manier waarop medewerkers over vrouwen praten. "De stereotypering zit in het weefsel van de gevangenis". Er wordt ook op gewezen dat er meer op maat gestraft zou mogen worden. Vrouwen zouden in een veel lager beveiligd regime kunnen verblijven, zonder dat dit meer gevaar voor de veiligheid in de samenleving zou opleveren.

Een ander belangrijk punt van aandacht is het taboe op seksualiteit. In de pi's wordt seksualiteit vooral gezien als een risico. Doordat er zo weinig open over gesproken wordt, is er weinig ruimte om te spreken over wat gezonde grenzen zijn. Er moet meer ruimte komen voor seksuele gezondheid. Als Pi's dit goed oppakken dan zal dit ook tot gevolg hebben dat seksueel overschrijdend gedrag minder voorkomt. Een concrete aanbeveling uit het onderzoek is aandacht voor de controle over je eigen lichaam. Visitatie is zo'n inbreuk op de lichamelijke integriteit, dit kan menswaardiger: Bijvoorbeeld door middel van de bodyscan, maar ook door de persoon de kans te geven om eerst de ene helft van het lichaam te ontkleden en dan de andere helft.

Een van de gevolgen van de media-aandacht voor de misstanden, is dat de medewerkers juist meer afstand nemen van gedetineerden, terwijl de onderzoekers juist een pleidooi houden voor meer nabijheid. Bewa's zijn bijvoorbeeld amper getraind in de juiste 'bejegening' van gedetineerden.

Uit het onderzoek bleek dat ook medewerkers hun oordeel over iemands delict, bijvoorbeeld bij zeden of verslaving, soms mee laten wegen in de

bejegening. Wij kunnen als gv'ers een veilige plek zijn voor gedetineerden die daardoor te maken hebben met uitsluiting of pestgedrag. Ook kunnen we een rol spelen in het bespreekbaar maken van pestgedrag onder gedetineerden of ongepaste grappen van medewerkers. Daarnaast kunnen we bijdragen aan kennis over verschillende culturen. Zo is er binnen weinig kennis over de reizigersgemeenschap, terwijl het woonwagenvoorstel (project waar Lydia Verhagen zich mee bezig houdt) hier een mooie bijdrage aan kan leveren.

Het hele onderzoek is na te lezen op: [rapport-sociale-veiligheid.pdf](#)

+++++

Justus van Oel: De douchende vis (storytelling) **Een verslag van Judith Bouma**

The body keeps the score (Traumaspooren – NL). Deze boektitel van Bessel van de Kolk kwam tijdens de studiedagen in 2024 vaak voorbij. Het thema was toen 'Mad, bad, sad' over trauma in de gevangenis.

Tijdens de studiedagen van begin april dit jaar kregen we een inkijkje in hoe dat werkt. Hoe trauma's sporen nalaten in het lichaam. En hoe die van zich kunnen laten horen. Als alles wat je is overkomen ergens veilig ligt opgeborgen in je onderbewuste, kan het zomaar ineens om aandacht vragen. Dat overkwam gerenommeerd cabaretier, acteur, schrijver, dichter Justus van Oel, onder andere van de cabaretgroep 'Zak en as'. Hij vertelt hierover in de 70 minuten durende voorstelling 'De douchende vis'. Een indringende vertelling, geschikt en geschreven voor kleine zalen. Ideaal dus voor ons overzichtelijke corps van.

Op het podium staat een gemakkelijke stoel, een bijzettafeltje met daarop een lampje dat zacht licht verspreidt. De acteur neemt plaats en begint met een aantal huishoudelijke mededelingen.

- 1) Hij leest het verhaal voor. Het is te lang en te veel om uit het hoofd te leren, ook al is het zijn eigen verhaal. Het heeft hem

moeite gekost om het op te schrijven. Hij gaat geen moeite meer doen om het ook nog uit het hoofd te leren.

- 2) We krijgen een kijkje in zijn hoofd, waarin chaos heerst. We moeten dus niet rekenen op een overzichtelijke weergave van de werkelijkheid. Maar we zullen heen en weer geslingerd worden, het spoor bijster raken en verstrikt raken in hoofd- en bijzaken.
- 3) Er zijn twee pauzes, een korte (waarbij hij op het podium blijft) en een iets langere waarin hij een rondje gaat lopen en wij wat kunnen bewegen en kletsen.
- 4) En als laatste: 'Niemand vond het ooit te lang, en niemand ging voortijdig weg. Maar: weet wel waarvoor je komt. Vrees niet, ontspan, lach, en laat dat traantje gerust komen.'

En dan begint hij voor te lezen / te vertellen. Soms gaat er even iets mis en moet er een stukje over, maar verder is het wel duidelijk dat deze man begaafd is in het voordragen.

Hij vertelt dat van de ene op de andere dag zijn lichaam begon te spreken, in de taal van pijn. De meest wonderlijke klachten komen voorbij: krampen in handen en benen, klappertanden, ongecontroleerde bewegingen. En het wordt heftiger wanneer iemand hem liefdevol aanraakt en aait. Tegelijk zorgt dat aaien ervoor dat het loskomt. Hij gaat huilen, schreeuwen en ziet beelden. Maar voor degene die hem aanraakt is dit vaak te heftig.

Al deze dingen blijken sporen uit het verleden. In zijn jonge jaren heeft deze getalenteerde man verschrikkelijke trauma's opgelopen. Hij is mishandeld en misbruikt vanaf dat hij ter wereld kwam tot in zijn jonge kinderjaren.

Langzaam komen de herinneringen boven en kunnen bepaalde pijnen worden gelinkt aan gebeurtenissen. Steeds meer puzzelstukjes vallen

op hun plek en we krijgen, op de beloofde chaotische manier, toch een compleet beeld van wat traumasporen zijn en teweeg kunnen brengen.

Dit publiek bleek voor de acteur te geïnteresseerd in het luisteren. Men was één en al aandacht, luisterde zonder een krimp te geven naar de gruwelijke details. Wat op het podium voor ongemak zorgde.

Misschien kwam het door het voorlezen, misschien doordat de verteller nog middenin een verwerkingsproces zat, maar het verhaal kwam niet dichtbij. Er vloeyde geen tranen.

Hoewel de heftigheid van dit levensverhaal tastbaar aanwezig was, was deze niet voelbaar. En dus gebeurde het dat het verhaal voor sommige luisteraars te lang bleek en enkelen gebruik maakten van de korte pauzes om de zaal vroegtijdig te verlaten.

+++++

Sport: bootcamp light

Een verslag van Mirjam Verschoof

Gooi het over een andere boeg in deze bootcamp-light Mirjam Verschoof en Hendrine Verkade (geestelijk verzorgers in respectievelijk PI Arnhem en PI Dordrecht) leiden deze intensieve work-out in de buitenlucht. Zorg dat je sportkleding bij je hebt als je hieraan deel wilt nemen. (geciteerd uit het programmaboekje protestantse studiedagen)

Studiedagen kunnen intensieve dagen zijn. We praten, we luisteren, we eten en drinken, we zijn samen. Het hoofd raakt er vol van. De goede faciliteiten van Mennorode dragen ook bij aan het gevoel van 'vol zijn'. Om dat lichaam van ons toch wat verlichting te geven, hebben Mirjam en Hendrine op de dinsdagochtend een bootcamp verzorgd.

De belofte was een 'bootcamp-light', maar we hebben ons woord niet helemaal gehouden. Het thema 'Het gevangen lichaam' werd, dagen na de protestantse studiedagen, heel letterlijk door de deelnemers van de bootcamp nog steeds gevoeld. De spieren hadden het zwaar te verduren gekregen.

We begonnen om half 8 met een milde warming up. 'Als dit het is, dan ga ik het met gemak redden', sprak iemand uit. Vervolgens doken we het bos in om afwisselend hard te lopen en fysieke oefeningen te doen.

De natuur was onze oefenplaats. Liggend op de rug in het mulle zand zetten we onze buikspieren aan het werk, we *plankten* met onze handen in het mos en we dreven onze beenspieren tot het uiterste met de zogenaamde boomzit. Als een Tesla stoven sommige collega's vooruit bij het sprintje trekken. Een ander tufte als een trouwe diesel rustig verder. Zo leer je elkaar als collega's ook weer beter kennen. Kleine wedstrijdjes tussendoor gaven een leuk competitief element aan het geheel. Maar à la Kamp van Koningsbruggen was het ook: samen uit, samen thuis.

We sloten de work-out af met rek- en strekoefeningen. De zon scheen, de vogels floten. Met ons gezicht in de zon en onze handen in de lucht bedankten we God voor de mooie start van de dag.

+++++

Workshop Gebondenheid en bevrijding.

Een verslag van Jan van Gelderop.

In deze workshop stonden de volgende vragen in de aandacht:

- 1) Hoe wordt in de bijbel en in het christelijk geloof tegen demonie en gebondenheid wordt aangekeken?
- 2) Welke pastorale houding is hier adequaat?

1) Demonische gebondenheid in de bijbel

Demonische gebondenheid is een thema dat ruim aandacht krijgt in het Nieuwe maar ook in het Oude Testament. Het gaat immers om de strijd van de satan tegen God, de strijd van de duisternis tegen het Licht.

We lezen dat Jezus met gezag de boze geesten beveelt om een bezetene te verlaten.

Bevrijdingen zijn steeds reden voor grote vreugde. Een voorbeeld uit het OT is Izebel, de vrouw koning Achab. Zij was vereerder van Baäl en had een intense haat tegen de God van Israël en zijn cultus. Haar moordzucht wijst op duivelse bezetenheid. Zij en het hele geslacht van Achab worden uitgeroeid.

Karl Barth schrijft in KDIII/3 over het bereik van de demonen. Daar benadrukt hij dat er niets gemeenschappelijks is tussen het hemelrijk van God en de engelen en het bereik van satan en de demonen. De opvatting dat er sprake is van twee complementaire bereiken (yin en yang) wordt door hem verworpen. Duivel en demonen moeten altijd worden gezien in hun absolute tegenstelling tot het rijk van God. Hier is geen interesse, maar afschuw op zijn plaats, aldus Barth. In de Heidelberger Catechismus wordt meteen bij de eerste vraag en antwoord benadrukt dat de gelovige eigendom is van Jezus Christus, omdat Christus met zijn kostbaar bloed volkomen heeft betaald en hem/haar heeft bevrijd uit alle macht van de duivel. Dat houdt in dat de duivel geen enkel recht meer heeft op het leven van wie in Christus is. *U bent niet langer slaaf, maar kind* (Gal4,7).

2) Wat is de gewenste pastorale houding?

Het grondbesef moet zijn: God is sterker dan de boze. En op grond van het volbrachte offer van Christus heeft de boze geen enkel recht op de gelovige. Op het kruis van Golgotha is de overwinning behaald over de machten van de duisternis.

Zorgvuldigheid bij het bepalen of er sprake is van demonische gebondenheid is van belang:

- Is er sprake van verschijnselen die wijzen op bezetenheid: bijv. manifestaties – uitingen van bezetenheid?
- De Heilige Geest kan de gave van de onderscheidingen van geesten geven (1Kor12,10);

- door middel van een vragenlijst kan de pastor informatie inwinnen omtrent de levensgeschiedenis van de pastorant om te zien of er terreinen zijn waar demonische invloeden zijn binnengekomen.

Wilkin van de Kamp wijst erop dat er zonder rechtmatige grond geen invalspoort is voor demonische machten. Als mogelijke invalspoorten noemt hij onverzond leven, onreinheid op gebied van seksualiteit, occulte contacten, valse leringen, vervloeking en zonden van het voorgeslacht.

Prayer Madueke noemt *evil altars* als oorzaak van demonische gebondenheid. Een *evil altar* is plek waar mensen geïdoolt in de zonde gezamenlijk plannen smeden tegen anderen. Een voorbeeld daarvan vinden we in Num22,36 e.v., waar we lezen over een complot dat Balak Israël wil vervloeken. Petrus noemt hen *slaven van de verdorvenheid* (2Petr2,12 e.v.).

Siebesma wijst erop dat nuchterheid is geboden in het bevrijdingspastoraat. Sommigen zien overal boze geesten en demonen. Mensen kunnen ook "gewoon" lijden aan een psychische stoornis. Er kan ook sprake zijn van zowel het een als het ander.

In de kerken komt gelukkig steeds meer openheid voor het bevrijdingspastoraat.

Van de Kamp wijst erop dat het hoofddoel van bevrijdingspastoraat niet is de mogelijke bevrijding van demonen, maar verzoening van de mens met God, door het offer van Christus. Het gaat om de ontmoeting met de Here God. De God die vergeeft, verlost, geneest en bevrijdt, zodat een mens verzoend mag worden met Hem, met zichzelf en met zijn naaste.

De workshop mocht zich verheugen in een groot aantal deelnemers. Er was een sterke betrokkenheid merkbaar en men sprak de wens uit dat er een studiedag zou worden georganiseerd rondom dit thema.

Literatuur:

M.-J. Paul (red.), *Geestelijke strijd*, 2002.

W. van de Kamp, *Demonie en psychiatrie*, 2020.

+++++

Workshop 'Embodiment', Karin Karis **Een verslag van Maaïke Broeksema**

Karin Karis, expert op het gebied van embodiment, geeft workshops en heeft een boek geschreven 'Je hoofd te lijf'. Zij maakt gebruik van haar kennis uit de neurofysiologie en Aikido om mensen te helpen meer verbinding te krijgen tussen lichaam en geest. In de workshop stonden we stil bij de intrigerende vraag *'Hoe gebruik je je lichaam om verbinding te maken met jezelf, met je pastorant en God zonder jezelf kwijt te raken?'*

Wat is embodiment?

Embodiment betekent letterlijk 'belichaming', het gaat om de gedachte dat lichaam en geest onafscheidelijk zijn. We ervaren, denken en leren niet alleen met ons brein maar met ons hele lijf. Er is onderscheid tussen conceptueel bewustzijn en embodied bewustzijn. Conceptueel bewustzijn is vooral met je hoofd, dan *denken* we bij verhalen het *is* goed of fout.

Embodied bewustzijn is vooral met je lijf, dan *ervaren* we het *voelt* goed of fout. Het hoofd kennen we vaak meer waarde toe. We hebben daar zelfs allerlei uitdrukkingen voor; 'koppen tellen', hij zit aan 'het hoofd' van de tafel, 'hoofdpredikant'. Door onze voorkeur voor intellectuele kennis zitten wij veel in ons hoofd.

Het hoofd heeft met zijn gedachten, twijfels en oordelen daardoor veel invloed op wat je wel of niet doet. Hoe kom je dan in contact met je lijf?

We hebben vooral veel geoefend. Ervaren wat je lichaam je vertelt. Hoe negeer je de herrie in je hoofd? Hoe herken je wat goed en niet goed voelt? Voor het ontwikkelen van

lichaamsbewustzijn is *aandacht* een belangrijke factor. Aandacht is het bundelen en richten van energie.

Centreren

Hoe doe je dat, aandacht bundelen? De oefening 'centreren' maakte ons wat wijzer. Bij centreren richt je je aandacht op een punt drie tot vijf cm. onder je navel, in het midden van je lichaam. Visualiseren helpt hierbij, een voorwerp in gedachten nemen en dat naar dat punt verplaatsen, dan inzoomen en je aandacht daar laten rusten.

Wat is het nut van centreren?

Centreren kun je toepassen als voorbereiding van situaties die spannend of uitdagend zijn. Je brengt je aandacht bewust naar beneden als je naar een lastig gesprek of presentatie gaat. Het zorgt ervoor dat je aandacht, die bij ons vaak hoog zit, naar beneden zakt, dat maakt je stabiel en meer open. Dit helpt bij 'het staan' voor een groep, voor de kerkdienst of bij 'lastige gesprekken'.

Een bijkomend effect is dat je hoofd stiller wordt. Door te centreren merk je dat je interne dialoog langzaam verstomt. Daardoor wordt het makkelijker om de signalen van je lichaam op te pikken. Er komt ruimte voor je intuïtie. Intuïtie en onderbuikgevoel hebben meer invloed op ons denken dan we vaak beseffen. Je onderbuik werkt grotendeels onafhankelijk van je brein.

Het blijkt zelfs zo te zijn dat voor elk signaal dat van je hersenen naar je onderbuik gaat er negen signalen de andere kant opgaan.

Genoeg reden om er meer aandacht aan te schenken en ruimte voor te maken. Deze workshop heeft ons geleerd hoe we in contact kunnen komen met ons lijf. Dit helpt om ruimte te maken voor je intuïtie en maakt het

makkelijker om in contact met jezelf, met God en je pastorant te zijn.

We kunnen niet 24/7 gecentreerd zijn, maar we kunnen er wel altijd naar terug gaan. Zelfs in een heel klein pauzemomentje wanneer je bijvoorbeeld gespannen bent, kun je je aandacht laten zakken. We zijn vaak bezig met ‘straks’, ‘het volgende moment’. Embodied zijn helpt om in het nu te zijn en je te verbinden met het grotere geheel.

+++++

Workshop Reflexief wol vilten.

Een verslag van Maartje Wildeman en Theunis Veenstra

‘Vilt is de oudste textieltechniek die de mensheid kent: ruim 6.500 jaar geleden werd dit ambacht al uitgeoefend’, zo meldt de infotekst over het programmaonderdeel ‘reflexief wol vilten’.

Anne van Voorst, de initiatiefnemer van deze activiteit heeft wol meegenomen van zijn eigen schapen en omdat hij fokker is van meerdere soorten is de wol in verschillende kleuren beschikbaar. Anne loopt rond met een sop van water en zeep gemaakt van olijfolie. De

deelnemers mengen dit mengsel met de wol en vervolgens is het heel hard duwen met de handen.

Door de wrijving haken de vezels van de wol in elkaar en dat vormt een stevige lap.

De workshop is een waardevolle combinatie van werken met hoofd en handen. Juist dat element spreekt de deelnemers erg aan. De arbeid met de handen is namelijk behulpzaam bij het doorvoelen van enige diepere vragen. Naast dit reflexieve element houden de deelnemers er als eindresultaat ook nog eens een mooi gekleurde ovenwant aan over.

[\(terug naar de inhoudsopgave\)](#)

+++++